

STATUS FOR YTRINGSFRIHETEN I NORGE

YTRINGSFRIHETENS GRENSER SOSIALE NORMER OG POLITISK TOLERANSE

KARI STEEN-JOHNSEN, AUDUN FLADMØE
OG ARNFINN H. MIDTBØEN

Ytringsfrihetens grenser

Sosiale normer og politisk toleranse

Kari Steen-Johnsen, Audun Fladmoe og Arnfinn H. Midtbøen

© Institutt for samfunnsforskning 2016

Institutt for samfunnsforskning
Munthes gate 31
PO Box 3233 Elisenberg
NO-0208 Oslo, Norway

ISBN 978-82-7763-491-3
ISSN: 0333-3671

Omslag: Melkeveien Designkontor
Design og produksjon: Keops
Trykt hos Konsis, Oslo, 2016

www.samfunnsforskning.no

Innhold

Sammendrag	5
1 Innledning	8
Rapportens fokus	9
Rapportens perspektiv	11
Data og metode.....	14
Rapportens struktur.....	17
2 Hvor går grensene for ytringsfriheten – sosialt og juridisk?	19
Juridiske betraktninger	20
Ytringsfrihet, religionskritikk og rasisme	23
Nedsettende og krenkende ytringer om ulike grupper	26
Konsekvenser av uakseptable ytringer	29
Diskusjon og konklusjon.....	34
3 Holdningsendringer 2013–2015	36
Hvordan oppstår holdningsendringer?.....	37
Verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre hensyn.....	40
Ytringsnormer i det offentlige og det private rom	43
Selvbegrensning på ulike arenaer.....	48
Diskusjon og konklusjon.....	53
4 Toleransens variasjoner	56
Kort om toleranse.....	57
Vår tilnærming	58
Hypoteser.....	62
Politiske rettigheter.....	62
Ansettelse i offentlig skole	69
Ytringer i norske medier	72
Diskusjon og konklusjon.....	77
5 Aksept for publisering av karikaturtegninger	81
Hvor akseptert er publisering av krenkende karikaturer?.....	86
Hvem aksepterer, og hvem gjør det ikke?	90
Begrunnelser for å publisere karikaturtegninger.....	93
Begrunnelser for å være restriktiv med å publisere.....	95
Diskusjon og konklusjon.....	97
6 Avslutning	101
7 Appendiks	111
Tabeller, kapittel 2	111

Tabeller, kapittel 3	119
Tabeller, kapittel 4	121
Tabeller, kapittel 5	128
Litteratur	130
Oversikt over tabeller og figurer	133

Sammendrag

Formålet med denne rapporten er å undersøke ytringsfrihetens grenser i Norge. Hvor de sosiale og juridiske grensene for ytringsfriheten bør gå, aktualiseres blant annet i spenningsforholdet mellom retten til å ytre seg fritt på den ene siden, og retten til vern mot hatytringer og forfølgelse på etnisk, religiøs eller annet grunnlag, på den andre. Gjennom et tematisk fokus på religion og innvandring undersøker vi holdningene til slike spørsmål i den norske befolkningen. Rapporten inngår som del av, og bygger videre på, tidligere studier i prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords monitorprosjekt», som startet opp i 2013. Analysene som presenteres i rapporten tar primært utgangspunkt i en spørreundersøkelse gjennomført blant befolkningen høsten 2015. Men analysene trekker også på en tidligere befolkningsundersøkelse gjennomført høsten 2013 og på en spørreundersøkelse gjennomført blant journalister og redaktører høsten 2015.

Rapporten består av fire analysekapitler, i tillegg til en innledning og avslutning. I *Kapittel 2* undersøker vi befolkningens aksept for ulike former for negative ytringer rettet mot religioner, innvandrere og etniske og religiøse minoriteter. Resultatene viser stor variasjon i aksept for ulike ytringer, avhengig av spørsmålsformuleringenes styrke og innhold, og av om spørsmålene retter seg mot institusjoner («religion») eller mot en definert etnisk eller religiøs gruppe. Aksepten for ytringer som kritiserer religioner er høy, og et flertall aksepterer også ytringer som kan oppleves krenkende på muslimer, jøder og kristne. Langt færre støtter imidlertid retten til å fremsette ytringer som er hånende, nedsettende eller rasistiske, også når det understrekes at ytringen ikke innebærer vold. Befolkningen veier også religiøse gruppers sikkerhet betydelig tyngre enn deres følelser, når dette blir satt opp mot ytringsfriheten. Grensene som trekkes for ulike typer ytringer fremstår først og fremst som sosiale, ikke juridiske. Selv om svært få ønsker at de ulike ytringene skal medføre juridiske konsekvenser, er det likevel en god del som ønsker at nedsettende ytringer bør sanksjoneres gjennom formaliserte ikke-juridiske reaksjoner, slik som fellelse i PFU eller utestengelse fra sosiale medier.

I *Kapittel 3* er formålet å undersøke om det har skjedd endringer i befolkningens holdninger til ytringsfriheten og i deres tilbøyelighet til selvbegrensning i perioden 2013–2015. Analysene tyder på at det alt i alt har vært relativt små endringer i befolkningens holdninger i perioden. Enten det spørres om verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre samfunnshensyn eller det spørres om aksept for nedsettende ytringer, er det stort sett små bevegelser. Noen færre uttrykker et ønske om å begrense ytringer – selv når disse håner, mobber eller er nedsettende – men denne endringen ser i hovedsak ut til å skyldes en økt aksept for nedsettende ytringer innenfor den private sfæren. Samtidig kan analysene tyde på en tendens til noe mer selvbegrensning i perioden, i den forstand at flere

sier de ikke ville uttrykt en mening som var viktig for dem i lys av ulike former for sosial risiko. Den økte selvbegrensningen gjelder særlig når den sosiale risikoen peker mot en selv som avsender – snarere enn mot mottakeren – for eksempel hvis ytringen kan føre til at en blir latterliggjort.

I *Kapittel 4* rettes oppmerksomheten mot befolkningens og journalisters toleranse overfor fire bredt definerte grupper: muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme. Graden av toleranse undersøkes gjennom spørsmål om politiske rettigheter (forenings- og samlingsfrihet og stortingsvalg), om retten til å kunne bli ansatt som samfunnsfaglærer norsk skole, samt retten til å ytre seg på kronikkplass og i kommentarfelter. Den overordnede konklusjonen fra kapitlet er at særlig journalister, men også befolkningen, uttrykker en relativt høy grad av toleranse overfor ulike grupper, så lenge det forutsettes at norsk lov overholdes. Høyreekstreme ytringer og grupperinger skiller seg likevel ut som det man i minst grad vil akseptere, på tvers av scenariene som studeres. Vi finner også at innvandringskritikere i stor grad tilkjennes politiske rettigheter – forenings- og samlingsfrihet og retten til å stille partiliste i stortingsvalg – men at toleransen er mindre for innvandringskritikerens rett til å være samfunnsfaglærer og til å ytre seg i nettavisenes kommentarfelter. For muslimer er forholdet omvendt. Mange er skeptiske til at et muslimsk parti skal kunne stille liste til Stortingsvalg, men for de fleste er det greit at en muslim kan tilsettes om samfunnsfaglærer i skolen.

Både befolkningen og journalistene fremstår mest restriktive når det spørres om den antatt sterkeste politiske rettigheten, nemlig å stille liste ved stortingsvalg. Når det gjelder ytringer er det et tydelig delt bilde, med relativt høy toleranse for alle typer ytringer på kronikkplass, men lavere toleranse for ytringer i kommentarfelter. Journalister fremstår som gjennomgående mer tolerante enn befolkningen overfor de ulike gruppene, både når det gjelder politiske rettigheter, ytringer på kronikkplass og i nettavisenes kommentarfelter og ansettelse i norsk skole. Tendensen er at forskjellen mellom befolkningen og journalistene er aller størst når det gjelder holdningen til muslimer. Samtidig følger i hovedsak holdningene til journalistene samme mønster som befolkningen når det gjelder forholdet mellom grupper, og vektingen mellom de fem ulike eksemplene.

I det siste analysekapitlet, *kapittel 5*, studerer vi befolkningens og journalisters aksept for publisering av karikaturtegninger med ulikt religiøst innhold. Analysene viser at journalister gjennomgående uttrykker større aksept for publisering av karikaturtegninger enn det befolkningen gjør, uavhengig av karikaturens innhold. Samtidig tyder resultatene på at bare en liten andel av befolkningen ikke aksepterer publisering av karikaturtegninger med religiøst innhold overhodet, men mange mener at media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Dette svarer også mange journalister. Med andre ord uttrykker mange en varsomhet: Selv om det er lite uforbeholden avvisning av det å publisere, er det altså heller ikke en uforbeholden aksept.

Når det gjelder forskjellen mellom ulike typer karikaturtegninger, skiller karikaturer som kan virke krenkende på kristne seg ut som mest akseptable å publisere uforbeholdent. Det uttrykkes noe mer varsomhet når det er snakk om karikaturer som kan oppleves krenkende av muslimer og jøder.

De viktigste begrunnelsene som oppgis for å være varsom med å publisere karikaturtegninger, varierer mellom befolkningen og journalistene. Befolkningen vektlegger oftere enn journalister følger eller konsekvenser publiseringen kan få, at det er unødvendig å støte, og at publiseringen kan føre til vold og represalier. Journalistene begrunner derimot oftere enn befolkningen svarene sine med viktigheten av at karikaturer må ha nyhetsverdi og at publiseringen må gi mening. At det er unødvendig å støte er den nest viktigste grunnen til å være restriktiv blant journalistene, mens bare en mindre andel nevner faren for vold og represalier.

Rapporten avsluttes med en samlet diskusjon av de ulike analysene. For det første er et viktig funn at befolkningen trekker ulike grenser avhengig av hvordan spørsmålet formuleres og hvilken avveining man dermed stilles overfor. Mens kritikk av religion som en institusjon i stor grad aksepteres, er det mindre aksept for hån og nedsettende ytringer, særlig når disse rammer etniske eller religiøse minoriteter. Det gjøres også et tydelig skille mellom konsekvenser i form av krenkede følelser, og i form av trusler mot en gruppes sikkerhet. Det er større aksept for religionskritikk når den kan tolkes som maktkritikk, og det er mindre aksept for ytringer som kan ramme etniske og religiøse minoriteter.

For det andre viser rapporten en nokså vidtrekkende toleranse innenfor rammen av norsk lov når det gjelder ulike gruppers rettigheter. Selv om journalister er mer tolerante enn befolkningen, er det også i befolkningen bare et mindretall som ønsker å nekte ulike grupper de rettighetene vi har målt. Unntaket er synet på høyreekstreme som gruppe eller høyreekstreme ytringer, som gjennomgående vurderes mindre tolerant enn andre.

Resultatene i rapporten tyder på at ytringsfriheten som verdi står relativt sterkt i den norske befolkningen, men det er liten tvil om at mange utviser en tydelig varsomhet. Denne varsomheten kommer særlig fram i analysene av hvilke konsekvenser befolkningen ønsker for uakseptable ytringer og i analyser av aksept for publisering av potensielt krenkende karikaturtegninger. Selv om mange finner ulike typer ytringer uakseptable, er det svært få som ønsker at slike ytringer skal medføre juridiske sanksjoner. Og selv om det er få som ønsker å forby publisering av karikaturtegninger, er det mange som mener at media bør være restriktive med å publisere slike dersom noen kan oppleve dem som krenkende. Hvorvidt man mener at disse grensedragningene representerer en trussel mot ytringsfriheten som verdi, er i siste instans et normativt spørsmål. Vårt bidrag i denne rapporten er å dokumentere hvordan ytringsfrihetens grenser trekkes i praksis.

1 Innledning

Denne rapporten handler om ytringsfrihetens grenser i Norge. Selv om ytringsfriheten regnes som en grunnleggende rettighet i demokratiske samfunn, kan den ikke utøves uforbeholdent til enhver tid. I mange tilfeller vil ytringsfriheten støte an mot andre rettigheter og hensyn, slik som hensynet til den enkeltes menneskeverd, til personvern eller til nasjonens sikkerhet. Diskusjoner om ytringsfrihet, i forskning så vel som i offentlig debatt, handler da også gjerne om ytringsfrihetens grenser, både om hvorvidt de grensene som settes av aktuell lov er adekvate, og om hvilke sosiale og etiske grenser som kan eller bør trekkes *innenfor* rammene jussen setter (Midtbøen og Steen-Johnsen, 2015: 5). Hvor de sosiale og juridiske grensene for ytringsfriheten går, aktualiseres blant annet i spenningsforholdet mellom retten til å ytre seg fritt på den ene siden, og retten til vern mot hatytringer og forfølgelse på etnisk, religiøs eller annet grunnlag, på den andre (Bleich, 2011). Det er dette spenningsforholdet som særlig er temaet for denne rapporten.

Ytringsfriheten, og de rettigheter den settes opp mot, kan begrunnes både med hensynet til individet i seg selv, altså til menneskets iboende verdi og rettigheter, og med hensynet til de konsekvensene ytringene kan tenkes å ha. Slike konsekvenser kan tenkes å være både individuelle og kollektive, og handle om grupper eller hele samfunn. I Ytringsfrihetskommisjonens rapport (NOU, 1999: 27) fremmes tre begrunnelser for ytringsfriheten: *demokratiargumentet* – et velfungerende demokrati krever åpenhet, *sannhetsargumentet* – sannhet oppnås bedre gjennom gjensidig utprøving og debatt, og *autonomiargumentet* – bare gjennom å møte andre og prøve deres argumenter kan borgerne etablere selvstendige meninger (NOU 1999:27:5). De første to argumentene handler først og fremst om kollektive konsekvenser, i og med at de retter seg mot det samfunnet ytringsfriheten skal understøtte. Autonomiargumentet handler derimot om individets rettigheter og behov.

Også retten til *vern* kan begrunnes som en individuell rettighet og konsekvensialistisk. Vern mot bestemte ytringer kan på den ene siden begrunnes med ethvert menneskes iboende menneskeverd. Hensynet til menneskeverdet kan *i seg selv* gi rett til vern mot trusler, ærekrenkelser, inntrengen i privatlivet og mot å bli eksponert for hat. Et sentralt konsekvensialistisk argument for å avgrense ytringsfriheten er at et offentlig ordskifte som er for sterkt preget av hatefulle ytringer, vil kunne føre til at hele grupper, for eksempel sterkt konservative kristne eller etniske minoriteter, trekker seg tilbake fra det offentlige ordskiftet. Ulike hensyn kan på denne måten komme i konflikt med hverandre. I den ene vekt-skålen ligger hensynet til at så mange stemmer som mulig fritt bør brytes mot hverandre, i den andre tapet av en eller flere gruppers stemmer og perspektiver fordi de skremmes bort fra offentligheten.

Argumentene for ytringsfriheten og for ytringsfrihetens begrensning dreier seg altså om både konsekvenser og rettigheter, og omhandler hensyn på individnivå, på gruppenivå og på samfunnsnivå. Et argument *for* ytringsfrihet kan også vendes til å være et argument *mot*, avhengig av hvilken verdi man vekter tyngst. En avveining mellom disse verdiene kan dermed være komplisert, både juridisk, moralsk og normativt. Det er i disse kompliserte avveiningene denne rapporten plasserer seg.

Rapportens fokus

Rapporten følger opp en studie som ble gjennomført innenfor prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge» i 2013–2014. Et helt sentralt funn fra dette prosjektet var at befolkningen i stor grad var villig til å begrense ytringsfriheten når denne ble satt opp mot hensynet til å unngå rasisme, unngå at religioner ble hånet, eller unngå at noen ble mobbet eller trakassert (Enjolras & Steen-Johnsen, 2014a: 41; Staksrud mfl., 2014: 20). Studien viste med andre ord at en stor andel av den norske befolkningen tenderer mot å prioritere andre hensyn enn ytringsfriheten når denne veies opp mot andre verdier.

I studien søkte vi altså å identifisere hva respondentene mente var sosialt akseptabelt på ulike arenaer, ikke hva de mente burde være tillatt i henhold til norsk lov. En svakhet ved denne tilnærmingen var at den ikke i tilstrekkelig grad tok inn over seg, og undersøkte, den sammenhengen som eksisterer mellom rettslige og andre normative grenser når det gjelder spørsmål om ytringsfrihet. Dette punktet i undersøkelsen ble debattert i etterkant, blant annet av Lars Gauden-Kolbeinstveit¹, som påpekte at det viktigste spørsmålet ikke er hva folk tolererer, men hvordan de vil sanksjonere det. I undersøkelsen stilte vi ikke direkte spørsmål om sanksjoner. Vi kunne derfor ikke fastslå om «uakseptable ytringer» innebærer at ytringer bør forbys, eller snarere er uakseptabelt i lys av alminnelig folkeskikk. Når vi nå i denne rapporten har som mål å undersøke ytringsfrihetens grenser mer i detalj, har det vært viktig for oss å undersøke nærmere hvorvidt de grensene som trekkes, er sosiale eller juridiske, og av formell eller uformell art. Vi stiller altså direkte spørsmål om hvordan samfunnet bør reagere overfor ytringer som ikke tolereres, enten med kritikk og sosiale sanksjoner, eller med formelle eller juridiske midler. Dette er rapportens første bidrag.

Rapportens andre bidrag er å undersøke variasjoner i sosiale grensdragninger rundt ytringsfriheten. Med andre ord spør vi om det har betydning for aksept hvilket innhold en ytring har, og hvilke grupper som rammes av ytringen. En viktig refleksjon som sprang ut av arbeidet med det forrige prosjektet, var at det å studere ytringsfrihetens grenser på generelt nivå har sine begrensninger.

---

1. Jf. innlegget «Ytringsfrihet handler om juss» <http://www.minervanett.no/ytringsfrihet-handler-om-juss/> og rapportforfatterens tilsvar <http://www.minervanett.no/ytringsfrihet-handler-om-mer-enn-juss/>.

De grenser som trekkes, er ofte knyttet til konkrete avveininger og hensyn, både om hvilke rettigheter som står på spill, og om hvilke grupper og debatter en ytring gjelder. Ikke minst bidro de kvalitative studiene vi gjorde (jf. Midtbøen og Steen-Johnsen, 2014; Ihlebæk, 2014), til å bevisstgjøre oss om at ulike debattfelt har sin egen dynamikk. Selv om debatter om for eksempel dyrevern, klima og innvandring alle kan ha en uforsonlig form, er de forskjellige når det gjelder de avveiningene både deltagere og observatører gjør om hva som ligger innenfor det akseptable.

I denne rapporten konsentrerer vi oss om to løst avgrensede debattfelt som er særlig aktuelle i spørsmål om ytringsfrihetens grenser: religion og innvandring. Disse debattfeltene er delvis overlappende når det gjelder hvilke distinksjoner, grupper og konfliktlinjer som mobiliseres, men samtidig er de forskjellige. Vi tar ikke mål av oss til å beskrive disse debattfeltene i seg selv, men har tatt dem som utgangspunkt for å definere mer konkrete situasjoner der grensedragninger oppstår. For å komme nærmere en mer presis beskrivelse av befolkningens grensedragninger har vi benyttet oss av flere strategier. Ett grep er at vi har variert spørsmålsformuleringer og benyttet ulike begreper for å beskrive en ytring. Vi har for eksempel spurt om aksept både for ytringer som henholdsvis håner og kritiserer religion, og for ytringer som enten er nedsettende, eller som kan virke krenkende. Vi har også vekslet mellom å fokusere på ytringen i seg selv, og på den antatte konsekvensen av den, for eksempel at en gruppes følelser blir krenket, eller at deres sikkerhet blir truet. Ved å benytte oss av begreper med ulik ladning, som aktualiserer rettigheter og konsekvenser på ulike måter, kan vi tegne opp grensene for ytringer innenfor disse debattfeltene på en mer nyansert måte enn vi har gjort tidligere.

I tillegg til at studien spesifiserer grensene for *ulike typer ytringer*, er et tredje bidrag at vi studerer grensene for hvem som tilkjennes en plass i det demokratiske fellesskapet som offentligheten utgjør. Med tanke på dette utformet vi et sett spørsmål om toleranse, der vi fokuserte på fire grupper som kan betraktes både som viktige aktører i og som objekter for norsk religions- og innvandringsdebatt: muslimer, innvandringskritikere, islamister og høyreekstreme.² Vi presenterte respondentene for et sett konkrete situasjoner knyttet til politiske rettigheter og til ytringsfriheten, som å holde møte på kommunehuset, stille liste til stortingsvalg eller fremsette ytringer i mediene. Det sentrale spørsmålet var om noen av disse gruppene ble ansett å ha mer eller mindre forbeholden rett til politisk deltagelse eller ytringsfrihet enn andre. De ulike eksemplene gjør det mulig å undersøke om disse grensedragningene varierer med ulike typer situasjoner og med hvilke rettigheter som står på spill.

Rapportens fjerde bidrag er en undersøkelse av holdninger til publisering av karikaturtegninger, og de grensedragninger befolkningen gjør når disse tenkes

---

2. Se kapittel 4 for en nærmere begrunnelse for valget av grupper.

å kunne krenke ulike religioner. Publisering av karikaturtegninger har det siste tiåret spilt en sentral rolle i å forme globale debatter om ytringsfrihetens grenser. Muhammed-karikaturene som ble publisert av Jyllands-Posten i 2005, og i januar 2006 av blant annet Dagbladet og den kristenkonserverve avisen *Magazinet*, utløste voldsomme protester og opptøyer i flere land, og debatter om forholdet mellom ytringsfrihet og religion, og om pressens rolle i å forsvare ytringsfriheten (Favret-Saada, 2015: III). Anslagene mot den satiriske franske ukeavisen *Charlie Hebdo* i januar 2015, mot *Krudttønden* i februar 2015 og mot en kosherbutikk i Paris og synagogen i København som del av samme hendelsesforløp, satte igjen spørsmålet om satiriske karikaturer på dagsordenen, både i norsk og i internasjonal kontekst. Hendelsene vakte debatter om grensene for hva som kan publiseres, og om formål og konsekvens av publisering av karikaturer som kan virke støtende på ulike grupper. Vi ønsket i vår studie å undersøke befolkningens og journalisters holdninger til karikaturpublisering, og hvilke argumenter som har gyldighet når det gjelder publisering eller ikke. Vi utformet derfor et såkalt surveyeksperiment, der vi delte henholdsvis befolkningsutvalget og utvalget av journalister og redaktører i seks ulike grupper som ble spurt om de mente mediene burde publisere karikaturer i sin alminnelighet, gitt at de kunne virke krenkende uten nærmere spesifisering, og gitt at de kunne virke krenkende på jøder, muslimer, kristne eller alle disse gruppene.³ Videre ble alle gruppene bedt om å gi en begrunnelse for sitt syn, i et åpent svarfelt.

På noen punkter i undersøkelsen sammenligner vi befolkningens svar med svar fra medlemmer av Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening. I Status for ytringsfriheten-prosjektet 2013–2014 kom det fram at det var til dels store forskjeller mellom profesjonsgruppene (journalister, forfattere, bildende kunstnere) og befolkningen for øvrig når det gjaldt holdninger til ytringsfrihet (Staksrud mfl., 2014). Den gjennomgående tendensen var at disse profesjonsgruppene i sterkere grad enn befolkningen veide hensynet til ytringsfriheten tyngre enn andre hensyn. De mente for eksempel i langt større grad enn befolkningen at rasistiske ytringer og ytringer som hånet religion, burde aksepteres (2014:20). Gjennom spørsmålene om toleranse for ulike grupper kan vi tegne forskjellene mellom befolkningen og journalister på mer nyanserte måter.

Rapportens perspektiv

Et viktig utgangspunkt for oss i våre studier av ytringsfrihetens grenser er at disse grensene ikke er konstante, men preget av deres kulturelle og sosiale kontekst. Selv om det er rimelig å anta at holdninger til ytringsfrihet er relativt stabile over tid og henger sammen med andre grunnleggende holdninger, for eksempel til demokrati, er det også sannsynlig at de blir påvirket av det rådende

---

3. Se kapittel 5 for nærmere beskrivelse av eksperimentet.

debattklimaet (Noelle-Neumann, 1974). Konteksten for planleggingen og gjennomføringen av denne undersøkelsen understreker dette poenget. Angrepene mot *Charlie Hebdo* i Paris og *Krudttønden* i København i januar og februar 2015 utløste en debatt i norske medier om mediernes forpliktelse til å publisere karikaturer og kontroversielle ytringer, spesielt i relasjon til islam. Ytringsfriheten var mye omtalt og debattert både i redigerte og i sosiale medier, og markeringen av at folk støttet aksjonen *Je suis Charlie* spredte seg på profilbildene på Facebook. Våren 2015 var altså en periode der spørsmålet om ytringsfrihetens eventuelle grenser ble aktualisert, og der både rettighetsargumenter og konsekvensialistiske argumenter, for og imot å begrense ytringsfriheten, var framme i den norske offentligheten. Vi mente det var viktig å undersøke om oppmerksomheten om ytringsfrihet i offentligheten førte til endringer i befolkningens holdninger, og gjentok derfor spørsmål som vi hadde stilt i undersøkelsen fra 2013, til de samme respondentene.⁴ En hypotese vi ønsket å undersøke, var om befolkningen ville tendere mot å vektlegge ytringsfriheten i større grad i 2015 enn i 2013, når de ble bedt om å veie ytringsfrihet mot andre hensyn. Dette undersøker vi nærmere i kapittel 3 i rapporten.

Det aktuelle debattklimaet og hva som står på dagsordenen, kan altså tenkes å prege grensedragninger knyttet til ytringsfrihet. Samtidig vil vi ut fra vårt perspektiv understreke at grensene for hva som kan ytres i offentligheten, ikke eksisterer uavhengig av grunnleggende samfunnsstrukturer og relasjoner mellom grupper. Vår inngang til å belyse slike grupperelasjoner går i denne rapporten gjennom begrepet «politisk toleranse». Toleranse kan defineres som evnen til å tåle noe man misliker eller er i opposisjon mot (Svendsen, 2012: 16), og når vi snakker om politisk toleranse, vil det handle om hvorvidt man tåler politiske eller religiøse verdier eller synspunkter. Litteraturen om politisk toleranse lærer oss at toleranse alltid er et relativt begrep. Van Doorn (2014) påpeker at mens mye av forskningen om politisk toleranse dreide seg om «rase» og etnisitet før 9/11, har religiøs toleranse, og spesielt overfor muslimer og islam, kommet i forgrunnen på 2000-tallet (2014:910). Lenger tilbake på 1900-tallet handlet debatter om toleranse i USA først og fremst om forholdet til kommunister, sosialister og ateister (Sullivan og Hendriks, 2009). Et annet viktig poeng er at både toleranse og intoleranse alltid vil knyttes til underliggende maktforhold mellom grupper. Hvilke grupper som *tolererer*, og hvilke grupper som *tolereres*, i et samfunn, gjenspeiler til enhver tid hvilke grupper som er i posisjon til å bestemme grensene for toleranse (2014:910).

Når vi bringer inn toleranse som en del av vår tenkning rundt ytringsfrihetens normative grenser, er det fordi vi antar at holdninger til ytringsfrihet bunner *både* i grad av tilslutning til ytringsfrihet som generelt prinsipp og rettighet, og i holdninger til de ulike gruppene som eventuelt skal få ta del i denne rettigheten.

---

4. Dette kalles en panelstruktur. Se avsnittet Data og metode lenger ned for nærmere beskrivelse.

For eksempel har forskning vist at tilbøyeligheten til å gi en gruppe rettigheter blant annet henger sammen med om man føler seg truet av gruppen det gjelder (Sullivan og Transue, 1999). Også positive holdninger til en gruppe kan slå inn i vurderinger av ytringsfrihetens normative grenser, der hvor utøvelse av ytringsfriheten tenkes å ha negative konsekvenser for denne gruppen. I etterkant av angrepet mot *Charlie Hebdo* ble for eksempel faren for at krenkelser av islam rammer vanlige muslimer, og kan ha negative konsekvenser for forholdet mellom muslimer og ikke-muslimer i vestlige samfunn, fremført som et argument mot absolutt ytringsfrihet.⁵

Debatter om ytringsfrihet i relasjon til både religionskritikk og rasisme kan potensielt sies å trigge disse to sidene ved holdninger til ulike grupper, og gjøre dem kompliserte. I debatter om hvor grensene går for å kritisere islam, vil eksempelvis en positiv holdning til muslimer kunne medføre en tilbøyelighet til å vektlegge de negative konsekvensene av sterke ytringer, samt muslimeres rett til ikke å bli krenket. Motsatt kan en negativ holdning til muslimer innebære at man vil vektlegge de negative konsekvensene av å ikke kritisere denne religionen, samt vektlegge ytringsfriheten framfor muslimeres rett til vern.

Samtidig mener vi ikke at det er så enkelt som at holdninger til ytringsfrihet og andre rettigheter utgår fra det syn man har på ulike grupper. Basert på en analyse av den danske befolkningens reaksjon på karikaturkrisen som fulgte etter publiseringen av Muhammed-karikaturene i 2005, hevder Sniderman og kolleger at de identifiserer en distinkt verdi som de gir navnet «inclusive tolerance», og som de mener preget den danske befolkningens vurdering av rettigheter (Sniderman, Petersen, Slothuis & Stubager, 2014: 140). Mennesker som slutter opp om en slik inkluderende toleranse, vil tendere mot å inkludere og gi rettigheter til alle de grupper som viser at de aksepterer de grunnleggende spillereglene i et demokratisk samfunn (2014: 245). Selv om nivået på denne verdien varierer med politisk ståsted og innvandringsyn, består den likevel som en uavhengig størrelse, ifølge forfatterne. De demonstrerer dette ved å påvise at selv om det er variasjoner i holdninger mellom individer med ulike partipreferanser og med ulikt innvandringsyn når det gjelder rettighetsspørsmål overfor ulike grupper, følger de alle det samme hovedmønsteret når det gjelder grensedragninger.

I vårt perspektiv på ytringsfrihetens grenser er det grunnleggende sett dette vi vil ta som ansats: at grensene befolkningen (og journalister) trekker, handler om å definere det politiske og demokratiske fellesskapet som offentligheten utgjør, når det gjelder både hvilke typer ytringer og hvilke grupper som inkluderes. Vi vil ta som utgangspunkt at de grensedragningene som gjøres, kan være både rettighetsbaserte og konsekvensialistiske, og at de, også av den grunn, kan

---

5. Se for eksempel <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Vi-har-all-rett-til-a-krenke-Men-vi-har-ingen-plikt-7859336.html>

varierte fra sak til sak. Et helt sentralt spørsmål er likevel om det er noen grupper som i større grad enn andre defineres ut av det demokratiske fellesskapet.

Data og metode

Analysene i rapporten bygger på en spørreundersøkelse blant et befolkningsutvalg, som ble gjennomført i 2013 og 2015, samt en spørreundersøkelse gjennomført blant medlemmer av Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (RF) i 2015.⁶

Befolkningsundersøkelsen ble både i 2013 og i 2015 gjennomført blant om lag 2000 respondenter fra TNS Gallups aksesspanel (GallupPanelet). Panelet (populasjonen) består av om lag 50 000 tilfeldig rekrutterte personer som har sagt seg villig til å svare på spørreundersøkelser med jevne mellomrom. Bruttoutvalgene som ble trukket fra denne populasjonen, ble trukket på kjønn, alder og utdanning i henhold til offisiell befolkningsstatistikk, slik at utvalgene i størst mulig grad skulle være representative for befolkningen som helhet. I tillegg er tabellanalyser i denne rapporten basert på vektete data, der ytterligere skjevhet i kjønn, alder og utdanning er tatt høyde for.⁷

I 2013 ble det gjennomført 1500 intervjuer med personer uten innvandringsbakgrunn (majoritetsbefolkningen) og 500 intervjuer med personer med vestlig innvandringsbakgrunn.⁸ Svarprosenten var på henholdsvis 46,5 og 50 prosent. I undersøkelsen i 2015 ble samtlige av de 2000 som svarte i 2013, og som fortsatt var medlem av GallupPanelet, invitert til å delta i den nye undersøkelsen. Av disse besvarte totalt 990 personer den nye undersøkelsen. Deretter ble det trukket et nytt befolkningsrepresentativt utvalg, slik at det totalt ble gjennomført om lag 2000 intervjuer også i 2015. Samlet svarprosent i 2015 var 52,6 prosent.

I befolkningsundersøkelsen i 2015 ble det gjort til dels betydelige endringer i spørreskjemaet, noe som innebærer at brorparten av analysene i rapporten er basert på de nyeste dataene. I kapittel 3 analyserer vi imidlertid endringer over tid på spørsmål som ikke ble endret. Disse analysene bygger utelukkende på de 990 personene som besvarte undersøkelsen både i 2013 og i 2015. Fordelen med å studere holdningsendringer blant de samme personene er at endringene vi observerer, er reelle endringer i svar. Eventuelle utvalgsskjevheter får ikke betydning for endringene vi observerer.

---

6. En stor takk til Thomas Spence (NJ) og Arne Jensen (RF) for tillatelse til å gjennomføre spørreundersøkelser blant medlemmer i Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening.

7. Representativiteten på andre (uobserverte) variabler er ikke kjent. For eksempel må vi anta at personer som ikke er aktive på Internett, og/eller som har svake dataferdigheter, er underrepresentert i panelet.

8. I tillegg ble det i 2013/2014 gjennomført en separat undersøkelse blant ikke-vestlige innvandrere. Data fra denne undersøkelsen er ikke inkludert i denne rapporten (men se Staksrud mfl., 2014, kap. 4). Vi baserer oss således på et utvalg som i all hovedsak består av den etniske majoritetsbefolkningen, i tillegg til innvandrere med bakgrunn fra vestlige land.

Undersøkelsene blant medlemmer av NJ og RF ble sendt direkte til samtlige medlemmer av organisasjonene. TNS Gallup stod for utsendelsen til medlemmene i NJ, mens RF selv stod for utsendelse til sine medlemmer.⁹ Siden det kan være tilfeller av overlappende medlemskap – at personer er medlem både i NJ og i RF – avventet vi noen dager med utsendelsen til RFs medlemmer. I e-postteksten til disse ble det informert om at dersom de allerede hadde svart på undersøkelsen fra TNS Gallup/NJ, kunne de se bort fra henvendelsen fra RF. Totalt ble undersøkelsen besvart av 1298 medlemmer i NJ og 84 medlemmer i RF (som ikke også var medlem av NJ). I medlemslista til NJ, som TNS Gallup benyttet til utsendelser, var det oppført 8934 medlemmer, mens RF oppga å ha om lag 730 medlemmer. Responsen i de to utvalgene var derfor på 14,5 prosent blant NJs medlemmer og 11,5 blant RFs medlemmer.¹⁰ De lave svarprosentene betyr at resultatene fra denne undersøkelsen må tolkes med varsomhet og ikke kan generaliseres til norske journalister og redaktører generelt.

Medlemmene av NJ og RF fikk spørsmål om hva de først og fremst jobber som. Resultatene er oppsummert i Tabell 1.1. Blant medlemmer i NJ skilles det mellom ordinære, studenter, pensjonister og annet. Tabellen viser at om lag halvparten av medlemmene i NJ oppga at de først og fremst jobber som journalist/reporter. Andelen er høyere blant studentmedlemmer og lavere blant pensjonistmedlemmer. For sistnevnte gruppe svarer 15 prosent «Annet», mens 25 prosent ikke har besvart spørsmålet, noe som sannsynligvis skyldes at mange av disse ikke lenger er aktive i yrkeslivet. 58 prosent av medlemmene i RF oppga at de jobber som redaktør, men også noen av NJs medlemmer oppga dette. Dette kan indikere noe overlapp i medlemskap mellom organisasjonene. Interessant nok ser vi også at til sammen mer enn en femtedel (22,8 prosent) av RFs medlemmer oppgir at de først og fremst jobber som noe annet enn redaktør. Mange respondenter sprer seg utover andre substansielle kategorier, som fotograf, desk, vaksjef, programleder m.m.

I alle kapitlene presenterer vi de overordnede (aggregerte) svarfordelingene på spørsmål vi analyserer. I tillegg til å se hvordan de overordnede tendensene er, har vi også vært interessert i se på hvordan svarfordelinger varierer etter ulike egenskaper ved respondentene. Vi har særlig vært interessert i å se på variasjoner i svar knyttet til faktorer som grad av politisk bevissthet og politisk/ideologisk ståsted, grad av religiøsitet og syn på innvandrere og innvandring. Dette er faktorer som det er nærliggende å anta henger sammen med holdninger til ytringsfrihet.

---

9. Medlemmene i RF mottok en åpen lenke til undersøkelsen, tilrettelagt av TNS Gallup.

10. Medlemmene til NJ mottok én påminnelse om lag en uke etter utsendelsen. Medlemmene i RF mottok ingen påminnelser.

Tabell 1.1. Hva jobber du først og fremst som? Medlemmer av Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (RF). Antall og Prosent.

	NJ (ordinær)	RF	NJ (student)	NJ (pensjonist)	NJ (Annet)
Journalist/reporter	49,8	4,8	64,8	42,3	50,9
Redaktør	3,2	58,3	2,2	1,2	7,0
Fotograf	6,5	-	5,5	4,5	3,5
Redigerer/desk/ billedesk	4,3	-	2,2	5,3	-
Vaktsjef/reportasje- leder/frontsjef	0,8	-	-	0,8	-
Redaksjonsleder/ avdelingsleder	3,2	-	2,2	0,4	1,8
Produsent/produksjonsmedarbeider	0,7	-	1,1	1,2	1,8
Anker/programleder	3,1	-	-	1,2	1,8
Research/fakta	4,9	2,4	-	1,6	-
Grafiker/designer/ illustratør	2,8	13,1	-	1,2	3,5
Annet	6,0	2,4	2,2	15,0	15,8
Uoppgitt	14,8	19,0	19,8	25,2	14,0
(n)	904	84	91	246	57

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (NJ/RF)

Utover dette har vi gjennomgående også inkludert et sett med kontrollvariabler i analysene. Siden medlemsmassen i NJ og RF oppgir å ha mange ulike arbeidsoppgaver (jf. Tabell 1.1), har vi i analyser av disse dataene kontrollert for hvorvidt de først og fremst jobber som journalist, om de jobber som redaktør, eller om de jobber som noe annet. I tillegg har vi kontrollert for hvor lang erfaring de har som journalist (antall år), hvorvidt de jobber i en nasjonal mediebedrift eller ikke, kjønn og alder. Dersom vi ikke beskriver forskjeller eksplisitt i tabeller eller i tekst, betyr det at svarene til medlemmene ikke varierer etter disse faktorene.

I analysene av befolkningsdataene har vi kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn og alder. Innvandrerne i utvalget har i all hovedsak vestlig innvandringsbakgrunn og er derfor ikke representative for innvandrere i Norge generelt. Dersom vi ikke beskriver forskjeller eksplisitt i tabeller eller i tekst, betyr det at innvandererutvalget ikke skiller seg statistisk signifikant fra resten av utvalget.

Som nevnt over ble det gjort flere endringer i spørreskjemaet i 2015 sammenlignet med 2013. Blant annet har vi flere steder utformet ulike former for surveyeksperimenter. Det innebærer at utvalgene tilfeldig deles opp i ulike grupper som hver for seg får ulike formuleringer av ellers samme type spørsmål. For eksempel har vi flere steder delt utvalgene tilfeldig i to, og stilt de to gruppene spørsmål med litt ulike formuleringer. Inndelingen i grupper skjer helt tilfeldig

(såkalt «randomisering»), noe som fører til at gruppene blir så like som mulig. Andelen menn og kvinner, unge og gamle, osv., vil være omtrent lik i de ulike gruppene. Ved at gruppene er like, kan vi anta at eventuelle forskjeller i svar skyldes formuleringen og ikke egenskaper ved respondentene.

Vi har også inkludert to mer komplekse surveyeksperimenter, om henholdsvis toleranse overfor ulike grupper og aksept for publisering av karikaturtegninger. For å studere toleranse overfor ulike grupper delte vi utvalgene tilfeldig i fire. Disse fikk fem likelydende spørsmål om ulike politiske rettigheter og ytringer, men det varierte hvilken gruppe det ble spurt om. Som nevnt tidligere i innledningen skilte vi mellom muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme. Begrunnelsen for valget av grupper beskrives nærmere i kapittel 4. For å studere aksept for publisering av karikaturtegninger delte vi inn utvalgene tilfeldig i seks grupper. Respondentene ble bedt om å ta stilling til hvorvidt mediene burde publisere karikaturtegninger, men fikk ulik informasjon om tegningene. Gruppene og spørsmålsformuleringene beskrives nærmere i kapittel 5.

For å oppsummere vil vi i denne rapporten basere oss på to spørreundersøkelser som ble gjennomført i august 2015: én i et representativt befolkningsutvalg og én blant medlemmer av Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening. I tillegg til dette vil vi i kapittel 3 også studere holdningsendringer i befolkningen mellom 2013 og 2015.

Rapportens struktur

Rapporten er delt inn i fire analysekapitler, hvert med sitt distinkte tema, og avsluttes med en oppsummering og diskusjon av helheten.

Kapittel 2 tar for seg ytringsfrihetens grenser, med vekt på rasistiske og religionskritiske ytringer. Vi undersøker befolkningens aksept for ulike typer ytringer og også hvilke sosiale og juridiske konsekvenser man mener uakseptable ytringer bør få.

Kapittel 3 undersøker om holdninger til ytringsfriheten og tilbøyelighet til selvsensur har endret seg i perioden mellom 2013 og 2015. Spørsmålet er særlig motivert av dramatiske omstendigheter i nær tid, nærmere bestemt terrorangrepene mot satiremagasinet *Charlie Hebdo* i Paris og mot et møte om ytringsfrihet i kulturhuset *Krudttønden* i København, samt angrepene mot den jødiske butikken i Paris og synagogen i København, som fant sted i samme tidsrom.

Kapittel 4 har som mål å undersøke hvordan befolkningen og journalister stiller seg til ulike gruppers ytringsfrihet og politiske rettigheter. I tillegg til å spørre om ytringer på kronikkplass og i nettavisenes kommentarfelt, spør vi om to typer politiske rettigheter – å avholde organiserte møter i en offentlig bygning og å stille liste til stortingsvalg. Vi har også spurt om ansettelse som samfunnsfaglærer i norsk skole.

Kapittel 5 undersøker holdninger til publisering av karikaturtegninger, i befolkningen og blant medlemmer av Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening. Vi skiller mellom karikaturer som kan virke krenkende generelt, og karikaturer som kan virke krenkende på henholdsvis kristne, jøder og muslimer. Kapitlet tar også for seg de grunnene befolkningen og journalister gir, enten for uforbeholden publisering eller for å vise varsomhet.

2 Hvor går grensene for ytringsfriheten – sosialt og juridisk?

I dette kapitlet undersøker vi befolkningens syn på grensene for hvilke ytringer som bør tolereres – sosialt og juridisk. Vi legger vekt på to typer ytringer: religionskritiske og rasistiske ytringer. Disse skiller seg fra hverandre ved at religionskritiske ytringer i utgangspunktet ligger innenfor loven og beskyttes av ytringsfriheten, mens rasistiske ytringer, når det defineres som hatefulle eller diskriminerende ytringer på grunnlag av hudfarge, nasjonalitet og etnisk opprinnelse, vil kunne rammes av straffeloven.¹¹ Det å fremsette så vel religionskritiske som rasistiske ytringer kan likevel, i en del tilfeller, ligge i grenseland for det som beskyttes av ytringsfriheten. På den ene siden kan religionskritiske ytringer innebære skader og brudd på andre rettigheter, slik som vern mot forhånelse og æreskrenkelse, noe som gjør at de ligger på utsiden av de juridiske grensene som trekkes for ytringsfriheten. På den andre siden kan det i forbindelse med hatefulle eller diskriminerende ytringer oppstå krevende avveininger mellom viktigheten av at kritiske synspunkter kommer fram, og den skaden ytringen påfører enkeltpersoner eller de samfunnsmessige konsekvensene den kan få.

Selv om vi er opptatt av grensedragninger både juridisk og sosialt, ligger forankringspunktet for analysene i sosiologien. Det betyr at vi tar utgangspunkt i de sosiale grensene folk trekker for hva som er akseptabelt å ytre i ulike sammenhenger. Sosiologisk normteori handler enkelt fortalt om hva som betraktes som folkeskikk, og om de sanksjonene mennesker bruker for å korrigere andres adferd når den bryter med dette (Østerberg 1984: 65). I dette kapitlet spør vi først om hvilke ytringer respondentene finner sosialt akseptable, og deretter om hva de mener er passende sanksjoner for det uakseptable, både sosialt og juridisk. Selv om det ofte eksisterer et samsvar mellom rettsnormer og sosiale normer, er dette ikke en nødvendig sammenheng (Aubert, 1991:87).

Som et grunnlag for analysene skal vi her først se på noen av de juridiske betraktningene som er aktuelle når grensene for ytringsfriheten trekkes på disse områdene. Dette er kompliserte juridiske saksfelt, som også forholder seg til internasjonal rett, og vi tar ikke på noen måte mål av oss til å redegjøre for disse i seg selv. Likevel mener vi at de avveininger jussen gjør når det gjelder hvorvidt religionskritiske og rasistiske ytringer faller innenfor ytringsfriheten, tydeliggjør de grunnleggende normative spenningene som ligger i avveilingen av til dels motstridende rettigheter.

---

11. Straffeloven § 185.

Juridiske betraktninger

I innledningen til kapitlet om «Ytringsfrihetens grenser» (NOU, 1999: 27) understreker Ytringsfrihetskommisjonen at ytringsfriheten i sin kjerne ikke er en interesse som bør kunne vike for andre interesser. Dette begrunnes med at ytringsfriheten er samfunnskonstituerende. Det skal dermed prinsipielt sterke grunner til for å begrense ytringsfriheten. Der en begrensning likevel må vurderes, må dette skje med hjemmel i lov og ved eksplisitt avveining mot begrunnelsene for ytringsfriheten. Ytringsfrihetskommisjonen drøfter ulike interesser og verdier som kan tenkes å begrunne begrensninger i ytringsfriheten, og skiller mellom to kategorier av hensyn: vern av individuelle interesser og vern av offentlige interesser.

Når det gjelder *religionskritiske* ytringer, gjør Ytringsfrihetskommisjonen en interessant historisk basert diskusjon av forholdet mellom ytringsfrihet og vern av religion, og peker på at den såkalte blasfemiparagrafen¹² opprinnelig hadde som begrunnelse en bevarelse av samfunnsautoriteten, det vil si at paragrafen ble begrunnet i behovet for et vern av offentlige interesser.¹³ Kristendommen ble ansett som et fundament for staten, og undergraving av kristendommen kunne dermed også bidra til statens svekkelse. I tråd med denne begrunnelsen rammet ikke loven på 1800-tallet bespottelse av jøder, muslimer eller andre fremmede religioner og livssyn. I vår tid, mente kommisjonen, har blasfemi—paragrafen imidlertid gått fra å verne offentlige til å verne individuelle interesser, idet det ikke lenger kan tas som utgangspunkt at innbyggerne i et land bekjenner seg til samme religion: «I vårt samfunn er religionen i stor grad et privat anliggende, og det må få til følge at et angrep på det religiøse ikke kan anses som et angrep på felles verdier som er nødvendige for samfunnsstrukturen, men mer som et angrep på enkeltindividets religiøse følelser og verdighet.»¹⁴ Men samtidig pekte kommisjonen på at med fremveksten av et flerkulturelt samfunn er det bevegelse i retning av å revitalisere de opprinnelige begrunnelsene for paragrafen, nemlig at den er grunnlag for kollektive identiteter og liv. Stevningen av William Nygaard i forbindelse med Rushdie-saken pekes på som et eksempel på dette. På 2000-tallet har spørsmålet om ytringsfriheten i økende grad blitt transnasjonalt, med karikaturstriden og angrepet på *Charlie Hebdo* (Favret-Saada, 2015), noe som gjør at spørsmålet om kollektive identiteter også settes i et internasjonalt maktperspektiv.

Ytringsfrihetskommisjonen endte sine betraktninger om blasfemiparagrafen med å anbefale at den ble fjernet fra Grunnloven. Et hovedargument var at «en blasfemiparagraf som håndheves på grunnlag av definisjonsmakt til de

12. NOU 1999:27 argumenterte for avskaffelse av blasfemiparagrafen. Dette ble vedtatt i Stortinget i 2009, og implementert i 2015.

13. Jf. NOU 1999:27:6.2.4.2: Blasfemi.

14. Jf. NOU 1999:27:6.2.4.2: Blasfemi.

forulempede, vil kunne ha uanede konsekvenser for begrensningene i ytringsfriheten og klart komme i strid med adgangen til 'frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand', det vil si 'frimodige ytringer' om politikk i vid forstand.»¹⁵ Blasfemiparagrafen ble imidlertid ikke opphevet i forbindelse med at forslagene fra Ytringsfrihetskommisjonen ble behandlet i Stortinget i 2004. Stortingsflertallets argument da forslaget falt i 2004, var at «enkeltpersoners religiøse tro kan være forbundet med dype følelser og være avgjørende for identitet og egenverd. Når religionen hånes, kan det oppleves av troende som et angrep på deres dypeste identitet. Slike ytringer bidrar etter disse medlemmers oppfatning ikke til oppfyllelse av de prinsipper som ytringsfriheten er ment å verne»¹⁶. Da spørsmålet ble behandlet på nytt noen år etter, i 2009, ble derimot blasfemiparagrafen vedtatt opphevet. Endringen trådte formelt i kraft i 2015. Flere, blant dem jurist Anine Kierulf, har påpekt at de ulike politiske partiene har skiftet standpunkt gjennom 2000-tallet når det gjelder spørsmålet om hvorvidt et forbud mot blasfemi skulle bestå i Grunnloven.¹⁷

Ytringsfrihetskommisjonens diskusjon av blasfemiparagrafen og de etterfølgende politiske diskusjonene trekker opp noen sentrale hensyn vi antar blir tatt i betraktning når befolkningen bes ta stilling til hva slags religionskritiske ytringer som bør være tillatt: På den ene siden begrunnelsene for ytringsfriheten – ikke minst hensynet til en velfungerende offentlig samtale, der autoritet og makt kan utfordres og kritiseres. I og med at religioner er institusjoner som kan utgjøre betydelige maktfaktorer i samfunnet, blir også kritikk av religioner som institusjoner en vesentlig del av maktkritikken. På den andre siden dreier det seg om hensynet til religiøse følelser og til kollektive identiteter, ikke minst blant religiøse minoriteter. Religiøse minoriteter kan forstås som grupper som er i en avmaktsposisjon heller enn i en maktposisjon i samfunnet, og det er mulig å vurdere det dit hen at grupper med mindre makt skal skånes for kritikk. Et siste hensyn, som kommisjonen også fremhever, er at selv om man ikke skulle støtte et særlig vern av religioner, kan likevel andre hensyn slå inn i tilknytning til religionskritiske ytringer, slik som regler om ærekrenkelse, hatefulle ytringer og oppfordringer til vold.¹⁸

Når det gjelder rasistiske ytringer og deres forhold til ytringsfriheten, gjelder avveiningen fundamentalt sett hvordan de skadelige effektene av rasisme veies mot de verdiene som ligger i ytringsfriheten (Bleich, 2011: 3). De skadelige effektene av rasisme er først og fremst knyttet til de erfaringene enkeltpersoner utsettes for: å bli truet, forhånnet eller utsatt for hat, forfølgelse og ringeakt på grunnlag av hudfarge, nasjonalitet eller etnisk opprinnelse, for å sitere loven

15. Jf. NOU 1999:27:6.2.4.2: Blasfemi.

16. Innst. S. nr. 270 (2003–2004), punkt 4.4.1.

17. Se for eksempel Kierulfs kronikk i Klassekampen 15.01.15: «Liberalitetsopportunisten».

18. Jf. straffelovens § 246/247, § 135a (nå § 185) og § 140 (nå § 183).

om hatefulle og diskriminerende ytringer (§ 185).¹⁹ Når det gjelder avveiningen mellom slik skade og ytringsfriheten, er det verdt å nevne at rasistiske ytringer i europeisk sammenheng (EMD) har gått fra å være betraktet som ikke-ytringer, og dermed ikke vernet av artikkel 10 om ytringsfrihet i det hele tatt, til å bli betraktet som ytringer, men med svært svakt rettslig vern.²⁰ Her vektlegges med andre ord rasismens skadelige konsekvenser. Men også på gruppe- og samfunnsnivå er det viktige argumenter for et vern mot rasistiske ytringer, nemlig at utsatte grupper vil kunne trekke seg tilbake fra det offentlige ordskiftet, og at minoriteters situasjon i et samfunn kan bli generelt svekket. Disse argumentene har imidlertid ikke vært del av forarbeidene til norsk lov på området fra 1969 og frem til i dag, og er dermed ikke noe som norske lovgivere eksplisitt har befattet seg med.

Det eksisterer et tydelig dilemma mellom de nevnte mulige skadevirkninger av rasisme og den skaden det vil kunne gjøre på den offentlige, demokratiske debatten hvis ytringsfriheten begrenses. Ulike filosofer har da også inntatt ulike standpunkter når det gjelder dette. Et prinsipielt forsvar for ytringsfriheten, selv når den går på bekostning av andre hensyn, finner vi allerede hos John Stuart Mill og det vi kan kalle idéen om offentligheten som et «marked av idéer» (Mill, [1859] 1989: 19-55). Mill argumenterte for at alle ytringer måtte slippes til, for bare ved at alle ytringer kommer fram i lyset, vil den «sanne» ytringen eller det beste argumentet vinne fram. Andre, som argumenterer for en «balance of harms»-tilnærming, vil derimot mene at ytringsfriheten i noen tilfeller må begrenses på grunn av den skaden den kan påføre visse grupper eller hele samfunnet (Waldron, 2012).²¹

Som påpekt av den britiske statsviteren Erik Bleich (2011) oppstår ofte en polarisert debatt når man står overfor dilemmaet knyttet til forholdet mellom ytringsfrihet og rasisme. På den ene siden står «frihetsabsolutister», som hevder at enhver innskrenkning av ytringsfriheten vil være begynnelsen på en glideflukt der ytringsfriheten svekkes. På den andre siden står «antirasister», som insisterer på at den negative virkningen av ord på hvordan samfunn utvikler seg, ikke må undervurderes (Bleich 2011:4). Basert på historisk-komparative studier av rasismelovgivning i USA, Storbritannia, Frankrike og Tyskland påpeker Bleich at det har skjedd en felles bevegelse i retning strengere restriksjoner på rasistiske ytringer. Han understreker samtidig at endringene er preget av sin spesifikke kontekst i hvert land han studerer, og at de har funnet ulike løsninger og balansepunkter. Fra dette slutter han at dilemmaet om rasisme versus ytringsfrihet alltid

---

19. Loven omfatter også andre grunnlag: religion eller livssyn, homofil orientering eller funksjonsevne.

20. Takk til Anine Kierulf for denne påpekningen.

21. Se gjengivelse av en interessant debatt mellom Ronald Dworkin og Waldron om ytringsfrihet og hate speech på <http://abcdemocracy.net/2012/07/06/ronald-dworkin-and-jeremy-waldron-on-hate-speech/>

bør behandles spesifikt og kontekstbasert, og at borgerne har et ansvar for å sette seg inn i og debattere slike spørsmål (2011:7).

Ytringsfrihet, religionskritikk og rasisme

I vår studie av ytringsfrihetens grenser har vi ønsket å få fram variasjoner i aksept for ulike typer ytringer avhengig av begrepsbruk, innhold i ytringen og den konteksten den framsettes i. Slik sett bygger vi videre på Bleichs poenger. Vi skal først se på ulike variasjoner av formuleringer om religionskritikk og rasisme, deretter ser vi på aksept for nedsettende og krenkende ytringer overfor ulike grupper og på ulike arenaer. Til slutt i kapitlet undersøker vi hvilke sosiale og juridiske sanksjoner befolkningen mener ulike typer ytringer bør møtes med når de publiseres i redigerte og sosiale medier.

Tabell 2.1 nedenfor viser befolkningens tilslutning til ulike utsagn om religionskritikk og rasisme/kritikk av etniske minoriteter. Legg merke til at når det gjelder de første to påstandene, har vi delt utvalget tilfeldig i to, slik at halvparten har fått spørsmål om ytringer som håner religion, halvparten om ytringer som kritiserer religion.²² Vi gjorde det på denne måten for å kunne undersøke hvordan ulike formuleringer virket, uten at respondentene kunne relatere de to formuleringene til hverandre.

Resultatene viser, aller først, at folk svarer forskjellig avhengig av måten det spørres på. Dette er en indikasjon på at de gjør konkrete avveininger i hvert tilfelle, basert på en fortolkning av hva de ulike begrepene innebærer. Det første spørsmålet, om ytringer som håner vs. ytringer som kritiserer religion, gir et tydelig eksempel på dette. Mens 70 prosent av utvalget sier seg helt eller delvis enig i at ytringer som kritiserer religion, bør tolereres, mener i underkant av 29 prosent det samme om ytringer som håner religion. En tolkning av denne forskjellen er at ordet «kritikk» antagelig forbindes med noe som har en mulig positiv funksjon i det offentlige ordskiftet, og det ligger også tett på ytringsfrihetens begrunnelser. Hån er på den andre siden et sterkt negativt ladet ord, som også ligger nærmere ytringer som rammes av straffeloven. Vi forutsetter ikke at befolkningen kjenner lovens bokstav på dette feltet, men tror likevel at hån gir et sett negative konnotasjoner, og at slike ytringer i mindre grad gis en verdi som gjør at respondentene mener ytringen bør beskyttes av ytringsfriheten.

---

22. Se data- og metodedelen i innledningen, samt kapittel 4 for mer om hva som ligger i en slik eksperimentlogikk.

Tabell 2.1. Enighet i ulike påstander om ytringsfrihet. Religion og etniske minoritetsgrupper. Befolkning. Prosent.

	Helt enig	Delvis enig	Verken eller	Delvis uenig	Helt uenig	Sig. (kji)
Ytringer som håner religion bør være tillatt (n=1032)	13,2	16,0	12,5	21,6	32,8	***
Ytringer som kritiserer religion bør være tillatt (n=965)	39,9	30,3	9,4	10,7	6,6	
Ytringsfriheten er viktigere enn beskyttelse av religiøse menneskers følelser (n=2004)	34,9	32,9	11,2	11,3	5,6	**
Ytringsfriheten er viktigere enn beskyttelse av religiøse minoriteters sikkerhet (n=2002)	18,3	17,9	18,3	22,5	16,1	
2013: Rasistiske ytringer bør tolereres (n=2054)	5,5	14,1	11	18,3	49,8	
2015: Det bør være greit å ytre rasistiske meninger i offentligheten så lenge det ikke innebærer oppfordringer til vold (n=2004)	12,0	14,9	14,4	18,9	35,7	***
2015: Det bør være greit å kritisere etniske minoritetsgrupper i offentligheten (n=2006)	19,9	26,1	14,0	18,0	17,4	

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning).

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001 (kjkvadrat)

NOTE: Spørsmålsformulering: Nedenfor følger noen påstander om ytringsfriheten. For hver påstand ber vi deg markere hvor enig eller uenig du er. Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning.

Mens de to første påstandene retter seg mest mot det prinsipielle ved religionskritiske ytringer, knytter de to neste seg til ytringens konsekvenser – henholdsvis for religiøse menneskers følelser og for religiøse minoriteters sikkerhet. Her kommer for det første vernet av individuelle interesser inn, i den grad det er snakk om enkeltmenneskers følelser. I tillegg ligger en mer kollektiv dimensjon under, idet det er snakk om en gruppes følelser, og om sikkerheten til religiøse minoriteter. Vi ser at befolkningen skiller klart mellom disse to spørsmålene. Når ytringsfriheten settes opp mot religiøse menneskers følelser, vil flertallet, 68

prosent, la ytringsfriheten veie tyngst. Når det derimot er snakk om å prioritere ytringsfrihet over religiøse minoriteters sikkerhet, sier langt færre, 36 prosent, seg helt eller delvis enig. Det skiller altså klart mellom ulike typer konsekvenser av ytringer. Senere i kapitlet skal vi se nærmere på aksepten for ulike typer ytringer som kan virke krenkende på ulike grupper, noe som er nært forbundet med spørsmålet om følelser.

Også i svarene på spørsmålene som fokuserer på forholdet mellom ytringsfrihet og rasisme, er det viktige nyanser mellom ulike svaralternativer. Vi har her tatt med svarene på et spørsmål som vi bare stilte i 2013-undersøkelsen, som utgangspunkt for sammenligning.¹ I 2013 stilte vi spørsmål om rasistiske ytringer bør tolereres, uten noen kvalifisering av utsagnet. Vi fant da at et mindretall, 20 prosent, var helt eller delvis enig i dette, mens 68 prosent var helt eller delvis uenig (se tabell, samt Staksrud mfl. 2014: 20). Vi stilte ikke dette spørsmålet i 2015, men tar likevel tallet som et referansepunkt for de to spørsmålene som ble stilt da.

Et problem med formuleringen av rasismespørsmålet fra 2013 var at den stilte spørsmål om aksept for en ytring som mange nok oppfatter ligger utenfor loven. I de nye spørsmålsstillingene ønsket vi for det første å undersøke om det har betydning om det presiseres at den rasistiske ytringen ikke innebærer oppfordring til vold. Dette viser seg å ha en viss betydning: 27 prosent sier seg helt eller delvis enig i at slike ytringer bør kunne fremsettes, og flere velger også verken/eller-alternativet. For det andre kontrasterte vi begrepet «rasistisk ytring» med formuleringen «kritisere etniske minoriteter» i offentligheten. Langt flere, 46 prosent, uttrykte at de var helt eller delvis enig i at dette burde være greit. I tråd med resonnetet ovenfor kan dette forstås i lys av at begrepet kritikk har som konnotasjon en konstruktiv samfunnsfunksjon, knyttet til ytringsfrihetsbegrepet. Samtidig er det interessant at forholdsvis mange, 35 prosent, likevel sier seg helt eller delvis uenig i at det bør være greit å kritisere etniske minoriteter i offentligheten. Dette er langt færre enn de som sa seg uenig i at det var greit å kritisere religion i offentligheten. En mulig tolkning av denne forskjellen er at begrepet «etniske minoriteter» bidrar til å understreke at konsekvensene av et kritisk utsagn kan ramme hele grupper, og da særlig grupper som kan være sårbare i og med at de er minoriteter.

Tabell 2.1 viser altså at holdningene til hva slags ytringer som bør aksepteres, varierer med hvilke begreper som brukes, og med ulike tenkte konsekvenser av ytringene. Vurderingene befolkningen gjør, er altså kontekst- og situasjons-spesifikke. Nærmere analyser av hvilke bakenforliggende faktorer som er forbundet med ulike svar på disse spørsmålene, gjør det videre tydelig at de vurderingene folk gjør, også er forbundet med andre holdninger og kjennetegn.²

1. Se kapittel 3 for en studie av endringer mellom 2013 og 2015.

2. Se appendiks for full oversikt over slike bakgrunnsfaktorer, basert på regresjonsanalyser.

Gjennomgående tenderer de med høy politisk interesse og med et innvandringskritisk ståsted til å være mer enige i at alle former for religionskritikk, rasisme eller kritikk på etnisk grunnlag bør aksepteres. I tillegg er det et trekk at de med høyere utdanning i høyere grad aksepterer hån og kritikk av religion, samtidig som de også i større grad støtter utsagnet om at ytringsfriheten er viktigere enn beskyttelse av religiøse menneskers følelser. Et siste, gjennomgående trekk er at de som selv er religiøse, i mindre grad aksepterer alle typer ytringer enn de mindre religiøse. De veier også ytringsfriheten lavere når den måles mot religiøse menneskers følelser og sikkerhet.

Disse funnene kan tyde på at de som aksepterer kritikk, enten verdsetter kritikken i seg selv, eller har en kritisk holdning til dem eller det som kritiseres. Litteraturen om politisk toleranse har for eksempel funnet at toleransen for grupper man er kritisk til, øker med høyere utdanning, men minker jo mer truet man føler seg av gruppen (van Doorn, 2014). Høy utdanning og høy politisk interesse kan ut fra dette forstås som faktorer som bidrar til tilslutning til universelle verdier, altså kritikken i seg selv. Når man har et innvandringskritisk ståsted og støtter retten til å kritisere eller håne religioner og etniske minoriteter, kan dette i større grad tolkes som et uttrykk for holdning til gruppene det gjelder, selv om dette ikke er gjensidig utelukkende motiver. Med andre ord kan like svar ha ulike begrunnelser for ulike grupper. Vi skal se nærmere på hvordan slike faktorer slår ut, både i neste kapittel om endringer i holdninger, og i kapittel 4 om toleransens variasjoner.

Kvinner aksepterer i mindre grad enn menn at ulike former for religionskritikk og rasisme kan ytres i offentligheten. Dette funnet samsvarer med det som er funnet i den internasjonale litteraturen om politisk toleranse (van Doorn, 2014). Tilbøyeligheten til å ikke tolerere slike ytringer øker også med alder. I undersøkelsen fra 2013 fant vi også at kvinner både var mer tilbøyelige til å veie hensynet til å unngå rasisme, hån og mobbing og trakassering tyngre enn ytringsfriheten enn menn, og var mer varsomme med selv å ytre seg i lys av ulike former for risiko, noe som samsvarer med disse funnene (Enjolras og Steen-Johnsen, 2014:46).

Nedsettende og krenkende ytringer om ulike grupper

I tillegg til at vi varierte spørsmålsformuleringene når det gjaldt innholdet i ulike typer ytringer, ønsket vi også at respondentene skulle ta stilling til hvorvidt ytringer kunne aksepteres i bestemte kontekster, fra den private hjemmesfæren, via arbeidsplassen til ulike deler av offentligheten. Dette følger opp spørsmål vi stilte i 2013, men med en viktig utvidelse: Der vi i 2013 bare stilte spørsmål om nedsettende ytringer overfor ulike grupper, delte vi i 2015 utvalget i to, og lot den ene halvparten få spørsmål om nedsettende ytringer, den andre om ytringer som kan oppleves krenkende på en gitt gruppe.

Hypotesen vår var at aksepten ville være høyere for ytringer som kan virke krenkende, enn for nedsettende ytringer. Krenkelsesbegrepet bringer implisitt inn en rettighet eller verdighet som blir overtrådt, men det kan også tenkes å virke slik at folk blir minnet om at krenkelser er en nødvendig del av ytringsfriheten. Nedsettende ytringer har derimot antagelig et mer entydig negativt innhold og en svakere kobling til ytringsfriheten som prinsipp.

Krenkelsesbegrepet har vært gjenstand for sterk debatt i norsk offentlighet det siste året, og nyord som «krenkelsestyranni»³, «krenkelseskultur»⁴ og «krenkelsesmonopol»⁵ gjør det tydelig at hva krenkelse innebærer, for hvem, samt hvordan både krenking og det å oppleve seg krenket kan brukes i offentligheten, er omstridt. I lys av debatten om begrepet i offentligheten kan vår formulering «ytringer som kan oppleves som krenkende» dermed tenkes å vekke ulike reaksjoner hos respondentene. Mens noen kan tolke krenkelse som et uttrykk for at noen rettmessig føler seg såret, vil andre tolke krenkelse som en mindre legitim reaksjon, og som noe en påberoper seg ut fra overfølsomhet eller ut fra strategiske grunner⁶.

Ytterste høyre kolonne i tabellen viser andelen respondenter som mener at krenkende eller nedsettende ytringer ikke bør aksepteres på noen arenaer. Aksepten for krenkende ytringer er minst for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (18 prosent) og muslimer (17 prosent), og størst for politikere (6 prosent) og religioner (7 prosent). Når det gjelder aksept for nedsettende ytringer, finner vi det samme mønsteret: Aksepten er klart minst for ytringer om LHBT-personer og klart størst for ytringer om politikere. Samtidig gir tabellen tydelig støtte til vår hypotese om ulike holdninger til henholdsvis nedsettende og krenkende ytringer. Det er langt mindre aksept for nedsettende ytringer enn for ytringer som kan oppleves krenkende, for alle typer ytringer, på alle arenaer. Differansen mellom ulike arenaer er gjennomgående stor, men særlig for ytringer i nyhetsmediene. For eksempel sier 60 prosent at ytringer som kan oppleves som krenkende for innvandrere, kan aksepteres i nyhetsmediene, mot 15 prosent som sier at nedsettende ytringer om innvandrere kan aksepteres her. Dette viser at en stor andel av befolkningen aksepterer at nyhetsdekningen i norske medier kan innebære at personer eller grupper opplever seg krenket, men at aksepten for nedsettende ytringer er langt mindre.

3. Jf. for eksempel <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Krenkelsestyranniet-6275952.html>

4. Se <http://morgenbladet.no/2015/07/fole-ri-fole-ri>

5. http://www.bt.no/meninger/kommentar/Mikal_Hem/Krenkelsesmonopolet-3494411.html

6. De siste årene har det vokst frem en stor debatt om krenkelse, mikroagresjon og behovet for såkalte "trigger warnings", spesielt i amerikansk offentlighet. Se Campell og Manning (2014) for en diskusjon av dette.

Tabell 2.2. Aksept for nedsettende ytringer/ytringer som kan oppleves krenkende, på ulike arenaer. Flere svar mulig. Befolkning. Prosent.

Nedsettende ytringer om... / Ytringer om (...) som kan oppleves krenkende	Blant nær- meste familie og venner	På arbeids- plassen	I nyhets- mediene	I nett- avisenes kom- mentar- felt	I sosiale medier	I kunst, musikk og litte- ratur	Bør ikke aksep- teres på noen av disse arenaene
religioner	49,7 / 83,7	20,0 / 53,7	20,0 / 62,4	17,1 / 47,6	19,0 / 48,9	23,0 / 51,0	40,9 / 7,4
innvandrere	37,7 / 77,3	11,3 / 46,6	14,9 / 60,4	10,9 / 43,2	12,4 / 44,0	13,6 / 41,1	53,6 / 11,5
muslimer som gruppe	34,5 / 70,7	13,9 / 38,8	15,4 / 53,7	12,0 / 39,1	14,7 / 41,2	13,1 / 38,7	56,5 / 17,0
kristne som gruppe	42,7 / 80,0	13,3 / 51,0	17,6 / 60,4	14,6 / 47,2	14,5 / 48,0	18,2 / 48,2	47,6 / 11,5
LHBT	25,6 / 73,5	8,9 / 44,1	9,1 / 54,2	8,7 / 41,9	10,5 / 44,1	11,2 / 41,9	66,2 / 18,0
politikere	58,4 / 80,5	36,5 / 68,2	32,0 / 74,8	26,7 / 58,5	26,3 / 59,4	24,8 / 50,7	28,6 / 6,3

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning)

NOTE: Spørsmålsformuleringer: «Her er en liste over ulike typer nedsettende ytringer. På hvilke arenaer mener du slike nedsettende ytringer bør aksepteres?» / «På hvilke arenaer mener du følgende typer ytringer bør aksepteres, selv om noen opplever dem som krenkende?» Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning. Alle forskjeller mellom nedsettende og opplevd krenkende ytringer er statistisk signifikante, $p < 0.01$. Minste uvektede antall (n) er 966, bortsett fra «muslimer som gruppe» og «kristne som gruppe» (minste $n=472$). Dette fordi respondentene ble delt i to og kun fikk spørsmål om en av disse to gruppene.

Hvis vi konsentrerer oss om de arenaene som kan karakteriseres som del av offentligheten, det vil si nyhetsmediene, nettavisenes kommentarfelt, sosiale medier og kunst, musikk og litteratur, finner vi likevel forholdsvis stor variasjon mellom grupper og arenaer. Størst er aksepten for ytringer i nyhetsmediene som kan oppleves som krenkende av politikere, der 75 prosent uttrykker aksept. Lavest aksept finner vi for ytringer som kan virke krenkende på muslimer, innvandrere og LHBT-personer som gruppe når disse blir fremmet enten i nettavisenes kommentarfelt, i sosiale medier eller i kunst musikk og litteratur. Her ligger aksepten på rundt 40 prosent. Det er også interessant å merke seg at aksepten for ytringer som kan virke krenkende, gjennomgående er høyere i nyhetsmediene enn i de mer uredigerte mediene (kommentarfelt og sosiale medier). Vår tolkning av dette er at de redigerte mediene fremstår som arenaer der noen har et formelt ansvar for å gjøre etiske vurderinger, noe som gjør at det er mulig å tillate større spillerom enn det man kan der arenaen er mindre kontrollert. Et annet element kan være at krenkende ytringer i nyhetsmediene fremsettes under fullt navn, mens dette ikke behøver å være tilfellet i uredigerte medier.⁷

7. Se mer om forholdet mellom ytringer i redigerte og uredigerte medier i kapittel 4 om toleranse for ytringer på kronikkplass og i nettdebatt.

Når det gjelder hvilke bakgrunnsfaktorer som slår inn, finner vi mye av det samme mønsteret som vi så ovenfor, og faktorene er i stor grad de samme enten vi spør om nedsettende ytringer eller om ytringer som kan oppleves som krenkende. Kvinner, eldre og personer med et positivt syn på innvandring svarer oftere enn andre at de ikke aksepterer nedsettende ytringer på noen arenaer, uansett hvilken gruppe det spørres om. Når det spørres om religioner, innvandrere og kristne som gruppe, er det også mindre aksept blant dem med lav utdanning og lav politisk interesse. De med høy politisk interesse, de som ligger til høyre på den politiske skalaen, og de som har et negativt innvandringsyn, aksepterer i større grad ytringer som kan virke krenkende på religioner, innvandrere, muslimer og LHBT-personer. Innvandringskritiske respondenter aksepterer i tillegg også i høyere grad ytringer som kan virke krenkende på kristne.

Konsekvenser av uakseptable ytringer

Spørsmålet om ytringsfrihetens grenser kan som sagt innledningsvis behandles både juridisk og i tilknytning til sosiale normer. Så langt i dette kapitlet har vi befattet oss med hvilke typer ytringer befolkningen sier den vil akseptere/tolerere/tillate, men uten å spørre mer presist om hva slags sanksjoner eventuelle uakseptable ytringer bør møtes med. Det er interessant å studere dette nærmere, og ikke minst å undersøke om befolkningen ser for seg andre rettslige sanksjoner enn det norsk lov foreskriver per i dag. Man kan godt se for seg at en ytring anses som moralsk uakseptabel, men at man samtidig ikke ser for seg annen reaksjon enn moralsk fordømmelse. På den annen side er det også fullt mulig at befolkningen ønsker seg mer formelle sanksjoner der hvor grensene for den akseptable ytringen brytes. Avhengig av hvilke typer sanksjoner man har i mente, reises ulike diskusjoner, enten om loven og håndhevelsen av den er i takt med folkets mening, om pressen utøver sin portvoktermakt på en måte som folket mener er rimelig, eller om den etikken som preger ordskiftet er i tråd med hvordan folk ønsker den skal være. Mange av debattene om ytringsfrihet som utspiller seg i offentligheten, inneholder nettopp en litt uklar blanding av normative, kulturelle og juridiske elementer (Svare og Svensson, 2015).

I Status for ytringsfriheten-prosjektet fra 2013 til 2014 ble det ikke skilt klart mellom rettslige og sosiale normer, og det var derfor vanskelig å vurdere om respondentene ønsket en lovendring eller endret håndhevelse av loven når de mente at en ytring ikke burde aksepteres. I den foreliggende undersøkelsen utformet vi derfor to nye spørsmål for å utdype dette. De som svarte at ulike ytringer ikke bør aksepteres på noen andre arenaer enn blant nærmeste familie og venner, fikk to oppfølgingsspørsmål. For det første om hvilke konsekvenser det burde få for de ansvarlige dersom slike ytringer ble publisert i norske redigerte medier, og for det andre hvilke konsekvenser det burde få for avsenderen dersom slike ytringer ble publisert i sosiale medier. I disse spørsmålene skilte vi

mellom uformelle sosiale reaksjoner, mer formelle reaksjoner, bøter og fengselsstraff. Kategoriene var valgt ut fra at de skulle gi mening for respondentene, og tilsvarene ikke nøyaktig det som er strafferammen for ulike typer ytringer i Norge.⁸

I de analysene som følger beregner vi tallene for befolkningen som helhet, ikke bare de som har svart på oppfølgingsspørsmålene. Vi mener det mest interessante nettopp er å kunne se på holdninger til sanksjoner for befolkningen som helhet, ikke minst når det gjelder forholdet mellom sosiale og juridiske sanksjoner.

Sanksjoner for krenkende/nedsettende ytringer i redigerte medier

Når det gjelder ytringer i redigerte medier, er det i praksis redaktøren som holdes ansvarlig for det som publiseres, og vi stilte dermed spørsmålet med henblikk på dette.⁹ Tabell 2.3 viser svarene fordelt på ulike typer nedsettende og krenkende ytringer for befolkningen som helhet. Selv om man i det foregående spørsmålet hadde svart at ytringene ikke var akseptable utenfor nære venner og familie, var det i oppfølgingsspørsmålet om sanksjoner også mulig å svare at ytringene likevel ikke burde få noen konsekvenser. I kolonnen helt til høyre vises de som svarte at ytringene ikke burde få noen konsekvenser overhodet, enten i det innledende spørsmålet om hvorvidt krenkende/nedsettende ytringer burde aksepteres eller i oppfølgingsspørsmålet. Svarfordelingen blant bare de som svarte at ytringene ikke var akseptable, finnes i appendiks, Tabell A.2.7 og Tabell A.2.8.

Det første vi ser i tabellen, er at mange svarer at ytringer som kan oppleves som krenkende (høyre kolonne) ikke burde få noen konsekvenser overhodet (71–90 prosent). Langt svarer færre dette når det spørres om nedsettende ytringer (men merk at politikere skiller seg ut). Ser vi på tabell Tabell A.2.7 og Tabell A.2.8 i appendiks ser vi at disse tallene ikke bare skyldes at vi har inkludert de som svarte på foregående spørsmål at de ulike ytringene burde aksepteres. Blant de som svarte at ytringene ikke var akseptable, svarer likevel som regel mellom 10 og 30 prosent at det ikke burde medføre noen konsekvenser dersom de ytres.

Går vi tilbake til Tabell 2.3 ser vi at blant de som ønsker reaksjoner mot ytringene, svarer de fleste at dette burde være sosiale reaksjoner i offentlig debatt. Dette gjelder for alle ytringer rettet både mot religion generelt og mot de ulike gruppene. For nedsettende ytringer ligger andelen som ønsker sosiale reaksjoner, på rundt 40-50 prosent på tvers av kategorier, med unntak for politikere, der andelen ligger på 28 prosent. For ytringer som kan virke krenkende, varierer den mellom 4,6 prosent for politikere og 18 prosent for muslimer som gruppe. Her må imidlertid svarene ses i sammenheng med den store andelen som har svart at krenkende ytringer ikke bør få noen konsekvens overhodet.

8. Takk til Anine Kierulf og Jon Wessel-Aas for gode innspill til utarbeidelsen av disse spørsmålene.

9. Også journalisten og andre, for eksempel det krenkende intervjuobjektet, kan formelt sett stilles ansvarlig og tiltales eller saksøkes, men dette skjer i praksis sjelden.

Tabell 2.3. Konsekvenser for den ansvarlige ved å publisere nedsettende eller krenkende ytringer i redigerte medier. Befolkning. Prosent.

Nedsettende ytringer om... / Ytringer om (...) som kan oppleves krenkende	Sosiale reaksjoner i offentlig debatt	Fellelse i Pressens faglige utvalg (PFU)	Bot	Kort fengselsstraff for redaktøren (inntil 6 måneder)	Lang fengselsstraff for redaktøren (mer enn 6 måneder)	Annet	Det bør ikke få noen konsekvenser
religioner	39,0 /	25,2 /	6,1 /	1,2 /	0,2 /	2,8 /	44,3 /
	8,8**	5,7**	3,0**	0,8	0,3	2,6	83,9**
innvandrere	47,0 /	32,3 /	9,0 /	1,9 /	0,6 /	3,7 /	32,8 /
	14,5**	8,8**	4,4**	1,1	0,2	2,0*	77,6**
muslimer som gruppe	45,3 /	34,4 /	7,8 /	1,2 /	0,1 /	3,5 /	34,6 /
	18,3**	13,2**	4,1**	1,6	0,1	4,2	71,2**
kristne som gruppe	45,0 /	25,7 /	6,9 /	1,8 /	0,7 /	3,7 /	37,1 /
	11,1**	10,3**	4,3**	1,0	0,6	1,9*	79,2**
LHBT	49,3 /	35,4 /	13,4 /	3,2 /	1,1 /	4,1 /	26,2 /
	17,5**	14,0**	5,5**	1,3**	0,1**	2,7*	71,3**
politikere	27,9 /	18,9 /	4,0 /	0,6 /	0,2 /	2,6 /	58,3 /
	4,6**	3,1**	0,8**	0,2	0,1	2,5	90,3**

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning)

*p<0.05 **p<0.01 (t-test)

NOTE: Spørsmålsformulering: «Dersom noen av de følgende typer ytringer blir publisert i norske redigerte medier (f.eks. avis, tv, radio). Hvilke konsekvenser, om noen, mener du dette bør få for det aktuelle mediet [der som noen opplever ytringen som krenkende]?» Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning. Uvektet antall (n) varierer mellom 502 og 1034 for «nedsettende ytringer» og mellom 470 og 966 for «krenkende ytringer».

Hver respondent kunne krysse av for flere ulike reaksjoner på dette spørsmålet. Selv om sosiale reaksjoner nevnes oftest, er det likevel en betydelig andel som mener at ytringene (også) bør føre til fellelse i Pressens faglige utvalg (PFU) når det spørres om nedsettende ytringer. For politikere er andelen 19 prosent, mens andelen varierer mellom 25 og 35 prosent for de andre gruppene. Andelen er høyest for nedsettende ytringer om innvandrere (32 prosent), muslimer som gruppe (34 prosent) og LHBT-personer (35 prosent). Dette uttrykker, slik vi tolker det, et ønske om formelle reaksjoner. Langt færre, 3–14 prosent ønsker fellelse i PFU når det spørres om krenkende ytringer. Relativt få svarer at de ulike formene for ytringer skal føre til bøter. Andelen er høyest i tilfeller av nedsettende ytringer mot LHBT-personer (13 prosent). Svært få mener konsekvensen bør være fengselsstraff for redaktøren, uansett hvilken type ytring det gjelder.

Holdningen i befolkningen er altså at nedsettende ytringer i større grad bør møtes med reaksjoner enn det krenkende ytringer bør. I hovedsak dreier det seg om sosiale reaksjoner, men også i mange tilfeller mer formelle reaksjoner i form av fellelse i PFU. Disse funnene gjenspeiler den forskjellen vi fant når det gjaldt aksept for henholdsvis nedsettende og krenkende ytringer tidligere i kapitlet.

Nedsettende ytringer fremstår i mindre grad som akseptert, og man ønsker seg i større grad reaksjoner på disse enn på krenkende ytringer.

Til sist merker vi oss at det jevnt over er forholdsvis små forskjeller mellom sanksjoner for ytringer rettet mot de ulike gruppene, selv om politikere og til en viss grad religioner skiller seg noe ut også her. Mens vi i forrige avsnitt så variasjoner i grad av aksept når det gjelder ytringer rettet mot ulike grupper, preges altså meningene om sanksjoner i noe større grad av likhet. Dette tydeliggjør en interessant distinksjon mellom å mene at noe er sosialt uakseptabelt, og vurderingen av hvilke sanksjoner som er rimelige. Mens vurderingen av det sosialt akseptable kan være nyansert, er det mulig at vurderingen av sanksjoner handler mer om en generell vurdering av hvordan brudd på normer skal møtes.

Sanksjoner for krenkende/nedsettende ytringer i sosiale medier

I tillegg til spørsmålet om reaksjoner for ytringer som er publisert på redaksjonell plass, stilte vi også et spørsmål om reaksjoner dersom en ytring ble publisert i sosiale medier. Dette gir oss mulighet til å sammenligne arenaene.

Tabell 2.4 viser befolkningens holdning til ulike konsekvenser av ytringer publisert i sosiale medier. Som på foregående spørsmål hadde respondentene mulighet til å velge flere reaksjonsformer.

Tabellen viser mange likhetstrekk med den foregående om publisering i redigerte medier. For det første ser vi at nedsettende ytringer behandles langt strengere enn krenkende ytringer. Mens et klart flertall svarer at krenkende ytringer *ikke* burde få noen konsekvenser overhodet, varierer de tilsvarende tallene for nedsettende ytringer mellom 28 og 46 prosent. Igjen skiller politikere seg ut, ved at 61 prosent svarer at nedsettende ytringer om denne gruppen ikke burde få noen konsekvenser.

For det andre viser tabellen, i likhet med den foregående, at de fleste peker på sosiale reaksjoner fra andre i sosiale medier som reaksjonsform mot nedsettende ytringer. Holder vi politikere utenfor er varierer andelen som svarer dette mellom 38 (religioner) og 50 prosent (LHBT-personer). Relativt mange, 26–35 prosent, svarer også at nedsettende ytringer burde føre til mer formelle sanksjoner, i dette tilfellet utestengelse fra det sosiale mediet. Dette kan betegnes som en ganske streng formell reaksjon, og det berører debatter som har vært oppe i det norske og internasjonale ordskiftet om i hvilken grad plattformer for sosiale medier, i praksis private selskaper, skal regulere borgernes ytringsmuligheter.

Som i spørsmålet om reaksjoner mot redigerte medier, ser vi også her at få vil møte ytringene med bøter. Igjen er det nedsettende ytringer mot LHBT-personer som flest mener bør straffes på denne måten (8,5 prosent). Nesten ingen svarer at de ulike formene for ytringer bør føre til fengselsstraff for avsenderen.

Tabell 2.4. Konsekvenser for avsender ved å publisere nedsettende eller krenkende ytringer i sosiale medier. Befolkning. Prosent.

Nedsettende ytringer om... / Ytringer om (...) som kan oppleves krenkende	Sosiale reaksjoner fra andre i sosiale medier	Utestengelse fra det sosiale mediet	Bot	Kort fengselsstraff (inntil seks måneder)	Lang fengselsstraff (mer enn seks måneder)	Annet	Det bør ikke få noen konsekvenser
religioner	37,5 /	25,7 /	3,7 /	1,3 /	0,3 /	2,8 /	45,7 /
	9,3**	8,4**	2,6	0,3**	0,3	0,9**	83,2**
innvandrere	47,2 /	31,6 /	6,4 /	2,1 /**	0,7 /	3,2 /	33,1 /
	15,2**	12,1**	3,9**	0,9	0,0**	1,1**	76,7**
muslimer som gruppe	47,5 /	32,4 /	4,7 /	2,6 /	0,1 /	2,9 /	34,0 /
	18,6**	12,8**	2,8	0,9*	0,0	2,9	72,1**
kristne som gruppe	41,3 /	28,7 /	5,1 /	2,7 /	0,2 /	2,5 /	39,1 /
	13,3**	12,0**	5,5	0,5**	0,5	1,1*	77,2**
LHBT	49,5 /	34,7 /	8,5 /	2,5 /**	1,1 /	3,3 /	28,3 /
	19,3**	15,2**	4,4**	0,7	0,1**	1,8*	70,6**
politikere	27,6 /	17,0 /	2,6 /	0,8 /	0,3 /	2,5 /	60,9 /
	5,1**	4,6**	1,3*	0,1**	0,0*	1,5	90,2**

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning)

*p<0.05 **p<0.01 (t-test)

NOTE: Spørsmålsformulering: «Og dersom noen av ytringene blir fremført i sosiale medier (f.eks. Facebook, Instagram, Twitter). Hvilke konsekvenser, om noen, mener du det bør få for den personen som gjør det [dersom noen opplever ytringen som krenkende]?» Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning. Uvektet antall (n) varierer mellom 473 og 986 for «nedsettende ytringer» og mellom 446 og 938 for «krenkende ytringer».

Analysen av hvilke bakgrunnskjennetegn som spiller inn når det gjelder vurderingene av sosiale og juridiske sanksjoner for ulike typer ytringer, finnes i appendikset, bakerst i rapporten (Tabell A.2.3–A.2.6). Her spiller et komplekst sett av faktorer inn, og vi redegjør ikke for alle disse her. Det er imidlertid noen trekk som går igjen. Personer med lav politisk interesse, som er religiøse, eller som har et positivt innvandringsyn, svarer oftere enn andre at de ønsker at de ulike ytringene skal møtes med en form for reaksjon. Disse faktorene kan peke på litt ulike ting. At personer med lav politisk interesse ofte ønsker en form for reaksjon, kan henge sammen med at disse i mindre grad inntar et prinsipielt forsvar for ytringsfriheten enn det personer med høy politisk interesse gjør. En tolkning av at religiøsitet og positivt innvandringsyn har betydning er at de som har disse holdningene i større grad enn andre vil vektlegge den skade som en ytring vil påføre personer som tilhører utsatte grupper, i tråd med argumentet om at man ikke bør såre menneskers følelser unødige. Til slutt viser analysene også at kvinner og eldre oftere enn andre svarer at de ulike ytringene burde føre til reaksjoner.

Helt til slutt i analysen vil vi understreke at vi her har gjort et valg om å fremstille holdninger til sosiale og juridiske konsekvenser hos *alle respondentene* i befolkningsutvalget. Det betyr at vi har inkludert de som i foregående spørsmål

svarte at de ulike ytringene bør aksepteres på andre arenaer enn nærmeste familie og venner. Vi vet ikke med sikkerhet om alle disse ville svart at ytringene ikke burde møtes med noen konsekvenser dersom de hadde fått oppfølgings-spørsmål om dette. Gjennom et slikt oppfølgings-spørsmål kan det tenkes at noen vil revurdere sitt tidligere svar. Ved å presentere resultatene på den måten vi har gjort, gir vi derfor konservative estimater på hvilke reaksjonsformer befolkningen ønsker. I appendiks, Tabell A.2.7 og Tabell A.2.8, har vi laget fremstillinger av svarene til bare de som i foregående spørsmål svarte at ytringer ikke burde aksepteres på andre arenaer enn nærmeste familie og venner.

Diskusjon og konklusjon

I dette kapitlet har vi analysert hvor befolkningen mener grensene for ytringsfriheten bør gå når det gjelder ytringer som kritiserer, håner eller krenker religioner, religiøse og etniske minoriteter, eller andre utsatte grupper. Svarene tyder på at befolkningen gjør avveininger i hvert tilfelle, og skiller mellom ytringer med henblikk på både om de har en funksjon i offentlig debatt, hvilke konsekvenser de tenkes å ha, og hvor de fremsettes. Aksepten for at det bør være tillatt å fremsette ytringer som kritiserer religion, er høy. 70 prosent gir sin tilslutning til dette, og en stor andel mener at ytringer som kan oppleves som krenkende, bør kunne fremsettes i offentligheten, særlig i nyhetsmediene. Derimot er det langt færre som støtter retten til å fremsette ytringer som er hånende, nedsettende eller rasistiske, også når det understrekes at ytringen ikke innebærer vold.

Det er også betydelig lavere støtte til ytringer som kritiserer etniske minoriteter. Rundt 45 prosent sier seg enig i at det bør være greit å fremsette slike ytringer. Det er altså slik at når konsekvensene for en gitt minoritet bringes inn, forskyver tyngdepunktet seg når det gjelder avveiningen mellom ytringsfrihet og vern. Samtidig skiller befolkningen klart mellom ulike typer konsekvenser av ytringer for religiøse minoriteter, og betydelig flere vil vektlegge konsekvenser knyttet til religiøse minoriteters sikkerhet enn til religiøse menneskers følelser. Så lenge konsekvensene er opplevd krenkelse eller av følelsesmessig art, lar altså et klart flertall ytringsfriheten veie tyngst.

Når det gjelder spørsmålet om hvorvidt noen grupper anses å ha krav på sterkere vern enn andre, skiller innvandrere, muslimer som gruppe og LHBT-personer seg ut på den ene siden. Både nedsettende og krenkende ytringer om disse gruppene aksepteres i mindre grad, og dersom de ytres ønsker mange at det skal føre til reaksjoner. Flest ønsker sosiale reaksjoner, men en god del peker også på mer formelle reaksjoner, som fellelse i PFU og utestengelse fra sosiale medier. På den andre siden finner vi at politikere, kanskje ikke uventet i lys av sin samfunnsrolle, er den gruppen man i størst grad aksepterer nedsettende og krenkende ytringer mot. I en mellomposisjon finner vi nedsettende/krenkende ytringer om religioner og kristne som gruppe. For religioner kan dette antagelig

forstås i lys av at det her ikke dreier seg om grupper direkte, men om en institusjon som ytringsfriheten tradisjonelt har beskyttet kritikk av. Når det gjelder kristne, kan dette tolkes i lys av at kristendom er den største religionen i Norge med tradisjonelt sterke bånd til statsmakten, og at vi har en lang historie med kristendomskritikk i Norge.

Vi har sett at ulike bakgrunnsfaktorer slår inn i vurderingen av ytringer og sanksjoner, og at det er en sammenheng mellom respondentenes grad av religiøsitet, politiske ståsted, innvandrings syn og politisk interesse og de svarene de gir. Likevel finner vi ikke ett, gjennomgående mønster. Et viktig funn er at de med lav politisk interesse, som er religiøse, eller som har et positivt innvandrings syn i mindre grad enn andre aksepterer nedsettende og krenkende ytringer. Som vi skal se i neste kapittel, kan grad av tilslutning til ytringsfrihet som generelt prinsipp henge sammen med grad av politisk bevissthet og politisk ståsted (jf. Zaller, 1992). I tillegg ser vi her en indikasjon på at aksepten for ulike ytringer også henger sammen med holdninger til den institusjonen eller de gruppene som eventuelt rammes av den. Slike logikker skal vi undersøke nærmere både i neste kapittel om endringer i holdninger og, særlig, i kapittel 4 om politisk toleranse.

En viktig konklusjon fra første runde av Status for ytringsfriheten-prosjektet var at befolkningen veide verdien av ytringsfriheten opp mot andre samfunns-hensyn, og var villig til å avgrense ytringsfriheten der hvor en ytring hånet religion, var rasistisk eller kunne føre til mobbing og trakassering (Enjolras og Steen-Johnsen, 2014:39). Vi argumenterte for at de grensene befolkningen trakk, måtte forstås som sosiale, ikke juridiske, ut fra måten spørsmålene var introdusert på. Med de nye spørsmålsformuleringene har vi nå for det første kunnet utforske avveiningen mellom ytringsfrihet og andre hensyn på mer nyanserte måter enn tidligere. Dermed kan vi også fastslå at rasistiske og hånende ytringer utgjør et ytterpunkt, som et klart mindretall i befolkningen aksepterer, mens kritikk og ytringer som kan virke krenkende, aksepteres av langt flere.

En annen viktig konklusjon er at vi i stor grad har fått bekreftet at de grense-dragningene som gjøres, i første rekke er sosiale. I den grad befolkningen ønsker seg reaksjoner mot ytringer de mener ikke bør tolereres, er det hovedsakelig snakk om sosiale reaksjoner. Svært mange av dem som har svart at en ytring ikke bør være tillatt i offentligheten, svarer likevel at slike ytringer ikke bør få konsekvenser, eller at de bør få sosiale og ikke juridiske konsekvenser, når de blir stilt oppfølgingsspørsmålene. Samtidig merker vi oss at det er forholdsvis stor støtte til de mer formelle, ikke-juridiske reaksjonene vi presenterte respondentene for, enten fellelse i PFU for redaktører eller utestengelse fra det sosiale mediet som ytringen er fremsatt i. Vi leser dette som et ønske om at nedsettende ytringer skal kunne møtes med mer institusjonaliserte reaksjoner. Ønsket om formaliserte reaksjoner gjelder i betydelig mindre grad krenkende ytringer.

3 Holdningsendringer 2013–2015

I dette kapitlet spør vi om holdninger til ytringsfrihet har endret seg de siste par årene. Spørsmålet er særlig motivert av dramatiske omstendigheter i nær tid, nærmere bestemt terrorangrepene mot satiremagasinet *Charlie Hebdo* og en kosherbutikk i Paris i januar 2015, og mot et møte om ytringsfrihet i kulturhuset *Krudttønden*, samt synagogen, i København i februar samme år. Disse hendelsene kan ha medført holdningsendringer av minst to grunner.

For det første var terrorangrepene mot *Charlie Hebdo* og *Krudttønden* spesielle i den forstand at de ble koblet direkte til spørsmål om ytringsfrihet. Ved at ytringsfriheten kommer høyt på den offentlige agendaen, for eksempel med mer prinsipielle debatter om temaet, kan det tenkes at flere inntar et mer prinsippfast forsvar for ytringsfrihet. I opinionsforskningen er det i slike tilfeller vanlig å snakke om en «dagsordeneffekt» (jf. McCombs & Shaw, 1972). Selv om ikke nødvendigvis mediene og den offentlige debatten påvirker hva vi skal mene, påvirker det hvilke saker vi til enhver tid mener noe om. Ettersom ytringsfrihet var gjenstand for mye debatt i etterkant av terrorangrepene, kan man med rimelighet anta at flere har dannet seg en oppfatning om temaet.

For det andre har forskning på effekter av terror blant annet funnet en tendens til at befolkningen inntar mer skeptiske holdninger til fremmede i etterkant av slike hendelser, noe som også ofte er koblet til større tillit til «sterke» ledere og en økt aksept for innskrenking av sivile rettigheter (se for eksempel Hetherington & Suhay, 2011; Huddy, Feldman, Taber & Lahav, 2005; Merolla & Zechmeister, 2009). Også i Norge har vi sett lignende tendenser. Tilliten til sentrale myndighetsinstitusjoner økte i tiden umiddelbart etter terrorangrepene mot Utøya og regjeringsskvartalet i 2011. På den annen side økte ikke fremmedfrykten i Norge, snarere tvert imot (Wollebæk, Enjolras, Steen-Johnsen & Ødegård, 2012). Til sist har studier antydnet at effekter ikke nødvendigvis begrenses til landet der terroren finner sted. Terrorangrepene i Mumbai, India, i 2008 bidro blant annet til økt terrorfrykt i europeiske land (Finseraas & Listhaug, 2013).

Det er imidlertid en viktig metodisk innvending mot å forvente at terrorangrepene i Paris og i København vinteren 2015 skulle ha bidratt til store endringer i holdninger til ytringsfriheten. Spørreundersøkelsen vår ble gjennomført i august 2015, om lag et halvt år etter terrorangrepene. Løpende holdningsundersøkelser i USA tyder på at «terroreffekten» svekkes etter relativt rask tid (Gallup, 2015). Like etter terrorangrepene 11. september 2001 svarte nær 60 prosent av amerikanerne at de fryktet at de selv eller noen av deres nærmeste skulle bli utsatt for terror. Andelen sank imidlertid raskt utover høsten, og i november svarte under 40 prosent det samme (ibid.). Et lignende mønster ble funnet i Norge i året som fulgte terrorangrepene 22. juli 2011 (Wollebæk mfl., 2012). Analysene i dette kapitlet er således en test av langsiktige effekter etter at ytringsfrihet har

blitt aktualisert i den offentlige debatten. I tillegg er det alltid et åpent spørsmål om hvor sterke og tydelige holdninger befolkningen som helhet har til et relativt komplekst begrep som «ytringsfrihet». Dette vil vi diskutere nærmere nedenfor.

Hvordan oppstår holdningsendringer?

I studiet av holdningsendringer er det nyttig å skille teoretisk mellom det vi kan kalle henholdsvis avsender- og mottagersiden. På avsendersiden finner vi all den informasjonen og alle de inntrykkene befolkningen forholder seg til, i dette tilfellet knyttet til temaet «ytringsfrihet». Ulike mennesker forholder seg imidlertid ulikt til den informasjonen de mottar. På mottagersiden finner vi derfor alle de egenskapene ved individer som påvirker hvordan informasjon oppfattes. Selv om vi i denne studien ikke har data om avsendersiden, er det nyttig å diskutere dette kort.

Et sentralt begrep i forståelsen av avsendersiden er, som nevnt over, *dagsorden*. Mye av forskningen om holdningsdannelse og -endringer tar utgangspunkt i at medienes dagsorden har stor betydning. Gjennom sin dekning bidrar mediene til å sette dagsorden. Dagsordenen påvirker ikke nødvendigvis hva folk skal mene om en sak, men det påvirker hvilke saker folk tenker på – og dermed danner seg en oppfatning om (McCombs & Shaw, 1972). Dagsordenbegrepet er særlig knyttet til massemediene, men som Waldahl poengterer, er ikke mediene alene om å bestemme samfunnets offentlige diskurs. Snarere oppstår dagsorden i et spill mellom medienes, publikums og elites (f.eks. politikere) ulike dagsordener (Waldahl, 2007: 133). Studier har blant annet vist at medienes dagsorden har en indirekte effekt ved at den påvirker folks *interpersonlige dagsorden*, det vil si hvilke saker de diskuterer i sin sosiale omgangskrets (ibid.). Når saker som omhandler ytringsfrihet, debatteres og får mye plass i mediene, eksponeres befolkningen for dette. I tillegg til at dette kan endre etablerte oppfatninger, kan det også bidra til at flere *danner* seg oppfatninger om ytringsfriheten.

Dette bringer oss over på mottagersiden. Et sentralt begrep hentet fra sosialpsykologien innen opinionsforskningen er *mentalt skjema*, som kort fortalt handler om hvordan folk oppfatter, fortolker og husker ulike sosiale situasjoner (Waldahl, 2007: 117). Tidlig forskning fra USA antydte at holdninger var svært uberegnelige, noe som blant annet ble forklart med at folk har en tendens til å uttrykke sin mening uavhengig av hvor mye kunnskap de har om den aktuelle saken (Converse, 1964). Converse tegnet et heller dystert bilde idet han argumenterte for at store deler av den amerikanske befolkningen ikke har meningsfulle holdninger om politikk og samfunnsspørsmål; det han kalte «non-attitudes» (ibid.). Tilsvarende hevdet Downs (1957) at folk flest er «rasjonelt likegyldige» til politikk. Overført til denne studien kunne vi dermed hatt en hypotese om at folk flest egentlig ikke har noen sterke oppfatninger om ytringsfrihet som tema, og at svarene de gir, ville være mer eller mindre tilfeldige. I så fall vil vi ikke finne

særlig mye systematikk i dataene – og holdningsendringene kan fremstå som mer eller mindre tilfeldige.

Senere forskning har imidlertid nyansert dette bildet, blant annet ved å tegne opp et skille mellom verdier og holdninger. Selv om holdninger slik de uttrykkes i spørreundersøkelser kan framstå som ustabile, har de fleste mennesker stabile og grunnleggende verdier i bunn – noe som gir retning til hvilke holdninger de inntar (Rokeach, 1973). En annen måte å forstå manglende holdningsstabilitet på er derfor å flytte oppmerksomheten over til det metodiske; stabile verdier finnes, og de er mulige å måle, men dette er vanskelig å gjøre i spørreundersøkelser, hvor blant annet språklige begrensninger reduserer presisjonen i spørsmålene (Zaller, 1992: 31). Dette er en viktig begrunnelse for å studere flere enkeltspørsmål i sammenheng. Vi ser for eksempel i valgundersøkelsene i Norge at sammenhengen mellom svar på enkeltspørsmål er sterke, og at de til sammen danner stabile holdningsdimensjoner – som også er relativt stabile over tid (Aardal, 2015: 64-65).

For å forklare holdningsendringer på individnivå er det uansett viktig å ta hensyn til variasjoner i mentale skjemaer. Ytringsfrihet som tema inneholder mange komplekse elementer, og det er ikke nødvendigvis slik at en mer eller mindre elitepreget debatt om temaet bidrar til at folk flest fanger interesse og danner seg klare oppfatninger om det. I det som etter hvert har blitt en moderne klassiker på feltet, viser John Zaller (1992) hvordan holdningsendringer i kjølvannet av endringer av dagsordenen medieres av en kombinasjon av politisk ståsted og politisk bevissthet («political awareness»). Dette er viktige faktorer fordi det på den ene siden viser til hvor godt enkeltpersoner oppfatter og forstår enkeltsaker (politisk bevissthet), og på den andre siden hvordan de fortolker dem (politisk ståsted). Mer eller mindre prinsipielle spørsmål om ytringsfrihet er ikke nødvendigvis enkle å besvare med mindre man har en særskilt interesse for det. Samtidig kan politisk ståsted bidra som en veileder i et uklart terreng, fordi folks villighet til å akseptere argumenter avhenger av avsenderen (Zaller, 1992: 22). Av dette følger det at enkeltindividers holdninger til ytringsfrihet ikke nødvendigvis vil være strengt prinsippfaste. Ytringsfrihet settes gjerne opp mot politiske og religiøse hensyn, og holdninger vil således kunne variere avhengig av hva det spørres om.

Diskusjonen hittil kan oppsummeres i form av fire hypoteser, som vi vil søke å besvare i dette kapitlet.

1. Gitt at terrorangrepene vinteren 2015 bidro til økt oppmerksomhet om spørsmål knyttet til ytringsfrihet, kan vi forvente at befolkningen vil uttrykke sterkere støtte til ytringsfriheten i 2015 enn i 2013.

2. Sterkere støtte til ytringsfriheten forutsetter at man følger med på og er bevisst den offentlige debatten. Endringene vil derfor primært drives av personer med sterk politisk bevissthet.¹⁰
3. Avhengig av hvilke hensyn ytringsfriheten settes opp mot, vil holdningsendringer variere etter politisk ståsted og religiøsitet.
4. Gitt at støtten til ytringsfriheten har blitt sterkere, kan vi forvente at folk vil legge mindre begrensninger på egne ytringer.

Under beskriver vi det metodiske opplegget. I analysene vil vi blant annet være opptatt av å fange opp dimensjoner som politisk bevissthet politisk ståsted og religiøsitet.

Modeller for endring i holdninger til ytringsfrihet

I undersøkelsen i 2015 gjentok vi noen av spørsmålene som ble stilt i 2013. Vi skal se nærmere på tre sett av spørsmål i dette kapitlet. For det første verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre hensyn. For det andre ytringsformer i det offentlige og det private rom, nærmere bestemt aksept for ulike typer nedsettende ytringer på ulike arenaer, tilsvarende de spørsmålene som ble analysert i kapittel 2. Og for det tredje studerer vi selvbegrensning på ulike arenaer.

I dette kapitlet benytter vi oss utelukkende av panelstrukturen i datamaterialet. Det betyr at vi kun analyserer svarene til dem som deltok i undersøkelsen både i 2013 og i 2015 (n=990). Dette har klare metodiske fordeler, da vi på denne måten reduserer målefeil knyttet til eventuelle skjevheter mellom utvalgene i de to undersøkelsene. Endringene vi observerer, er derfor reelle endringer i svar på to ulike måletidspunkt.

For hver av de tre spørsmålssettene vi analyserer, har vi gjennomført tre analyser. Først har vi sett på de aggregerte holdningsendringene, altså hvordan svarfordelingen på de ulike spørsmålene samlet sett har endret seg i perioden fra 2013 til 2015. Deretter har vi analysert hvilke individfaktorer som forklarte variasjon i svarene i 2013, det vil si hvordan utgangspunktet var før eventuelle endringer. Til sist har vi analysert hvilke individfaktorer som forklarer endringer fra 2013 til 2015. Disse analysene er viktig å se i sammenheng. Analysen av 2013-dataene forteller oss hvordan utgangspunktet var, mens endringsanalysene forteller oss hvordan dette utgangspunktet (eventuelt) har endret seg.

---

10. I Zallers studie finner han at holdningsendringer i noen tilfeller drives av personer med middels politisk bevissthet. Forklaringen på dette er at personer med sterk politisk bevissthet allerede har dannet seg robuste holdninger til ulike samfunns spørsmål, og at det dermed skal mye til for at de endrer disse. På den annen side er personer med svak politisk bevissthet lite interessert i og oppdatert på aktuelle samfunns spørsmål og den offentlige debatten, og dermed svekkes grunnlaget for holdningsendringer (Zaller, 1992: kap. 7). Vi har ikke funnet en slik kurvlineær effekt i våre data, noe som kan skyldes at vi ikke har variabler som skiller godt mellom personer med svak, middels og sterk politisk bevissthet.

For å fange opp respondentenes politiske bevissthet bruker vi litt ulike mål. I analysene av variasjonen i 2013 kontrollerer vi for politisk interesse og høyeste utdanningsnivå. Dette er faktorer som henger nært sammen med politisk kunnskap, som ble brukt som mål på politisk bevissthet i den omfattende studien til Zaller (1992). Siden politisk bevissthet kan spille sammen med politiske oppfatninger, inkluderer vi også en variabel som måler ideologisk plassering på den tradisjonelle politiske venstre–høyre-aksen. I tillegg inkluderer vi variabler som fanger opp grad av religiøsitet og syn på innvandrere og innvandring. Debatter om ytringsfrihet knyttes ofte opp mot religion – og i senere år i særdeleshet opp mot islam (jf. karikaturdebatten). I sum fanger vi med disse variablene dermed opp en kombinasjon av politiske oppfatninger og religiøsitet.

I analysene av holdningsendringer fra 2013 til 2015 inkluderer vi et mål på politisk bevissthet som er mer direkte knyttet til oppmerksomhet om senere års debatter om ytringsfrihet. Nærmere bestemt inkluderer vi en variabel som måler hvorvidt respondentene har fulgt med på karikaturdebatten. Variabelen er basert på spørsmålet «Hvor nøye vil du si du har fulgt debatten i norske medier de siste årene om publisering av karikaturtegninger med religiøst og politisk innhold?». Spørsmålet ble stilt i 2015, og er således ment å fange opp grad av oppmerksomhet rundt spørsmål om ytringsfrihet generelt, og mer spesifikt oppmerksomhet rundt karikaturtegninger som ytring – noe som var sentralt i terrorangrepet mot *Charlie Hebdo*, men som også har vært gjenstand for mye debatt i Norge etter karikaturstriden i 2005-06.¹¹

I det følgende går vi gjennom de tre settene av spørsmål der vi analyserer holdningsendringer. For det første, verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre hensyn, for det andre, ytringsformer i det offentlige og det private rom og, for det tredje, selvbegrensning på ulike arenaer.

Verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre hensyn

I undersøkelsen i 2015 gjentok vi to spørsmål fra 2013 der respondentene ble bedt om å ta stilling til ytringsfrihetens grenser i tilfeller der religion blir hånet, eller der noen føler seg mobbet eller trakassert. Konkret ble respondentene bedt om å ta stilling til om de var enig eller uenig i at «ytringer som håner religion, bør være tillatt», og at «ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet».¹² Tabell 3.1 viser svarfordelingen i 2015, med endring fra 2013 i parentes.

11. Spørsmålet korrelerer signifikant og positivt med politisk interesse ($r=0.5$), noe som medfører at vi ikke inkluderer politisk interesse når vi studerer holdningsendringer. Likevel er ikke korrelasjonen sterkere enn at karikaturvariabelen åpenbart bidrar med et annet og mer spesifikt mål enn den generelle interessevariabelen.

12. Påstandene inngikk i et batteri som også inkluderte flere andre påstander. Dette var imidlertid de eneste påstandene som var identiske i 2013 og 2015.

Tabell 3.1. Enighet i ulike påstander om ytringsfrihet 2015 (endring fra 2013 i parentes). Befolkning. Prosent.

	Helt enig	Delvis enig	Verken eller	Delvis uenig	Helt uenig	Vet ikke	Sig.
Ytringer som håner religion bør være tillatt (n=500 (973))	11,5 (+1,3)	18,5 (+0,7)	13,4 (-2,0)	18,9 (+1,5)	33,4 (-5,0)	4,4 (+3,6)	***
Ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet (n=981 (984))	11,3 (-4,1)	28,9 (-1,9)	17,8 (+3,5)	18,9 (+0,5)	16,9 (-0,2)	6,2 (+2,3)	**

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning).

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001 (kvikvadrat)

NOTE: Spørsmålsformulering: #Nedenfor følger noen påstander om ytringsfriheten. For hver påstand ber vi deg markere hvor enig eller uenig du er#. Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning.

Tabellen viser at endringene alt i alt er små. Det er likevel en liten tendens til at svarene har beveget seg i en retning av at flere vurderer ytringsfriheten som viktigere enn de to samfunnshensynene. Noen færre svarer i 2015 enn i 2013 at ytringer bør begrenses for å ta ulike hensyn, og den samlede tendensen er statistisk signifikant. Andelen som svarer at de er helt eller delvis enige i at ytringer som håner religion, bør være tillatt, er to prosentpoeng høyere i 2015 enn i 2013, mens andelen som er helt eller delvis uenig er 3,5 prosentpoeng lavere. Tilsvarende er andelen som er helt eller delvis enige i at ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet, seks prosentpoeng lavere i 2015 enn i 2013. Andelen som er helt eller delvis uenig, er omtrent uendret på 0,3 prosentpoeng. Basert på de aggregerte tallene ser vi derfor et tegn til at befolkningen ønsker noe mindre innskrenking i ytringsfriheten – når ytringsfriheten settes opp mot hån av religion og fare for mobbing/trakassering.¹³

Spørsmålet som reises, er hva som driver endringene vi ser. Skyldes det at personer som har fulgt nøye med på karikaturdebatten, har blitt mer prinsipielle forsvarere av ytringsfriheten – på bekostning av vern mot hån og trakassering? Eller er det helt andre individfaktorer som forklarer endringene? Tabell 3.2 oppsummerer resultater fra de to regresjonsanalysene som ble kort nevnt i modellbeskrivelsen over, og viser hvilke bakgrunnstrekk som kjennetegner dem som har skiftet mening. Kolonnen i midten viser hvilke faktorer som forklarte hvem som i 2013 oftest svarte at ytringene ikke burde begrenses, mens kolonnen

13. En annen tendens i tabellen er at andelen som svarer «vet ikke», har økt noe. Selv om endringen er liten, er det på mange måter et paradoks, da dette kan tyde på mindre oppmerksomhet om ytringsfrihet som tema. Regresjonsanalyser av hvem som i økende grad svarte «vet ikke» i 2015, viser få tydelige tendenser til at spesifikke undergrupper skiller seg ut. Det eneste er personer med negativt innvandringsyn, som er noe overrepresentert, men den statistiske signifikansen er svak (p<0.1).

til høyre viser hvilke individfaktorer som forklarer endringene fra 2013 til 2015.¹⁴ Antallet som endret holdning i retning av sterkere støtte til ytringsfriheten på bekostning av andre hensyn, var 129 (håner religion) og 304 (trakassert eller mobbet).

Tabell 3.2. Variasjoner i holdninger til ytringsfrihet. 2013 og endring 2013-2015. Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.

	Ingen begrensning på ytringsfriheten (2013)	Begrensning/nøytral (2013) – ingen begrensning (2015)
Ytringer som håner religion bør være tillatt	Menn, unge, høy utdanning, høy politisk interesse, lav religiøsitet, negativt innvandringsyn	Innvandringsbakgrunn, unge
Ytringsfriheten bør kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet	Lav religiøsitet	(Kvinner), (lav religiøsitet)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning)

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: «Vet ikke» er fjernet fra de avhengige variablene. Analysene av 2013-dataene er basert på lineære regresjonsmodeller (OLS), hvor det er kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet (2015), innvandringsyn (2015) og ideologisk plassering (venstre-høyre). Analysene av endring fra 2013-2015 er basert på logistiske regresjonsmodeller (LOG), hvor det er kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, religiøsitet (2015), innvandringsyn (2015), ideologisk plassering (venstre-høyre) og hvorvidt en har fulgt karikaturdebatten nøye (2015). Minste antall (n) som har endret holdning er 129.

Begynner vi med den første påstanden – at ytringer som håner religion bør være tillatt, ser vi at det i 2013 var særlig menn, personer med høy utdanning, politisk interesserte, lite religiøse og/eller personer med et negativt syn på innvandrere og innvandring, som i minst grad ønsket å begrense ytringsfriheten. Vi ser altså at både mål på politisk bevissthet (utdanning og politisk interesse), politisk ståsted (negativt innvandringsyn) og grad av religiøsitet hang sammen med et sterkere forsvar for at ytringsfriheten ikke måtte begrenses selv når konsekvensen er hån. I kolonnen til høyre ser vi at endringen fra 2013 til 2015 primært drives av at respondenter med innvandringsbakgrunn og unge i (enda) mindre grad uttrykker ønske om begrensning. Med andre ord kan det se ut til at betydningen av politisk bevissthet, politisk ståsted og religiøsitet allerede var «tatt ut» i 2013, og at variasjoner på disse målene ikke har bidratt til ytterligere endring.

Når det gjelder påstanden om at ytringsfriheten burde kunne begrenses for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet, var det kun religiøsitet som slo ut i 2013. Lite religiøse respondenter svarte sjeldnere enn andre at de ønsket å begrense ytringsfriheten i dette tilfellet. Ser vi på hvilke faktorer som forklarer

14. I analysen av endringer fra 2013-2015 tok vi utgangspunkt i de som i 2013 svarte at ytringsfriheten i de konkrete tilfellene bør begrenses, eller som ga et nøytralt svar («verken eller»). De av disse som i 2015 endret svar i retning av å mene at ytringsfriheten i mindre grad burde begrenses i de konkrete tilfellene, fikk verdien «1». De som i 2015 derimot svarte det samme eller som i større grad enn i 2013 svarte at ytringsfriheten burde begrenses, fikk verdien «0». Årsaken til at vi ikke inkluderte de som ikke oppga noen begrensninger på ytringsfriheten i 2013, er at disse vanskelig kan oppgi enda færre begrensninger (såkalt «ceiling effect»).

endring fra 2013 til 2015, ser vi at det er relativt små variasjoner å spore. Ingen av faktorene er statistisk signifikante på 95 prosentnivået ($p < 0.05$). Løsner vi på kravet til signifikans, ser vi imidlertid en tendens til at kvinner og lite religiøse i (enda) *mindre grad* ønsker begrensning på ytringsfriheten for å sikre at folk ikke blir trakassert eller mobbet ($p < 0.1$).

Ser vi samlet på de to spørsmålene, var det kun religiøsitet som slo ut i 2013, og det er ingen tendens til at de samme gruppene har endret oppfatning over tid. Dette tyder på at spørsmålene tydelig treffer ulike dimensjoner. Aksepten for hån av religion er tydeligere knyttet til politisk bevissthet og politiske holdninger, mens aksepten for mobbing og trakassering ikke er like tydelig knyttet til de indikatorene vi har inkludert i våre modeller.

Ytringsnormer i det offentlige og det private rom

I det andre spørsmålssettet vi studerer, flyttes fokuset fra ytringsfrihet vis-à-vis ulike samfunnshensyn til hvilke *arenaer* ulike typer ytringer oppfattes som akseptable på. Antagelsen er at arena har betydning. Noen ytringer kan anses som akseptable innenfor den private sfæren, men ikke i en offentlig sfære – mens andre ytringer ikke aksepteres på noen arenaer. Fritt Ords «Ytringsfrihetsbarometer» og annen tidligere forskning har vist at befolkningen uttrykker stor oppslutning om ytringsfriheten som abstrakt idé, men at oppslutningen synker markant når ytringsfrihet konkretiseres i form av bestemte handlinger, grupper eller arenaer (Fritt Ord, 2013; Hurwitz & Mondak, 2002)

Vi ønsket å se både på variasjoner mellom ulike typer offentlige og private arenaer, og på variasjoner i toleranse for ytringer knyttet til ulike grupper. Konkret ble respondentene bedt om å ta stilling til på hvilke arenaer de mener nedsettende ytringer om ulike grupper burde aksepteres. Som vi diskuterte i forrige kapittel, er «nedsettende ytringer» en sterk formulering, og svarfordelingen endres tydelig når man bruker den alternative formuleringen «som kan virke krenkende». Dette har betydning både for de absolutte tallene og for de relative variasjonene mellom ytringsformer og arenaer (se Tabell 2.2). I 2015 delte vi utvalget tilfeldig i to og ga den ene halvparten spørsmål om nedsettende ytringer og den andre halvparten spørsmål om krenkende ytringer. Dette gjorde vi ikke i 2013, da fikk alle spørsmål om nedsettende ytringer. I dette kapitlet analyserer vi derfor kun svarene til dem som har fått spørsmål om nedsettende ytringer, noe som medfører at antall respondenter i 2015 er lavere enn i 2013. I Tabell 3.3 nedenfor viser vi svarfordelingen i 2015, med endring fra 2013 i parentes. For å ytterligere komplisere er det verdt å gjenta at vi i dette kapitlet kun ser på de som har svart på undersøkelsen både i 2013 og i 2015, og at tallene i denne tabellen derfor avviker noe fra tallene som ble presentert i forrige kapittel.

Tabell 3.3. Aksept for nedsettende ytringer på ulike arenaer (endring fra 2013 i parentes). Flere svar mulig. Befolkning. Prosent.

Arenaer: Nedsettende ytringer om...	Blant nærmeste familie og venner	På arbeidsplassen	I nyhetsmediene	I nettavisenes kommentarfelt	I sosiale medier	I kunst, musikk og litteratur	Ingen av disse arenaene
Religioner (n=517 (985))	53,7 (+8,8)**	17,3 (+1,5)	18,1 (+0,9)	16,3 (+0,5)	16,4 (-0,8)	22,0 (+3,4)	38,5 (-8,1)**
Innvandrere (n=514 (979))	41,9 (+5,0)*	10,8 (-2,7)	16,4 (+1,8)	12,0 (-0,5)	12,2 (-0,7)	14,9 (+3,8)*	48,8 (-4,5)*
Kristne som gruppe (n=256 (480))	45,3 (+5,9)	9,6 (-5,2)*	18,3 (-0,5)	12,5 (-1,5)	14,4 (-0,5)	17,8 (+0,1)	42,8 (-8,3)*
Muslimere som gruppe (n=260 (503))	35,3 (+2,1)	12,5 (-1,7)	11,6 (-2,3)	10,6 (-2,6)	13,2 (+1,1)	11,9 (-0,3)	57,5 (-1,4)
LHBT (n=512 (982))	27,6 (+5,5)*	7,4 (+0,4)	9,8 (+2,2)	7,9 (+0,8)	10,2 (+1,4)	12,4 (+4,0)*	64,8 (-6,6)**
Politikere (n=516 (983))	61,1 (+5,3)*	35,7 (+2,0)	29,8 (-2,9)	24,5 (-1,4)	25,5 (-0,3)	23,1 (-0,5)	27,1 (-3,4)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning)

*p<0.05 **p<0.01 (t-test)

NOTE: Spørsmålsformulering: «Her er en liste over ulike typer nedsettende ytringer. På hvilke arenaer mener du slike nedsettende ytringer bør aksepteres?». Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning (snittverdi mellom de to undersøkelsene). Oppgitt antall (n) er uvektet og viser henholdsvis 2013 og 2015. I 2015 fikk bare halvparten av respondentene dette spørsmålet. Den andre halvparten fikk en annen versjon av spørsmålet, der det ble spurt om aksept for ytringer som kan oppleves krenkende (se Tabell 1.1).

Tabellen viser særlig ett endringstrekk fra 2013. Kolonnen helt til høyre viser andelen som svarte at nedsettende ytringer *ikke bør aksepteres på noen arenaer*, med andre ord det mest restriktive svaret man kan gi. For alle gruppene det spørres om, er det en nedgang i tallene i denne kolonnen. Det betyr at færre inntar den mest restriktive holdningen i 2015 enn i 2013, og at flere dermed aksepterer nedsettende ytringer. Endringen er statistisk signifikant for nedsettende ytringer om religioner (–8,1 prosentpoeng), kristne som gruppe (–8,3 prosentpoeng), LHBT-personer (–6,6 prosentpoeng) og innvandrere (–4,5 prosentpoeng).

Samtidig viser tabellen at endringen primært skyldes at flere i 2015 svarer at disse ytringene bør aksepteres blant nærmeste familie og venner. Hovedtendensen er med andre ord en økt aksept for nedsettende ytringer om disse gruppene i den private sfæren, men ikke en økt aksept for nedsettende ytringer i det offentlige rom. Det er likevel noen unntak fra denne hovedtendensen. Flere aksepterer også nedsettende ytringer om kristne som gruppe på arbeidsplassen, en arena som befinner seg i grenselandet mellom privatsfæren og en offentlig arena. På offentlige arenaer er det i 2015 også en noe større aksept for

nedsettende ytringer om innvandrere og LHBT-personer innenfor kunst, musikk og litteratur.

Går vi tilbake til den høyre kolonnen, ser vi at nedgangen i andelen som gir det mest restriktive svaret, ikke er statistisk signifikant når det spørres om muslimer som gruppe, eller når det spørres om politikere. For sistnevnte kan dette delvis skyldes at det store flertallet (70 prosent) allerede i 2013 svarte at nedsettende ytringer om politikere bør aksepteres på minst én arena. Når andelen allerede er såpass stor, skal det mer til for at den øker ytterligere (såkalt «ceiling effect»). Når det gjelder nedsettende ytringer om muslimer som gruppe, er det praktisk talt ingen endring mellom 2013 og 2015. Her kan det anføres at antallet respondenter er færre på dette spørsmålet, da utvalget i 2015 ble delt i to og den andre halvparten fikk et lignende spørsmål med annen ordlyd (se forrige kapittel for analyse av variasjoner i ordlyd).¹ Endringene i prosentpoeng er imidlertid såpass små at vi må konkludere med at holdningene på aggregert nivå er stabile når det spørres om akkurat denne gruppen.

Igjen kan vi stille spørsmålet om endringene vi observerer, skyldes at spesifikke undergrupper i samfunnet i økende grad aksepterer nedsettende ytringer, eller om det er en generell endring på tvers av alle grupper. Mer spesifikt er vi særlig interessert i å se om faktorer knyttet til politisk bevissthet, politisk ståsted eller grad av religiøsitet har innvirkning på svarene.

Før vi ser på hvilke individfaktorer som forklarer endring, oppsummerer vi raskt hvilke faktorer som forklarte variasjonen i svarene i 2013. Tabell A.3.1 i appendikset bakerst i rapporten viser at politisk ståsted og religiøsitet hadde større betydning enn våre mål på politisk bevissthet. Blant annet hang negativt innvandrings-syn i 2013 nært sammen med større aksept for nedsettende ytringer – både på ikke-offentlige og på offentlige arenaer. En tolkning av dette er at negativt innvandrings-syn også henger sammen med negativt syn på andre grupper, og at denne sammenhengen bidrar til økt aksept for nedsettende ytringer om grupper mer generelt. Når det gjelder politisk bevissthet, svarte personer med høy utdanning og politisk interesse oftere enn andre at de vil akseptere nedsettende ytringer om religioner (og til en viss grad kristne som gruppe) på offentlige arenaer. Til slutt er det også verdt å nevne at kjønn har betydning, noe som også har blitt vist tidligere (Enjolras & Steen-Johnsen, 2014a: 42). Menn aksepterer oftere enn kvinner nedsettende ytringer på offentlige arenaer.

Det neste steget er å se hvilke individfaktorer som forklarer endringer fra 2013 til 2015. For å undersøke dette gjennomførte vi to serier med logistiske regresjonsanalyser for hver type ytring. Først tok vi utgangspunkt i alle de som

---

1. Antallet respondenter var både i 2013 og i 2015 ytterligere redusert for spørsmål om kristne og muslimer som gruppe. Dette skyldes at vi delte utvalget tilfeldig i to, slik at man fikk enten spørsmål om kristne eller spørsmål om muslimer. Begrunnelsen for dette var at vi fryktet at svarene om disse gruppene kunne påvirkes dersom man ble bedt om å vurdere begge samtidig. Det kan for eksempel tenkes at man ville justert sine svar slik at man likestilte muslimer og kristne.

i 2013 svarte at nedsettende ytringer ikke bør aksepteres på noen arenaer, og analyserte forskjellen mellom de som i 2015 fortsatt svarte dette, og de som hadde endret holdning og svarte at ytringen burde aksepteres på minst én arena. Antallet som endret holdning fra å ikke akseptere til å akseptere nedsettende ytringer, varierte mellom 16 (muslimer som gruppe) og 79 (religioner) personer. Deretter gjorde vi den motsatte øvelsen. Vi tok utgangspunkt i alle som i 2013 svarte at nedsettende ytringer bør aksepteres på minst én arena, og analyserte forskjellen mellom dem som svarte minst én arena også i 2015, og dem som endret holdning og svarte at ytringen ikke bør aksepteres på noen arenaer. Her varierte antallet som skiftet holdning fra å akseptere nedsettende til ikke å akseptere nedsettende ytringer, mellom 14 (kristne som gruppe) og 55 (innvandrere). Analysene er således gjennomført på to separate underutvalg: de som i 2013 svarte at nedsettende ytringer ikke burde aksepteres på noen arenaer, og de som i 2013 svarte at nedsettende ytringer bør aksepteres på minst én arena.

Resultatene fra disse analysene er oppsummert i Tabell 3.4. Den midtre kolonnen viser hvem som uttrykker økt aksept for nedsettende ytringer i 2015, og dermed hvem det er som driver de aggregerte endringene vi så i Tabell 3.3. Kolonnen til høyre viser de som uttrykker mindre aksept for nedsettende ytringer i 2015. Tabellen understreker således et viktig poeng i analyser av holdningsendringer: Selv om den aggregerte tendensen er at flere aksepterer nedsettende ytringer (primært blant familie og venner) i 2015 enn i 2013, er det på individnivå holdningsendringer som går begge veier.

Tabell 3.4. Aksept for nedsettende ytringer på ulike arenaer. Holdningsendringer (2013–2015). Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.

Arenaer: Nedsettende ytringer om...	Endring fra ingen arenaer (2013) til minst én arena (2015)	Endring fra minst én arena (2013) til ingen arenaer (2015)
Religioner (n=238/261)	Høyreorienterte	Eldre
Innvandrere (n=284/208)	Innvandringsbakgrunn, unge, negativt innvandringsssyn	Ikke fulgt karikaturdebatten, positivt innvandringsssyn
Kristne som gruppe (n=66/54)	Unge	Positivt innvandringsssyn
Muslimer som gruppe (n=77/48)	Lav religiøsitet, negativt innvandringsssyn	Ikke fulgt karikaturdebatten, (positivt innvandringsssyn)
LHBT (n=359/132)	(Høyreorienterte), (negativt innvandringsssyn)	Positivt innvandringsssyn
Politikere (n=157/339)	-	(Ikke innvandringsbakgrunn)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning)

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på logistiske regresjonsmodeller, der det (1) skilles mellom de som svarte ingen arenaer i både 2013 og 2015 og de som svarte ingen arenaer i 2013 men minst én arena i 2015, og der det (2) skilles mellom de som svarte minst én arena i 2013 og 2015 og de som svarte minst én arena i 2013 men ingen arenaer i 2015. I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, religiøsitet (2015), innvandringsssyn (2015), ideologisk plassering (venstre-høyre) og hvorvidt en har fulgt karikaturdebatten nøye (2015). Variasjon i antall (n) som har endret holdning: fra ingen til minst én arena: 16 (muslimer som gruppe) – 79 (religioner); fra minst én arena til ingen: 14 (kristne som gruppe) – 55 (innvandrere).

Som vi husker, hadde aksepten for nedsettende ytringer økt mest når disse blir rettet mot religioner, kristne som gruppe, LHBT-personer og innvandrere. Tabell 3.4 viser at av disse fire spørsmålene er det særlig endringen i synet på nedsettende ytringer om innvandrere som kan forklares av våre analyser. Det er særlig personer med innvandringsbakgrunn, personer som har negativt innvandringsyn, og unge som oftest har endret syn fra ikke å akseptere nedsettende ytringer i 2013 til å akseptere det på minst én arena i 2015. Personer med negativt innvandringsyn var allerede i 2013 overrepresentert blant dem som aksepterte nedsettende ytringer om innvandrere, så disse resultatene indikerer at endringen i 2015 dels drives av at aksepten har økt blant dem som har et slikt syn.

Når det gjelder religioner, drives økt aksept for nedsettende ytringer primært av høyreorienterte. For kristne som gruppe drives endringen primært av unge respondenter, og når det gjelder LHBT-personer, drives endringene av høyreorienterte og av dem med negativt innvandringsyn ($p < 0.1$).

Selv om antallet som har endret holdning, er begrenset, både på aggregert nivå og på individnivå, ser vi noen interessante tendenser når det gjelder aksept for nedsettende ytringer om muslimer. Blant dem som har inntatt et mer restriktivt syn på nedsettende ytringer om denne gruppen, finner vi personer som ikke har fulgt karikaturdebatten. En tolkning av dette er at personer som ikke er oppmerksomme på den offentlige debatten om ytringsfrihet, har blitt mer varsomme i perioden.

Utover dette ser vi også at personer som er lite religiøse, og som har et negativt innvandringsyn i (enda) større grad enn i 2013, svarer at de aksepterer nedsettende ytringer om muslimer. På den annen side ser vi at personer med positivt innvandringsyn i *mindre grad* svarer at de aksepterer nedsettende ytringer om muslimer (og også om innvandrere, kristne og LHBT-personer). Innvandringsyn ser med andre ord ut til å ha betydning for hvordan disse spørsmålene besvares, på samme måte som vi så det hadde i spørsmålet om ytringsfrihet satt opp mot hån av religion i forrige avsnitt. Som senere analyser i denne rapporten viser, er det ingen klar tendens til at personer med negativt innvandringsyn inntar et sterkere *prinsipielt* forsvar for ytringsfriheten – de har for eksempel begrenset toleranse overfor muslimers sivile rettigheter (se kap. 4). Det er derfor nærliggende å tolke variasjonen vi hittil har funnet, med at personer med negativt innvandringsyn i større grad enn personer med positivt innvandringsyn aksepterer «harde» ytringer (nedsettende, hån osv.) overfor bestemte grupper. Samtidig understreker disse funnene betydningen av politisk ståsted og grad av religiøsitet som viktig rettesnor når holdninger uttrykkes. Ytringsfrihet settes gjerne opp mot politiske og religiøse hensyn, og holdninger varierer avhengig av hva det spørres om (jf. Zaller, 1992).

Ser vi dette og det foregående spørsmålssettet i sammenheng, ser vi uansett en overordnet tendens til at flere i 2015 enn i 2013 aksepterer ytringer – selv

om de kan være hånende eller nedsettende. Som analysene i dette avsnittet viser, ser det imidlertid ut til at endringene ikke nødvendigvis skyldes en økt aksept for slike ytringer på offentlige arenaer, men snarere en økt aksept for slike ytringer innenfor den private sfæren. En mulig tolkning av dette er at økt offentlig oppmerksomhet om ytringsfrihetsspørsmål har ført til at folk de facto samtaler mer om tematikken i sin omgangskrets. Som nevnt tidligere i kapitlet har studier vist at mediene særlig kan påvirke hvilke saker folk diskuterer i sin sosiale omgangskrets (Waldahl, 2007: 133).

Selvbegrensning på ulike arenaer

Mens analysene hittil har handlet om befolkningens normative syn på ytringsfrihetens grenser, skal vi i den siste delen av kapitlet se på hvilke begrensninger man legger på seg selv når man benytter seg av ytringsfriheten. Den politiske og sosiale konteksten vi befinner oss i, har betydning for hvorvidt vi ytrer oss, noe blant annet forskning på «opinionsklimaer» har vist. Opinionsklimaet viser til hva vi *oppfatter* at andre mener om en gitt sak: om vi for eksempel tror at opinionen kjennetegnes som konsensuspreget eller polarisert (Shamir & Shamir, 2000: kap. 4). Dette har betydning for hvorvidt og hvordan vi selv ytrer oss. Forskning har vist at dersom vi oppfatter at våre meninger kun deles av et fåtall, er det mer belastende å ytre seg – og sannsynligheten for at vi lar være, øker. En konsekvens kan være utviklingen av «taushetsspiraler», der mindretallets mening i stadig minkende grad blir ytret (Noelle-Neumann, 1974).

Utbredelsen av digitale medier har ført til at det for de fleste mennesker er langt enklere å ytre seg i dag enn for bare få år siden. I en undersøkelse fra 2012 svarte 35 prosent at de ytret seg om politikk og samfunnsspørsmål på en eller annen digital medieplattform (Enjolras, Karlsen, Steen-Johnsen & Wollebæk, 2013: 120), og ifølge analysebyrået Ipsos MMI hadde om lag 80 prosent av den norske befolkningen en profil på Facebook medio oktober 2015.² Når flere får tilgang til en mer eller mindre offentlig debatt, vil også flere eksponeres for negative reaksjoner og hets, noe som kan bidra til frykt for isolasjon, konformisme og selvbegrensning. I sin sterkeste form kan hatefulle ytringer føre til utrygghet og frykt, redusere folks verdi som menneske, og slik sett oppleves som et angrep på ens verdighet (Nilsen, 2014). Dersom folk begrenser seg i frykt for negative reaksjoner, kan dette i verste fall føre til en innskrenkning av ytringsfriheten.

I forrige analyse så vi at aksepten for ulike typer nedsettende ytringer økte noe, da først og fremst i privatsfæren. Spørsmålet er om disse tendensene gjenspeiler at folk begrenser seg mindre enn tidligere. Med andre ord: Øker toleransen for sosial risiko forbundet med egne ytringer når aksepten for nedsettende ytringer øker? For å måle grad av selvbegrensning ble respondentene bedt om

2. <http://ipsos-mmi.no/some-tracker>. Lest 21.12.2015.

å vurdere på hvilke arenaer de ville sagt sin mening selv om det kunne medføre ulike former for sosial risiko. Arenaene ligner dem som ble brukt i forrige avsnitt om aksept for nedsettende ytringer, ved at det skilles mellom den private og den offentlige sfæren. I Tabell 3.5 vises svarfordelingen for de ulike formene for sosial risiko på de ulike arenaene.

Tabell 3.5. Vilje til å uttrykke sin mening på ulike arenaer i lys av sosial risiko, 2015 (endring fra 2013 i parentes). Befolkning. Prosent.

	Blant nærmeste familie og venner	På arbeids- plassen	På en åpent til- gjengelig nettside	I sosiale medier	Vet ikke	Ingen av disse arenaene
Meningen kan virke støtende på personer eller grupper	55,4 (-1,5)	18,7 (+2,1)	10,1 (+1,0)	8,9 (+0,1)	10,2 (+0,7)	30,4 (+1,6)
Meningen kan såre folk du bryr deg om	26,4 (-1,8)	9,7 (+1,0)	5,8 (+0,7)	4,5 (-0,6)	8,9 (-1,9)	60,9 (+4,3)*
Du kan oppfattes som uheldig som uhøflig	40,9 (-6,3)	16,4 (-7,6)**	12,0 (-2,9)*	10,6 (-4,9)**	14,0 (+0,1)	38,7 (+7,0)**
Det kan føre til at overordnede på arbeidsplassen reagerer negativt	32,9 (+1,8)	18,5 (-5,9)**	5,5 (+1,4)	4,4 (+0,4)	20,4 (-0,1)	35,6 (+1,7)
Politi eller myndigheter kan overvåke det du uttrykker	27,5 (+2,6)	16,8 (+1,6)	16,5 (+2,0)	14,9 (-0,1)	25,4 (+0,9)	37,1 (-4,2)*
Det kan være du dummer deg ut	54,5 (-7,9)**	26,9 (-6,5)**	12,3 (-3,4)*	11,6 (-7,9)**	16,7 (+3,4)*	23,3 (+5,5)**
Du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes	58,2 (-1,1)	30,9 (-5,3)**	15,4 (-5,3)**	15,4 (-8,9)**	15,4 (+0,3)	20,7 (+2,1)
Du tror du kan oppfattes som rasistisk	29,1 (-0,7)	9,1 (-1,2)	5,7 (0,0)	4,5 (-0,4)	16,5 (-0,9)	48,8 (-0,7)
Det kan føre til at du blir latterliggjort	41,3 (-5,9)**	18,6 (-4,4)**	9,8 (-2,6)*	10,5 (-5,3)**	17,8 (+1,2)	35,5 (+5,9)**
Du kan oppleve trakassering og mobbing	27,2 (+3,6)*	13,8 (-1,7)	8,8 (0,0)	8,2 (-1,6)	20,7 (-1,2)	45,9 (-1,0)
Du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre	15,2 (+4,4)**	3,7 (-1,8)*	2,6 (-0,6)	3,7 (+0,9)	20,0 (+0,9)	60,9 (-4,3)*

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning)

*p<0.05 **p<0.01 (t-test)

NOTE: Spørsmålsformulering: «Noen sier sin mening uansett situasjon og arena, mens andre er mer forsiktige. Nedenfor ber vi deg tenke på meninger som er viktige for deg. På hvilke av disse arenaene ville du sagt din mening selv om...». Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning (snittverdi mellom de to undersøkelsene). Uvektet antall (n): 967-989.

Tabell 3.5 gir ingen indikasjon på at respondentenes har fått økt vilje til å utsette seg for sosial risiko når de ytrer seg. Tallene om egen selvbegrensning viser snarere et mer sprikende bilde. Begynner vi med kolonnen helt til høyre, ser vi at for syv av de elleve eksemplene på sosial risiko som listes opp, er det en tendens til noe mer selvbegrensning over tid. Flere svarer i 2015 enn i 2013 at de ikke ville uttrykt sin mening på noen av arenaene. For fire av eksemplene på sosial risiko er tendensen statistisk signifikant: Meningen kan såre folk du bryr deg om, du kan oppfattes som uhøflig, det kan være du dummer deg ut, og det kan føre til at du blir latterliggjort. På den annen side uttrykker respondentene *mindre* selvbegrensning når konsekvensene er at politi eller myndigheter kan overvåke det de uttrykker, eller når de kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre. Det er tilnærmet ingen endring i selvbegrensning dersom meningen kan virke støtende på personer eller grupper, eller dersom en tror en kan oppfattes som rasistisk.

Ser vi på hvilke arenaer man svarer at man ville sagt sin mening på selv om det innebærer en sosial risiko, ser imidlertid tendensen noe klarere ut. Går vi utenfor den private sfæren (blant nærmeste familie og venner) og forholder oss til kolonnene som viser hvilke ytringer man ville uttrykt på arbeidsplassen, på en åpent tilgjengelig nettside og i sosiale medier, er den overordnede tendensen mer selvbegrensning. I alle tilfeller der endringene fra 2013 til 2015 på disse arenaene er statistisk signifikante, har endringene et negativt fortegn. Det betyr at færre svarer at de ville uttrykt meningene sine dersom det ville medført ulike former for sosial risiko på offentlige arenaer. Tendensen er tydeligst dersom en tror at en kan oppfattes som uhøflig, at det kan være en dummer seg ut, at en tror en kan oppfattes som rar eller annerledes, eller at det kan føre til at en blir latterliggjort. Fellesnevneren for disse eksemplene på sosial risiko er at de peker på ubehag en selv opplever ved å ytre seg.³ Dette i motsetning til for eksempel risikoen for at meningen kan virke støtende på personer eller grupper, eller at meningen kan såre folk du bryr deg om, som i større grad peker på konsekvenser for andre. Det skal imidlertid nevnes at de fire ovennevnte eksemplene på sosial risiko i utgangspunktet ble oppgitt å ha relativt sett liten betydning i forhold til andre typer risiko. I 2013 svarte om lag 20–30 prosent at de ikke ville uttrykt sin mening på noen av arenaene dersom det var fare for at de kunne oppfattes som uhøflige, at det kunne være de dummet seg ut, at de trodde de kunne oppfattes som rare eller annerledes, eller at det kunne føre til at de ble latterliggjort. Ved at relativt få svarte dette, er det større rom for endringer.

3. En faktoranalyse (varimax-rotasjon) viser at tre av de fire formene for sosial risiko grupperes i en felles dimensjon: (1) Det kan være du dummer deg ut, du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes, det kan føre til at du blir latterliggjort. Resten av konsekvensene fordeler seg på to dimensjoner: (2) Du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre, du tror du kan oppfattes som rasistisk, du kan oppleve trakassering og mobbing; (3) meningen kan virke støtende på personer eller grupper, meningen kan såre folk du bryr deg om, du kan oppfattes som uhøflig.

Hvilke individfaktorer forklarer endringene vi ser? Igjen har vi gjennomført to sett av analyser, tilsvarende som i forrige avsnitt. Først en multinomisk regresjonsanalyse for å se hvilke faktorer som forklarte variasjon i 2013, og deretter logistiske regresjonsanalyser for å se hvem som har blitt mer og hvem som har blitt mindre selvbegrensende.

Tabell A.3.2 i appendikset oppsummerer resultatene fra det første settet av analyser, nærmere bestemt hvilke faktorer som forklarte variasjon i 2013. Hvis vi forholder oss til våre kjernevariabler, ser vi en tendens til at politisk bevissthet henger sammen med *mindre* selvbegrensning. For mange av formene for sosial risiko er det slik at de med høyere utdanning og politisk interesse i større grad er villige til å si sin mening – både på ikke-offentlige og på offentlige arenaer. Når det gjelder politisk ståsted, er resultatene noe mer sprikende. I en del tilfeller henger negativt innvandringsyn sammen med villighet til å uttrykke meninger, og dette gjelder særlig sosial risiko som peker mot andre (meningen kan virke støtende på personer eller grupper, meningen kan såre folk du bryr deg om, du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre), i tillegg til at en selv kan oppfattes som rasistisk. Utover dette ser vi også at unge og menn oftere enn andre uttrykker vilje til å si sine meninger, noe som også ble påpekt i hovedrapporten fra forrige ytringsfrihetsprosjekt (Enjolras & Steen-Johnsen, 2014a: 46-47).

I Tabell 3.6 oppsummeres resultatene fra analysene av holdningsendringer. Kolonnen i midten viser de som har beveget seg i retning av mindre selvbegrensning (n=61–109), mens kolonnen til høyre viser de som har beveget seg i retning av mer selvbegrensning (n=53–163). Igjen er det viktig å understreke at analysene er gjennomført på to separate underutvalg: de som i 2013 svarte at de ikke ville sagt sin mening på noen arenaer, og de som i 2013 svarte at de ville sagt sin mening på minst én arena.

Tabell 3.6. Vilje til å uttrykke sin mening på ulike arenaer i lys av sosial risiko. Holdningsendringer (2013-2015). Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.

Du ville sagt din mening selv om...	Ingen arenaer (2013) – minst én arena (2015)	Minst én arena (2013) – ingen arenaer (2015)
Meningen kan virke støtende på personer eller grupper	Negativt innvandringssyn	(Ikke innvandringsbakgrunn), (kvinner), eldre, (lav religiøsitet), (positivt innvandringssyn)
Meningen kan såre folk du bryr deg om	Menn, unge	(Ikke fulgt karikaturdebatten), eldre, (positivt innvandringssyn)
Du kan oppfattes som uhøflig	Menn, unge	Kvinner, eldre, høy religiøsitet
Det kan føre til at overordnede på arbeidsplassen reagerer negativt	(Menn), (unge)	Ikke innvandringsbakgrunn, kvinner, høyreorienterte
Politi eller myndigheter kan overvåke det du uttrykker	Innvandringsbakgrunn, menn, negativt innvandringssyn	(Ikke innvandringsbakgrunn), kvinner
Det kan være du dummer deg ut	-	Ikke innvandringsbakgrunn, eldre, negativt innvandringssyn
Du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes	Fulgt karikaturdebatten, innvandringsbakgrunn, negativt innvandringssyn	Ikke innvandringsbakgrunn, (kvinner), eldre, negativt innvandringssyn
Du tror du kan oppfattes som rasistisk	Innvandringsbakgrunn, menn, negativt innvandringssyn	-
Det kan føre til at du blir latterliggjort	Fulgt karikaturdebatten	Ikke innvandringsbakgrunn, kvinner
Du kan oppleve trakassering og mobbing	Innvandringsbakgrunn, menn, (negativt innvandringssyn)	Ikke fulgt karikaturdebatten, kvinner, negativt innvandringssyn
Du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre	(Fulgt karikaturdebatten), (innvandringsbakgrunn), menn, unge, negativt innvandringssyn	(Kvinner), eldre

Kilde: Status for yttringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning)

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på logistiske regresjonsmodeller, der det (1) skilles mellom de som svarte ingen arenaer i både 2013 og 2015 og de som svarte ingen arenaer i 2013, men minst én arena i 2015, og der det (2) skilles mellom de som svarte minst én arena i 2013 og 2015 og de som svarte minst én arena i 2013, men ingen arenaer i 2015. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, utdanning, religiøsitet (2015), innvandringssyn (2015), ideologisk plassering (venstre-høyre) og hvorvidt en har fulgt karikaturdebatten nøye (2015). Spørsmålsformulering: «Noen sier sin mening uansett situasjon og arena, mens andre er mer forsiktige. Nedenfor ber vi deg tenke på meninger som er viktige for deg. På hvilke av disse arenaene ville du sagt din mening selv om...». Variasjon i antall (n) som har endret holdning: fra ingen til minst én arena: 61 (du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes) – 109 (du tror du kan oppleve trakassering og mobbing); fra minst én arena til ingen: 53 (du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer) – 163 (du kan oppfattes som uhøflig).

Hvis vi begynner med de største endringene i form av mer selvbegrensning på aggregert nivå (at en tror at en kan oppfattes som uhøflig, at det kan være en dummer seg ut, at en tror en kan oppfattes som rar eller annerledes, eller at det kan føre til at en blir latterliggjort), ser vi at de i tre av fire tilfeller henger sammen med negativt innvandringssyn og etnisk norsk bakgrunn. Det vil si at

personer med et negativt innvandrings syn og etnisk norsk bakgrunn i stor grad bidrar til å forklare endringen i mer selvbegrensende retning. Ved første øyekast kan det dermed se ut til at innvandringskritikere har fått en sterkere tendens til selvbegrensning de siste par årene. Bildet er imidlertid langt fra så entydig. Som vi så over, svarte personer med negativt innvandrings syn i 2013 i større grad enn andre at de ville uttrykke sin mening selv om det kunne virke støtende på personer eller grupper, at de kunne oppfattes som noen som mobbet eller trakasserte andre, eller at de kunne oppfattes som rasistiske. Analysene her viser at personer med negativt innvandrings syn mener dette i enda større grad i 2015 enn i 2013. Med andre ord ser vi en tendens til at personer med negativt innvandrings syn i økende grad begrenser sine ytringer dersom de kan oppleve ubehageligheter knyttet til egen person, men at de i mindre grad lar seg begrense dersom den sosiale risikoen knyttes til andre personer eller grupper. Dette kan tolkes i sammenheng med funnene tidligere i kapitlet om at personer med negativt innvandrings syn i større grad enn andre uttrykker aksept for harde ytringer (nedsettende, hån osv.). Dette «paradokset» diskuterer vi nærmere i neste avsnitt.

Av andre endringstrekk ser vi en tendens til at menn, unge og personer med innvandrerbakgrunn i flere tilfeller har blitt *mindre* selvbegrensende i perioden. Dette indikerer at kjønnsforskjellen som tidligere har blitt påpekt, ikke har endret seg (Enjolras & Steen-Johnsen, 2014a: 46-47).

Diskusjon og konklusjon

I dette kapitlet har vi studert endringer i holdninger til ytringsfrihet i perioden 2013 til 2015. Vinteren 2015 opplevde Europa to dramatiske terroraksjoner som ble koblet direkte til spørsmål om ytringsfrihet, og temaet har vært en gjenganger i den offentlige debatten. Tidligere forskning har vist at dramatiske hendelser kan ha innvirkning på holdninger til sivile rettigheter (se for eksempel Hetherington & Suhay, 2011; Huddy, Feldman, Taber & Lahav, 2005; Merolla & Zechmeister, 2009), og holdningsendringer kan oppstå selv i andre land enn der hendelsene finner sted (Finseraas & Listhaug, 2013). Vi avslutter kapitlet med å diskutere funnene samlet i lys av hypotesene som ble presentert innledningsvis.

Vi kan trekke tre konklusjoner fra analysene vi har gjennomført. *For det første* tyder analysene på at det har vært relativt små endringer i befolkningens holdninger til ytringsfrihet i perioden 2013–2015. Enten vi spør om verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre samfunnshensyn eller aksept for nedsettende ytringer, finner vi stort sett små bevegelser i utvalget vårt. Det at vi har spurt nøyaktig de samme personene om de samme tingene ved to målepunkt, er en overordnet indikasjon på at holdningene er relativt stabile. En mulig forklaring på dette er at ytringsfrihet som tema er komplekst, og at debatten kan ta form av å være elitepreget. Selv om mange benytter ytringsfriheten sin i sosiale medier,

er det svært begrenset hvor mange som ytrer seg i mer tradisjonelle fora, som ved kronikk eller på debattplass i aviser, eller i radio eller på TV (Enjolras & Steen-Johnsen, 2014b: 171). Det er ikke urimelig å anta at prinsipielle spørsmål om ytringsfriheten framstår som abstrakte og muligens virkelighetsfjerne for personer som selv har begrenset med praktisk erfaring med selv å ytre seg i den offentlige debatten.

Det kan reises to innvendinger mot denne konklusjonen. Den første innvendingen er at vi i analysene ikke fanger opp eventuelle korttidseffekter av ekstreme hendelser. Undersøkelsen ble gjennomført om lag et halvt år etter terrorangrepene i Paris og København, som begge ble knyttet direkte til ytringsfrihet, og som avstedkom en bred offentlig debatt. Vi kan ikke utelukke at resultatene våre ville sett helt annerledes ut dersom vi hadde gjennomført undersøkelsen like etter disse hendelsene. En undersøkelse gjennomført like etter terrorangrepene 22. juli 2011, fant for eksempel økt sosial tillit og tillit til myndighetsinstitusjoner i Norge, med en etterfølgende normalisering i året som fulgte (Wollebæk mfl., 2012). Den andre innvendingen er knyttet til våre mål på ytringsfrihet. Analyser basert på spørreundersøkelser begrenses naturlig nok av hvilke spørsmålsformuleringer man bruker. Stiller man andre spørsmål, får man andre svar. Som det har blitt påpekt flere steder i kapitlet, er formuleringer som inkluderer «hån», «mobbing/trakassering» og «nedsettende», eksempler på nokså tøffe og harde ytringer. Dette så vi blant annet eksempel på i kapittel 2, der vi så at aksepten er langt større for ytringer som kan «oppleves som krenkende», enn for «nedsettende ytringer». Dessverre stilte vi ikke spørsmål med «mildere» formuleringer i 2013, og vi kan således ikke undersøke om resultatene ville vært annerledes dersom vi hadde hatt andre mål på ytringsfrihet.

Selv om den overordnede tendensen er at holdningsendringene er relativt små, finner vi noen interessante tendenser. *Den andre konklusjonen* er derfor en tendens til at litt færre uttrykker et ønske om å begrense ytringer – selv når disse håner, mobber eller er nedsettende. Endringen ser imidlertid primært ut til å skyldes en økt aksept for nedsettende ytringer i den private sfæren. Aksepten for nedsettende ytringer i offentligheten har bare økt marginalt i noen få tilfeller. Den første hypotesen som ble formulert innledningsvis, får dermed bare svak støtte (det er en noe sterkere støtte til ytringsfriheten i 2015 enn i 2013).

Spørsmålet er om endringene vi ser, kan knyttes til økt oppmerksomhet om ytringsfrihet i den offentlige debatten. På et overordnet nivå kan økt aksept for nedsettende ytringer i den private sfæren tolkes som at mediens dagsorden påvirker hva folk samtaler om i deres omgangskrets («interpersonlig dagsorden») (jf. Waldahl, 2007). Samtidig gir ikke analysene av individforklaringer noen entydig støtte til at holdningsendringer drives av faktorer som utdanning og oppmerksomhet om politikk og samfunnsspørsmål (politisk bevissthet). Vi fant noen eksempler på at holdningsendringer hang sammen med politisk bevissthet

generelt – og oppmerksomhet om karikaturdebatten spesielt. For eksempel så vi at personer som ikke hadde fulgt karikaturdebatten, inntok et mer restriktivt syn på nedsettende ytringer om innvandrere og muslimer. Samlet sett er disse effektene imidlertid såpass sporadiske at vi ikke kan bekrefte vår andre hypotese i disse analysene: Det er ingen klar effekt av at holdningsendringer i retning av økt støtte til ytringsfriheten drives av personer med sterk politisk bevissthet.

Det vi imidlertid finner i dataene, er en relativt tydelig sammenheng mellom holdningsendringer og politisk ståsted – noe som gir støtte til vår tredje hypotese. Både ideologisk plassering på høyre–venstre-aksen og innvandringsyn hadde betydning i flere av analysene. For eksempel så vi at personer med negativt innvandringsyn i større grad enn andre hadde fått økt aksept for nedsettende ytringer om innvandrere og muslimer som gruppe. Dette kan tyde på at holdninger og holdningsendringer ikke nødvendigvis henger sammen med sterke prinsipper om ytringsfriheten som idé, men at holdningene slik de uttrykkes, avhenger av hva det spørres om. Dette skillet illustreres tydeligere i kapittel 4, der vi ser at plassering på venstre–høyre-aksen og innvandringsyn varierer nærmest systematisk avhengig av hvilke grupper det spørres om.

For det tredje finner vi en tendens til noe mer selvbegrensning over tid. Dette går imot vår siste hypotese, om at et sterkere prinsipielt forsvar for ytringsfriheten burde føre til mindre selvbegrensning. Samtidig så vi at økt selvbegrensning særlig er gjeldende når den sosiale risikoen peker mot en selv som avsender – snarere enn mot mottageren –, og at denne endringen er særlig framtredd blant personer med negativt innvandringsyn. Det kan virke paradoksalt at både aksepten for nedsettende og hånende ytringer og grad av selvbegrensning øker samtidig. Dette kan (imidlertid) peke på to litt ulike prosesser. På den ene siden kan økt oppmerksomhet om ytringsfriheten i seg selv gi økt aksept for tøffe ytringer. Samtidig kan mer selvbegrensning peke mot at noen opplever et tøffere debattklima. Det er ikke urimelig å tenke seg at personer med negativt innvandringsyn kan havne i polariserte debatter og derigjennom oppleve ubehageligheter. Deltagelse i debatter i digitale medier er fortsatt et relativt nytt fenomen, og erfaringene som ligger bak svarene i våre undersøkelser, er i konstant utvikling. I løpet av toårsperioden fra 2013 til 2015 kan det rett og slett være at flere har opplevd ubehageligheter mot egen person – samtidig som disse personene også har fått økt aksept for tøffe ytringer som sådan.

4 Toleransens variasjoner

Målet med dette kapitlet er å undersøke hvordan befolkningen og journalister stiller seg til ulike gruppers ytringsfrihet og politiske rettigheter. I tillegg til å spørre om ulike gruppers rett til å ytre seg gjennom kronikker og i nettavisenes kommentarfelt, har vi spurt om to typer politiske rettigheter: å avholde organiserte møter i en offentlig bygning og å stille liste til stortingsvalg. Vi har også spurt om ansettelse som samfunnsfaglærer i norsk skole. Disse rettighetene varierer med tanke på hvor inngripende og konsekvensrike de er i relasjon til det politiske og demokratiske fellesskapet. For eksempel vil det å kunne stille liste ved stortingsvalg være en rettighet som kobler en gruppe direkte på samfunnets sentrale maktstruktur, mens den individuelle effekten av å kunne ytre seg i nettavisenes kommentarfelt må anses å være mindre, selv om den aggregerte effekten likevel kan tenkes å være stor i form av synlighet og debatt. Som påpekt i innledningskapitlet, kan ytringsfrihetens grenser forstås både i lys av hvilke typer ytringer som inkluderes, og i lys av hvilke grupper man vil la benytte seg av retten til ytringsfrihet og demokratisk deltagelse. Ved å stille spørsmål om politisk toleranse retter vi oppmerksomheten mot ytringsfrihet som et prinsipp som må anvendes i praksis, i relasjon til ulike typer grupper i samfunnet og ulike typer ytringer. Det grunnleggende spørsmålet i dette kapitlet er om noen gruppers ytringer eller bestemte grupper i seg selv defineres utenfor det settet av rettigheter som i utgangspunktet skal favne alle borgere i et samfunn. Sagt på en annen måte: Hvor går grensene for det demokratiske fellesskapet i Norge?

Siden holdninger til ulike gruppers rettigheter nettopp kan tenkes å henge sammen med holdninger til gruppen i seg selv, valgte vi et eksperimentelt design i denne delen av undersøkelsen. Det innebærer at respondentene ble tilfeldig delt inn i fire ulike grupper, som hver fikk spørsmål bare om én valgt gruppe – enten muslimer, islamister, innvandringskritikere eller høyreekstremer – på tvers av de fem spørsmålene. Siden vårt tema er grensedragninger i debatter om innvandring og religion, ønsket vi å fange inn ulike sider og posisjoner som kunne vise grensene for inklusjon i disse debattene. En nærmere begrunnelse for valget av disse fire gruppene finnes nedenfor, men felles for dem alle er at de representerer sentrale grupper i debatter om ytringsfrihet – om enn på ulike måter. Et eksperimentelt design innebærer at hvem som fikk hvilke spørsmål, er valgt ut tilfeldig. Dermed kan vi sammenligne effekten av å spørre om de ulike gruppene med hverandre. I tillegg unngår vi at hver respondent sammenligner ulike grupper med hverandre når vedkommende svarer.

Teoretisk sett kan de grensedragninger vi studerer her, gjøres ut fra ulike premisser. For det første kan de baseres på en vurdering av verdien av de rettighetene som er involvert, og konsekvensene av å gi dem til en gruppe. For det andre kan det handle om holdninger til den gruppen det er snakk om. Et

tredje element er knyttet til tanken om det demokratiske fellesskapet og dets spilleregler, slik Sniderman og medforfattere (2014) foreslår. Her vil det dreie seg om hvorvidt man anser at en gruppe slutter seg til og følger demokratiets spilleregler, enten man misliker gruppen eller ikke.

Kort om toleranse

Toleranse defineres grunnleggende sett som det å tåle noe man misliker og er i opposisjon mot (Vogt, 1997: 1; Svendsen, 2012: 16). Definisjonen har noen viktige implikasjoner. For det første gjør den tydelig at toleranse forutsetter uenighet: For at det skal være snakk om å utvise toleranse, må det i utgangspunktet finnes noe man misliker eller er uenig med andre om (van Doorn, 2014: 907). Dette gjør, ifølge Vogt (1997), at spørsmålet om toleranse må være knyttet til *forskjeller* mellom mennesker og grupper i samfunnet. For det andre må toleranse være knyttet til ideer, praksiser eller holdninger som er viktige for enkeltpersoner eller samfunnet, ellers kunne man velge å ignorere dem, istedenfor å tolerere dem (Vogt, 1997:2).

Siden toleranse knyttes til viktige individ- og gruppebaserte forskjeller i samfunnet, er toleranse et grunnleggende historisk og kontekstuel fenomen: Det vil variere over tid og mellom kontekster hvilke grupper som er relevante for hverandre i et samfunn, og hvilke forskjeller som fremstår som viktige og problematiske i offentlig debatt (van Doorn, 2014; Sullivan og Hendriks, 2009). I og med at selve toleransens objekt endrer seg over tid og med kontekst, kan det være vanskelig å stadfeste hvilke individuelle faktorer som har mest å si for grad av toleranse. Basert på en gjennomgang av den internasjonale litteraturen på feltet fant Sullivan og Transue (1999) likevel fire faktorer som viser seg å ha betydning: utdanningsnivå, tilslutning til overordnede demokratiske verdier, opplevelse av å være truet av en gruppe eller av gruppens holdninger eller praksis, samt visse personlighetstrekk, slik som pessimisme eller dogmatisme. I tillegg er det et funn i den internasjonale litteraturen at høyere grad av religiøsitet ofte henger sammen med lavere grad av toleranse. Kvinner tenderer også mot å ha lavere toleranse enn menn når det gjelder ulike grupper og rettigheter (van Doorn, 2014:917). Det er vanskelig å gi noen entydig tolkning av dette, men i første runde av Status for ytringsfriheten-prosjektet fant vi at kvinner skilte seg ut både med å vektlegge vern framfor ytringsfrihet mer enn menn, og med å være mer tilbakeholdne med egne ytringer i lys av ulike former for risiko (Enjolras og Steen-Johnsen, 2014:47).

Toleranselitteraturen har utviklet seg mot å bli stadig mer sofistisert, og fra å studere generelle vurderinger til det mer komplekse. Verkuyten og Slooter (2007) viser for eksempel i sin forskning om unge nederlenderes toleranse for muslimer og muslimsk praksis, at toleransen varierer avhengig av hva som ytres av hvem, og hvilke implikasjoner ytringen eller praksisen tenkes å ha (2007:475).

De unge respondentene skilte for eksempel mellom en situasjon der kvinner ble *oppfordret til* eller *pålagt* å bære hodeplagg, og mellom å *argumentere for* og å *utøve* en praksis som omskjæring (2007:471). Vår studie føyer seg inn i en slik logikk, selv om studien ikke ber respondentene til å gjøre like detaljerte avveininger som i sistnevnte studie.

Vår tilnærming

Vår tilnærming til politisk toleranse er inspirert av tidligere studier som beskriver de komplekse vurderingene mennesker gjør av ulike typer ytringer og handlinger, med ulike implikasjoner og knyttet til ulike grupper. Den mest direkte inspirasjonen kommer fra den tidligere nevnte danske studien, gjennomført av Sniderman og kolleger, der man undersøkte danske borgeres holdninger til muslimer og andre gruppers politiske og sosiale rettigheter mens karikaturstriden pågikk våren 2006 (Sniderman mfl., 2014). Studien var gjennomført som et eksperiment der man varierte hvilken gruppe man spurte om: kristne, muslimer, den politiske høyresiden og den politiske venstresiden. En grunnleggende hypotese i denne studien var at borgerne kunne tenkes å skille mellom grupper som kunne betraktes som henholdsvis «out of the mainstream» og «transgressive». Den førstnevnte betraktes som annerledes, men likevel innenfor velferdsstatens demokratiske fellesskap, mens den andre tenkes å bryte grensene for dette fellesskapet (Sniderman mfl., 2014: 24-25). Med utgangspunkt i denne antagelsen stilte forskerne spørsmål om henholdsvis ytre høyre og nynazister, og om muslimer og islamske fundamentalister. Et hovedfunn i boken er at danskene, selv midt i karikaturstridens hete, gjorde et tydelig skille mellom de sivile rettighetene de tilkjente muslimer, og de rettighetene de tilkjente islamistiske fundamentalister, for eksempel til å holde offentlige møter, demonstrere eller holde innlegg på en skole (Sniderman mfl., 2014: 21). Når det gjaldt et annet spørsmål om sivile rettigheter, nemlig telefonavlytting, trakk danskene tydelige grenser både mellom muslimer og islamister og mellom ytre høyre og ny-nazister. Mens 58 prosent var motstandere av telefonavlytting av muslimer, svarte 16 prosent det samme om islamistiske fundamentalister, og mens 37 prosent var mot avlytting av personer som tilhørte ytre høyre, var 19 prosent motstandere av avlytting av ny-nazister (2014: 50).

Da vi utformet spørsmål knyttet til politisk toleranse i vår undersøkelse, tok vi utgangspunkt i logikken i den danske studien. Vi forholdt oss også til resultatene fra en studie av demokratiske rettigheter som ble gjennomført med data fra Medborgerpanelet, våren 2015,⁴ der man stilte spørsmål om ytringsfrihet og forsamlingsrett for et utvalg grupper og organisasjoner. Når det gjaldt ytringsfrihet

---

4. Studien er gjennomført av Elisabeth Ivarsflaten, Lars Erik Berntzen og Lise Lund Bjånesøy, og resultater er presentert her: <http://voxpublica.no/2015/06/demokratiske-rettigheter-og-diskriminering-funn-fra-tre-survey-eksperimenter/>

(politisk stand på et kjøpesenter), skilte Bergens-forskerne mellom en antiislamsk gruppe, en høyreekstrem gruppe, og partiene Fremskrittspartiet og Venstre. Når det gjaldt forsamlingsrett, skilte man mellom den muslimske fundamentalistgruppen Profetens Ummah, den antiislamske gruppen Stopp Islamiseringen av Norge (SIAN), en muslimsk menighet, en frikirkemenighet og det politiske partiet Venstre. I denne studien fant man for det første at befolkningen gjorde et tydelig skille mellom partiene Venstre/Fremskrittspartiet og anti-islamske og høyreekstreme grupper. På spørsmålet om forsamlingsrett skilte Profetens Ummah seg klart ut fra de andre, og SIAN havnet i en mellomposisjon. Både den danske og den norske studien viste altså tydelige grensedragninger der det høyreekstreme og det islamske/fundamentalistiske ble definert utenfor.

Siden vårt tema er grensedragninger i debatter om innvandring og religion, ønsket vi å fange inn ulike sider og posisjoner som kunne vise grensene for inklusjon i disse debattene. Ved å inkludere spørsmål om politiske rettigheter, kunne vi også si noe om forskjellen mellom retten til å ytre seg og andre typer rettigheter. Mener for eksempel befolkningen at høyreekstremister bør få ytre seg fritt i nettavisenes kommentarfelt, at innholdet i så fall bør redigeres, eller at det ikke bør publiseres i det hele tatt? Og aksepterer man høyreekstremistiske ytringer i større eller mindre grad enn at man lar et høyreekstremt parti få stille liste til stortingsvalg?

Vi valgte å fokusere på de fire følgende gruppene: muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme. Selv om langt fra all religionsdebatt i Norge handler om islam, valgte vi de to første kategoriene ut fra at religionskritikk i relasjon til islam har vært et sentralt tema i norsk ytringsfrihetsdebatt over tid, og at denne ble ytterligere aktualisert i debattene etter *Charlie Hebdo*. Særlig siden karikaturstriden i 2005–2006 har forholdet mellom islamisme og religionskritikk også vært et omdreiningspunkt for internasjonal ytringsfrihetsdebatt (Favret-Saada, 2015; Sniderman mfl., 2014). Et hovedfunn hos Sniderman mfl. (2014) var at danskene under karikaturstriden definerte «muslimer» innenfor det demokratiske fellesskapet og «islamske fundamentalister» utenfor, og vi mente det var fornuftig å forsøke å undersøke om dette skillet også fantes i Norge i dag. Knyttet til islam og til muslimer finnes det en pågående debatt, i Norge og internasjonalt, om forbindelseslinjene mellom radikal islam og den ordinære trospraksis. Ut fra dette kunne man tenke at noen ikke ville gjøre skillet så klart mellom muslimer og islamske fundamentalister som det som ble funnet i den danske studien. Vår hypotese var likevel at «muslim» ville fungere som en innenfor-kategori, mens «islamist» i større grad ville defineres utenfor. Ordet «islamist» kan forstås som en betegnelse på noen som følger ortodoks islam⁵,

5. Se henholdsvis Islamist. (n.d.) Collins English Dictionary – Complete and Unabridged, 12th Edition 2014. (1991, 1994, 1998, 2000, 2003, 2006, 2007, 2009, 2011, 2014). Retrieved January 13 2016 from <http://www.thefreedictionary.com/Islamist>

men det forbindes også med islam forstått som en politisk ideologi, som vil prege eller endre samfunnet med islamistiske verdier⁶. De to andre studiene vi refererer til, benyttet begge til dels sterkere formuleringer av den islamistiske posisjonen. Sniderman mfl. brukte «islamsk fundamentalist», og Bergensstudien basert på Medborgerpanelet brukte både en sterkere formulering, «den muslimske fundamentalistgruppen», og la til et eksempel på en organisasjon som har fått mye oppmerksomhet det siste året: Profetens Ummah. Når vi valgte den svakere formuleringen, islamistisk, var det fordi vi mente den mest relevante grensedragningen å undersøke i de debattene vi var interessert i, ikke gikk mellom den mest fundamentalistiske posisjonen og den moderate, men at det nettopp var i grenselandet mellom det å være ordinær muslim og det å fremme politisk islam at den interessante grensedragningen lå.

Fordi vi ønsket å undersøke grensene for ytringsfriheten fra ulike kanter, ville vi også inkludere posisjoner fra det som løst kan kalles høyresiden av religions- og innvandringsdebatten. Undersøkelsen vi gjorde i 2013, antydte at de som plasserte seg ytterst til høyre på den politiske skalaen, var mer tilbøyelig til å begrense sine ytringer ut fra hensynet til ikke å bli mobbet og trakassert (Enjolras og Steen-Johnsen, 2014:47). I den norske offentligheten har det også over tid pågått en debatt om rommet for innvandringskritikk, og diskusjonen går om hvorvidt det norske debattklimaet preges av «politisk korrekthet» og en tendens til selvsensur som gjør at innvandringskritikere vegrer seg for å uttrykke sitt syn offentlig⁷. Dette er en komplisert og til dels opphetet debatt, der også motargumentet – at de som står for innvandringskritiske synspunkter, bruker argumentet om politisk korrekthet for å kneble meningsmotstandere – har vært fremmet. Vi valgte å inkludere kategorien innvandringskritikere, nettopp for å undersøke hvordan denne gruppen og dens synspunkter behandles med tanke på rettigheter. Den høyreekstreme kategorien ble valgt som et eksempel på en gruppe som vi trodde i betydelig større grad ville bli definert utenfor grensene for det demokratiske fellesskapet.

Et siste, vanskelig spørsmål i designet av disse eksperimentene handlet om hvorvidt vi skulle definere de fire gruppene for respondentene slik at vi med nøyaktighet kunne vite hva de forholdt seg til i sine svar. Vi valgte å ikke gjøre dette, først og fremst fordi vi ønsket å studere disse gruppekategoriene slik de forstås og virker blant respondentene. Med en definisjon ville vi risikere at denne i seg selv ville være ledende og påvirke svaret. Men samtidig gjorde vi et svært viktig grep i formuleringen av svaralternativene på hvert spørsmål, som skiller seg fra både den tidligere danske og den norske studien nevnt

6. Vogt, Kari. (2014, 9. oktober). Islamisme. I Store norske leksikon. Lest 13. januar 2016 fra <https://snl.no/islamisme>.

7. Se for eksempel <http://www.dagbladet.no/2015/12/07/kultur/meninger/hovedkommentar/kommentar/42278531/>

over. Vi etablerte en midtkategori, slik at respondentene hadde mulighet til å akseptere rettigheten vi spurte om, med et spesifisert forbehold i hvert tilfelle. Midtkategorien var litt forskjellig i de ulike tilfellene. For de politiske rettighetene spurte vi om en organisasjon / et parti / en lærers rettigheter, under forbehold om at organisasjonen/partiet fulgte norsk lov, eller at læreren ikke uttrykte sitt politiske syn i klasserommet. For ytringer på kronikkplass og i mediene ga vi mulighet til å ta forbehold om at de mest krenkende ytringene ble fjernet. Det betyr at vi eliminerte de uklarhetene respondentene måtte ha om hvorvidt en gruppe i utgangspunktet lå innenfor eller utenfor norsk lov. Det ga oss også mulighet til å skille ut på den ene siden de respondentene som uforbeholdent ville akseptere en rettighet for en gruppe, og på den andre siden: de respondentene som uansett ikke ville gi en gruppe en rettighet selv om den holdt seg innenfor loven. Inkluderingen av en midtkategori, mener vi, gjør at vi kommer nærmere et mål på ubetinget toleranse eller intoleranse enn tidligere studier har kunnet oppnå.

Til slutt bør det nevnes at de definerte gruppene implisitt tar den etnisk norske majoriteten som utgangspunkt, selv om vi har forsøkt å gripe ulike sider av norsk innvandrings- og religionsdebatt. Som påpekt av van Doorn (2014) vil studier av toleranse alltid berøre spørsmålet om hvilke grupper som er i posisjon til å definere hva som skal tolereres. I utvalget er det en viss andel personer med vestlig innvandrerbakgrunn, men utvalget representerer i hovedsak den etniske majoritetsbefolkningen. Med andre ord er det den etniske majoriteten som i denne studien får anledningen til å definere hvilke grupper den har toleranse for. Det vil være svært interessant, på et senere tidspunkt, å gjennomføre en tilsvarende undersøkelse blant den etniske minoritetsbefolkningen i Norge.

Et viktig spørsmål i debatter om holdninger til ytringsfrihet og toleranse er forholdet mellom elitens diskurs og befolkningens holdninger. Selv i en tid der sosiale medier tilbyr mange muligheter til å ytre seg (Enjolras og Steen-Johnsen, 2014:170), er det slik at det er nyhetsmediene som primært setter den nasjonale nyhetsagendaen. I tradisjonelle nyhetsmedier som aviser, TV og radio er deltagelsen mer begrenset til utvalgte grupper, som politikere, forskere og veletablerte meningsytrere. Surveyen blant journalister og redaktører gir oss mulighet til å sammenligne holdninger blant dem som er med på å forme den nasjonale nyhetsagendaen. Vår forventning er at journalister og redaktører gjennomgående skal vise høyere støtte til å tilkjenne de ulike gruppene ulike rettigheter enn befolkningen, fordi de gjennom sin profesjon er en del av «ytringsfrihetens infrastruktur» og at mange av dem gjennom sitt daglige virke dermed må gjøre avveininger knyttet til hvilke stemmer som skal bli hørt, og hva slags synspunkter som får komme til uttrykk. Antagelig vil journalister og redaktører også i høyere grad enn befolkningen kjenne til hvilke rettigheter som defineres av loven. Man kan også tenke seg at det finnes et særegent

profesjonsethos, som innebærer en sterkere verdsetting av ytringsfriheten som verdi blant journalister. Det er likevel interessant om det er variasjoner i hvilke grupper som tilkjennes ulike rettigheter.

Hypoteser

I det som følger, skal vi etter tur se på hvordan befolkningen og journalistene vurderer de fire gruppens rettigheter innenfor et sett valgte caser: organisering av offentlige møter, stille liste til stortingsvalg og bli ansatt som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Vi spør også om retten til å ytre seg i nasjonale nyhetsmedier: på kronikkplass og i nettavisenes kommentarfelt. Basert på foreliggende studier og våre teoretiske innganger formulerer vi fire hypoteser om hva vi vil finne:

1. Som i Danmark vil vi finne en vidtrekkende toleranse⁸, uttrykt i at flertallet vil tilkjenne de ulike gruppene politiske rettigheter og ytringsfrihet, særlig når de kan ta forbehold om at gruppen følger lover og regler.
2. Respondentene vil likevel behandle de fire gruppene forskjellig, og gi videre rettigheter til muslimer enn til islamister, samt videre rettigheter til innvandringskritikere enn til høyreekstreme.
3. Journalistene vil gjennomgående gi videre rettigheter til alle grupper enn det befolkningen gjør.
4. Graden av toleranse for den enkelte gruppen vil variere mellom caser, og være lavest der det dreier seg om de mest inngripende/konsekvensrike rettighetene (stille liste ved stortingsvalg), og høyest der det dreier seg om ytringer i mediene.

Politiske rettigheter

I denne første delen undersøker vi to typer politiske rettigheter – retten til å holde offentlige møter (forsamlingsfriheten) og retten til å stille liste ved stortingsvalg. Dette er to sentrale demokratiske rettigheter, med implikasjoner for en gruppes mulighet til å påvirke samfunnet.

Forenings- og forsamlingsfrihet

Spørsmålet om en gruppe bør få holde møte i et kommunalt bygg, berører to forhold: for det første retten til å holde offentlige møter i det hele tatt, en rettighet forbundet med forenings- og forsamlingsfriheten, og for det andre spørsmålet om slike møter bør få arrangeres i offentlige bygninger. Forenings- og forsamlingsfriheten har lange tradisjoner i Norge, og er også formalisert i Grunnlovens

---

8. Vår oversettelse av Sniderman mfl.s begrep om «inclusive tolerance».

§ 101. I innstillingen fra Kontroll- og konstitusjonskomiteen til Grunnlovsendringen der denne paragrafen trådte i kraft, understreker komiteen at dette er en sentral rettighet som også har forankring i menneskerettsloven. Noen unntak fra denne retten finnes: «for ulovlige foreninger, dersom foreningen oppfordrer til straffbare handlinger og dersom foreningens medlemmer 'forplikter seg til ubetinget Lydighet mod nogen'» (Innst. 186S (2013–2014)). I tillegg kan møter forbyes hvis det er grunn til å frykte alvorlige forstyrrelser av den offentlige orden. Dette betyr at selv om forsamlingsfriheten står sterkt i Norge, er det rom for at myndighetene utøver skjønn, blant annet når det gjelder møtets mulige konsekvenser.

De senere årene har vi sett flere saker der nettopp retten til å holde møter i offentlige lokaler har vært omstridt. Et eksempel er diskusjonen rundt hvorvidt studentorganisasjonen Islam Net skulle tillates å få låne et auditorium ved Høgskolen i Oslo og Akershus i forbindelse med et foredrag av en kontroversiell muslimsk leder.⁹ Et annet, mer nylig eksempel er debatten rundt et foredrag som den svenske kunstneren Lars Vilks holdt på Deichmanske bibliotek i 2014. Antirasistisk Senter kritiserte sterkt at et offentlig kommunalt bygg ble brukt til å gi en talerstol til noen som forsvarte nazistiske ytringer.¹⁰

Tabell 4.1 viser støtten til at henholdsvis en muslimsk, en islamistisk, en innvandringskritisk og en høyreekstrem organisasjon får holde møter i et offentlig bygg. Det er viktig, her og i det følgende, å holde klart for seg at hver respondent bare har forholdt seg til én av gruppene, og altså ikke har gjort noen sammenligning mellom dem.

Kolonne 2 og 3 i tabellen viser den andelen som uforbeholdent gir den gitte organisasjonen rett til å holde åpent møte, henholdsvis blant befolkningen og journalistene. Kolonne 4 og 5 viser andelen som gir rett til å holde møter, men med forbehold om at gruppen må overholde norsk lov. Kolonne 6 og 7 viser andelen som er uforbeholdent mot at en slik organisasjon får holde møter, uavhengig av om det er innenfor loven eller ikke. I måten vi har stilt spørsmålet på, har vi altså gjort det mulig å presisere at organisasjonen følger norsk lov, og dermed faller innenfor kriteriene for forsamlingsretten, slik det er presisert ovenfor. At dette svaralternativet er med, er helt avgjørende, fordi det gjør det mulig å skille ut de som uansett vil ekskludere en gruppe fra denne rettigheten, selv om de følger norsk lov.

9. Se <http://www.hioa.no/Kontakt-oss/Mediekontakt/Pressemeldinger/Pressemelding-19.12.2012>

10. Antirasistisk Senter's kronikk i Aftenposten 22.12.2014 kan leses her: <http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Biblioteket-for-alle-7752869.html>

Tabell 4.1. Tenk deg at en [...] organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.

	Tillate møtet uten betingelser		Tillate møtet såfremt organisasjonen følger norsk lov		Ikke tillate møtet		Vet ikke	
	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF
Muslimsk (n=479/318)	9,8	28,3	75,7	70,4	11,7	0,0	2,9	1,3
Islamistisk (n=500/347)	8,7	13,3	76,3	77,8	10,2	5,5	4,7	3,5
(t-test grupper)		**		*		**		*
Innvandringskritisk (n=519/345)	6,0	9,3	72,5	83,2	14,3	4,3	7,2	3,2
Høyreekstrem (n=511/329)	1,3	4,0	62,0	78,4	30,1	13,7	6,7	4,0
(t-test grupper)	**	**	**		**	**		

Kilde: Status for yttringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$. Uthevede tall indikerer signifikante forskjeller ($p < 0.05$, t-test) mellom befolkningen og journalister. Samlet variasjon (kvikvadrat): 134,3** (befolkning), 140,3** (journalister).

NOTE: Spørsmålsformulering: «Tenk deg at en muslimsk/ islamistisk /innvandringskritisk/ høyreekstrem organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene. Befolkningsdataene er vektet på kjønn, alder og utdanning.

Tabellen gir en klar støtte til vår første hypotese om en vidtrekkende toleranse blant både befolkningen og journalistene. Den viser med tydelighet at langt de fleste mener myndighetene bør tillate slike møter, såfremt organisasjonens virksomhet ligger innenfor norsk lov. Dette samsvarer i stor grad med forsamlingsretten slik den er formulert juridisk. Dette gjelder både muslimer, islamister, innvandringskritikere og, i noe mindre grad, høyreekstremer, både i befolkningen og blant journalistene. Samtidig er det noen forskjeller mellom holdninger til de ulike gruppene. Både befolkningen og journalistene er mest ubetinget tolerante overfor muslimske og islamistiske organisasjoner, og minst tolerante overfor høyreekstremer. Mens 9,8 prosent i befolkningen vil tillate en muslimsk organisasjon å holde møte uten betingelser, sier 6 prosent det samme om en innvandringskritisk organisasjon, mens 1,3 prosent sier dette om høyreekstremer. Disse forskjellene er enda tydeligere i den andre enden av skalaen. I befolkningen vil 30,1 prosent uforbeholdent nekte en høyreekstrem organisasjon å holde møte i et kommunalt bygg, mens 11,7 prosent sier det samme om en muslimsk organisasjon. Aksepten for innvandringskritikers rett til å holde møte er noe lavere enn for muslim og islamist, og dette er synlig i begge ender av skalaen. Som med muslimer og islamister svarer svært mange at innvandringskritikere bør få holde et åpent møte i et kommunalt bygg, såfremt de følger norsk lov.

Selv om vi altså finner støtte for vår hypotese 2 om at respondentene vil gjøre forskjell mellom grupper, er de forskjellene som gjøres, ikke helt i tråd med forventningene. Vi finner ikke noen signifikant forskjell mellom vurderingen av en muslimsk og en islamistisk organisasjon i befolkningen. Dette står i motsetning til funnene i den danske studien (Sniderman mfl. 2014), og skiller seg også fra funn fra den norske studien basert på Medborgerpanelet.¹¹ Journalistene og redaktørene skiller derimot klart mellom muslimske og islamistiske organisasjoner. Ingen journalister svarer at en muslimsk organisasjon ikke bør få holde møte i det hele tatt, og mens 28,3 prosent ville tillate en muslimsk organisasjon å bruke kommunehuset til møte uten betingelser, mener 13,3 det samme om en islamistisk organisasjon.

At befolkningen ikke gjør klarere forskjell mellom muslimer og islamister når det gjelder spørsmålet om forsamlingsfrihet, slik de gjorde i den ovennevnte undersøkelsen basert på Medborgerpanelet, skyldes trolig at sistnevnte brukte en mer ytterliggående formulering og i tillegg brukte organisasjonen Profetens Ummah som eksempel på en islamistisk organisasjon. Dette oppfattes tydeligvis som en mer ekstrem kategori enn det mindre spesifikke «islamistisk organisasjon». Ved første øyekast kan det derfor se ut til at befolkningen ikke skiller mellom «muslim» og «islamist», men som vi skal se senere i kapitlet gjøres det et klart skille mellom disse gruppene når det spørres om retten til å ansettes som samfunnsfaglærer. Når det gjelder forholdet til den danske studien, kan det ellers være et poeng at distinksjonen mellom islamister og muslimer nettopp ble tydeliggjort i debatten om karikaturene våren 2006. Sniderman og medforfattere brukte også kategorien «islamistiske fundamentalister», noe som sannsynligvis gjør kategorien mer ekstrem.

I tråd med vår hypotese 3 er et gjennomgående trekk at journalistene i større grad gir støtte til forsamlingsretten enn befolkningen. Dette er tydeligst i ytterkategoriene, det vil si de som er ubetinget for eller ubetinget mot å gi en organisasjon rett til å holde møte. Aller størst er forskjellen mellom journalister og befolkning når det gjelder hvor mange som sier at muslimske organisasjoner bør kunne holde møte uten betingelser (28,3 vs. 9,8 prosent). Men det er også en tydelig forskjell når det gjelder å ubetinget avvise innvandringskritiske organisasjoners rett til å holde møter: Her sier 4,3 prosent av journalistene ubetinget nei, mens 14,3 prosent av befolkningen gjør det samme. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke er noen signifikant forskjell når det gjelder hvor mange journalister og hvor mange i befolkningen som vil gi muslimske og islamistiske organisasjoner rett til å holde møter når det er sikkert at de følger norsk lov. Dette er synspunktet til den store majoriteten innenfor begge gruppene.

---

11. <http://voxpública.no/2015/06/demokratiske-rettigheter-og-diskriminering-funn-fra-tre-survey-eksperimenter/>

Hvilke bakgrunnsfaktorer spiller så inn når det gjelder hvordan folk vurderer ulike organisasjoners rettigheter? Noen gjennomgående trekk kan fremheves.¹² I tråd med eksisterende forskning er det en tendens i vår undersøkelse til at kvinner er mer restriktive enn menn når det gjelder å tillate møter (van Doorn, 2014). Kvinner aksepterer altså i mindre grad enn menn at organisasjoner bør få holde møter, uansett hvilken organisasjon det spørres om. Når det gjelder muslimske organisasjoner, ser vi at mennesker med lav utdanning har en større tilbøyelighet til ikke å ville tillate møtet. For de tre andre organisasjonstypene er de med lav politisk interesse mest restriktive. For islamistiske organisasjoner er det også en kobling til religiøsitet: jo mer religiøs, desto mindre tilbøyelig til å akseptere retten til å holde møte. Som påpekt innledningsvis går vi ut fra at den religionen det her dreier seg om, er kristendom, ettersom de fleste respondentene har etnisk majoritetsbakgrunn. Selv om det altså er variasjon avhengig av hvilke grupper man spør om, er disse funnene i tråd med tendenser som er funnet i andre land når det gjelder kjønn, utdanning og religiøsitet (Sullivan og Transue, 1999; van Doorn, 2014).

I tillegg til disse bakgrunnsfaktorene er et tydelig funn at vurderingen av ulike gruppers rettigheter er koblet til andre politiske holdninger. Støtten til at muslimske og islamistiske organisasjoner skal få lov til å holde møte, er lavere hos dem med negativt innvandrings-syn. Når det gjelder støtte til at innvandrings-kritiske og høyreekstreme organisasjoner kan få holde møte, ser vi det motsatte bildet. Her er det de venstreorienterte og de med positivt innvandrings-syn som i minst grad støtter dette. En nærliggende tolkning av disse funnene er at vurderingen av politiske rettigheter er nært koblet til de holdningene man har til den gruppen det dreier seg om. En gjennomgang av litteraturen på feltet konkluderte for eksempel med at jo mer man føler seg truet av en gruppe, jo lavere toleranse (Sullivan og Transue, 1999). Dette synes som en relevant forklaring, spesielt når det gjelder effekten av syn på innvandring.

Litteraturen om politisk toleranse gjør ellers tydelig at de grensedragningene folk gjør, er komplekse (Peffley, Knigge & Hurwitz, 2001; van Doorn, 2014; Verkuyten & Slooter, 2007). Vår analyse ser ut til å bekrefte dette. På den ene siden ser respondentene ut til å forholde seg grunnleggende til at loven gir noen rettigheter og trekker noen grenser. Journalistene er enda mer prinsipielle enn befolkningen, og ser ut til å vektlegge forsamlingsfriheten som prinsipp sterkere. Samtidig finnes det en variasjon i behandlingen av grupper, der høyreekstreme grupper skiller seg ut som de som i minst grad gis forsamlingsfrihet. Gjennom spørsmålsformuleringen har vi i prinsippet utelukket at dette handler om at de bryter loven. Da gjenstår to mulige tolkninger, som ikke er gjensidig utelukkende. Den ene tolkningen er at respondentene misliker denne gruppen så

12. Se appendikset for full oversikt over hvilke bakgrunnsvariabler som har betydning for hvert enkelt spørsmål, Tabell A.4.1. til Tabell A.4.5 for befolkningen og Tabell A.4.6 til Tabell A.4.10 for NJ/RF.

sterkt eller synes den bryter så grunnleggende med egne verdier at de uansett ikke ønsker å tillate gruppen å holde møter. Koblingen mellom politisk ståsted / innvandringssyn og holdninger til de ulike gruppene gir støtte til en slik tolkning. Den andre tolkningen ligger mer på linje med de forbeholdene til loven som ble nevnt innledningsvis – nemlig at en gruppes møterett kan ha negative samfunnsmessige konsekvenser, for eksempel forstyrrelse av ro og orden eller splittelse mellom grupper, og at dette veier tyngre enn deres rett til å møtes.

Til slutt er det viktig å påpeke at spørsmålet vi har stilt, er en streng test for forsamlingsfriheten, fordi vi i tillegg har lagt inn forutsetningen om at møtet skal holdes i et kommunalt bygg. Det kan tenkes at respondenter med sekulære holdninger vil mene at religiøse møter ikke hører hjemme i offentlige lokaler, selv om de anerkjenner forsamlingsfriheten i seg selv. Samtidig viser likevel resultatene at religiøse er mer restriktive enn ikke-religiøse i dette spørsmålet.

Retten til å stille liste ved valg

I det andre spørsmålet ba vi respondentene ta stilling til de fire gruppenes rett til å stille liste ved stortingsvalg. Dette kan betraktes som en mer omseggripende rettighet, i den forstand at den er tettere koblet på landets lovgivende forsamling og dermed potensielt gir tilgang til større makt. Tidligere studier har vist en tendens til at folk skiller mellom rettigheter som medfører større eller mindre samfunnsmessige konsekvenser (Verkuyten & Slooter, 2007).

Tabell 4.2 viser støtten til at henholdsvis et muslimsk, et islamistisk, et innvandringskritisk og et høyreekstremt parti stiller liste til stortingsvalg.

Tabellen viser at også når det gjelder spørsmålet om å stille liste til stortingsvalg, viser et flertall både blant journalister og i befolkningen sterkest støtte til midtkategorien, det vil si tillatelse med et forbehold om at partiet følger norsk lov. Den viktigste forskjellen i forhold til spørsmålet om forsamlingsfriheten er at betydelig flere i befolkningen her sier at muslimske, islamistiske og høyreekstreme partier ikke bør få stille liste, uansett betingelser. Dette bekrefter vår hypotese 4 om større grad av begrensning når det gjelder mer omseggripende rettigheter. Blant journalistene ser vi derimot det motsatte mønsteret. Her er det flere som gir en uforbeholden tillatelse til å stille liste enn det vi fant knyttet til møte i et kommunalt bygg. Dette gjelder generelt, på tvers av gruppene, men høyest for muslimske partier, der 36,5 prosent av journalistene mener at slike organisasjoner må få stille liste til stortingsvalg uten betingelser.

Analysen viser ellers noen interessante forskjeller og, ikke minst, noen fravær av forskjeller. Når det gjelder det å ikke tillate partiet å stille liste, finner vi ingen signifikante forskjeller mellom muslimers, islamisters og høyreekstreme partiers rett til dette i befolkningen. Rundt én femtedel mener at disse gruppene ikke bør ha lov til å stille liste uansett. Derimot skiller journalister mellom islamister og muslimer. Dette skillet blir enda tydeligere i den andre enden av skalaen,

der 36,5 prosent av journalistene mener at et muslimsk parti bør tillates å stille liste uten betingelser, mens 20,3 prosent mener det samme bør gjelde for et islamistisk parti. I denne enden av skalaen er det også en forskjell i vurderingen av islamistiske og muslimske partier i befolkningen (11,9 vs. 6,4 prosent).

Tabell 4.2. Tenk deg at et [...] parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.

	Tillate partiet å stille liste uten betingelser		Tillate partiet å stille liste såfremt de følger norsk lov		Ikke tillate partiet å stille liste		Vet ikke	
	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF
Muslimsk (n=481/318)	11,9	36,5	62,4	61,6	21,5	0,6	4,1	1,3
Islamistisk (n=498/345)	6,4	20,3	62,9	71,9	23,4	5,5	7,3	2,3
(t-test grupper)	**	**		**		**	*	
Innvandringskritisk (n=518/344)	9,7	25,9	79,3	73,0	7,0	0,6	4,0	0,6
Høyreekstrem (n=512/327)	6,4	14,7	68,7	82,6	19,8	1,8	5,1	0,9
(t-test grupper)	*	**	**	**	**	**		

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

* $p < 0.05$ ** $p < 0.01$. Uthevede tall indikerer signifikante forskjeller ($p < 0.05$, t-test) mellom befolkningen og journalister. Samlet variasjon (kvikvadrat): 80,6** (befolkning), 74,3** (journalister).

NOTE: Spørsmålsformulering: «Tenk deg at et muslimsk/ islamistisk/ innvandringskritisk/ høyreekstremt parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene. Befolkningsdataene er vektet på kjønn, alder og utdanning.

Det er ellers verdt å merke seg at både befolkningen og journalistene gjennomgående gjør et skille mellom innvandringskritikere og høyreekstremer, og at høyreekstremer i mindre grad tilkjennes retten til å stille liste til stortingsvalg. Samtidig er det viktig å påpeke at forskjellene ikke er så store hele veien, og at når det gjelder både forsamlingsfrihet og rett til å stille liste, er begge utvalgene gjennomgående mer støttende når det gjelder muslimers rettigheter enn innvandringskritikeres, eller de er omtrent på samme nivå. For eksempel sier 36,5 prosent av journalistene at muslimer bør tillates å stille liste uten forbehold, mens 25,9 prosent mener innvandringskritikere bør ha samme mulighet. Samtidig er det viktig å påpeke at så godt som ingen av journalistene, 0,6 prosent, mener at noen av disse gruppene skal nektes å stille liste i det hele tatt.

Hypotese 2 får dermed bare delvis støtte i våre data. Riktignok skilles det mellom høyreekstremer og innvandringskritikere, men samtidig er det små forskjeller i hvordan befolkningen behandler muslimer, islamister og høyreekstremer i dette spørsmålet. Rundt en femtedel av befolkningen vil ikke gi disse gruppene rett til

å stille liste, uansett om de følger norsk lov. Forskjellen mellom denne og den foregående analysen er interessant, men krevende å tolke. Interessant nok, og verdt å merke seg, er at befolkningens syn på innvandringskritikers rett til å stille liste ved stortingsvalg er langt mer positiv enn for de andre gruppene; her mener bare 7 prosent at et slikt parti ikke bør få kunne stille liste. Det mest nærliggende er å se resultatet i lys av at det å stille liste til stortingsvalg er en inngripende rettighet, med potensielt store implikasjoner for samfunnsutviklingen. Den sterke støtten til at et innvandringskritisk parti skal kunne stille liste til stortingsvalg, kan selvsagt også ses i lys av at det allerede finnes et slikt parti på Stortinget. Når det gjelder bakenforliggende faktorer som spiller inn i forbindelse med disse vurderingene, er mønsteret i store trekk det samme som det vi så under forsamlingsretten. Kvinner og de med lavere utdanning har gjennomgående lavere aksept for at de ulike gruppene får stille liste, og lav politisk interesse og alder spiller også inn. Negativt innvandringsyn henger sammen med lavere aksept for at islamistiske og muslimske partier kan stille liste, og orientering mot venstresiden i norsk politikk henger sammen med lavere aksept for innvandringskritiske og høyreekstremistiske partier.

Spørsmålene om politisk toleranse er knyttet til lovfestede rettigheter i det norske samfunnet, og som vi har sett, knytter flertallet av de som har svart, an til det som er definert som lovlig. Vi ønsket i tillegg å stille spørsmål om noe som ikke er en lovfestet rett, og som samtidig innebærer en avveining av verdier: hvorvidt man vil tillate muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstremer å arbeide som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen.

Ansettelse i offentlig skole

Skolen anses i norsk skolepolitikk som en arena både for kunnskapsoverføring og for verdioverføring (Seland, 2011). I de senere årene har det dukket opp flere debatter om hva det er akseptabelt å formidle i norsk skole, og om hvilke grupper som skal slippe til. Et eksempel er reaksjonene på Aisha Shezadi Kausars foredragsturné blant norske ungdomsskoler i 2011, der hun iført niqab snakket om det å være konservativ muslim.¹³ Foredragsturnéen var sponset av foreningen !les, og den ble først og fremst kritisert fordi den tillot formidling av et konservativt kvinnesyn til norske elever. Kritikerne påpekte også at Kausars politiske synspunkter var et problem, idet hun offentlig hadde erklært støtte til Taliban. Max Hermansen-saken har også vært mye debattert i norsk offentlighet. Hermansen var tilknyttet den norske grenen av den islamkritiske bevegelsen Pegida og samtidig lærer ved to videregående skoler i Oslo. Han fikk en tjenestepåtale fra Utdanningsetaten for å ha krenket muslimske elever med sine uttalelser og har

13. Se for eksempel <http://www.nrk.no/kultur/returnerer-pris-i-islamist-protest-1.7965580>

i lang tid vært permittert fra stillingen sin.¹⁴ Debatten har gått om hvorvidt det er mulig å kombinere rollen som samfunnsfaglærer med det å ytre slike meninger som Hermansen, enten i eller utenfor klasserommet. Nestleder i Arbeiderpartiet, Hadia Tajik, har for eksempel uttalt at samfunnsfaglærere som har meninger som er i strid med pensum, ikke bør få undervise, uavhengig av om meningene ytres i klasserommet eller ikke.¹⁵

Tabell 4.3 viser svarene på spørsmål om en samfunnsfaglærer bør ansettes i ungdomsskolen gitt at vedkommende er enten muslim, islamist, innvandringskritiker eller høyreekstrem. Vi ga anledning til å velge en midtkategori, der vi presiserte at eventuelle politiske meninger ikke ble ytret i klasserommet. Dette gir anledning til å skille ut de som vil ansette eller ikke ansette uten forbehold.

Det mest slående trekket ved denne analysen, sammenlignet med analysen av politiske rettigheter, er at langt flere her velger den uforbeholdne tillatelsen. Særlig gjelder dette ansettelse av en lærer som er muslim. 45,2 prosent i befolkningen og 79,1 prosent blant journalistene sier at vedkommende bør ansettes uten forbehold hvis han eller hun er best kvalifisert. Spørsmålet gir en indikasjon på at grad av toleranse er knyttet til hvilke verdisett og hvilket politiske syn som skal ha plass i skolen. At så mange velger ansettelse av en muslimsk lærer uten forbehold, kan tyde på at man ikke anser at det ligger alvorlige verdimeslige brytninger i dette, og antagelig at det å være muslim ikke forbindes med et bestemt politisk syn, men med en personlig tro. Særlig er dette tydelig hos journalistene.

Når det gjelder islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme, mener de fleste i befolkningen, mellom 60 og 69 prosent, at vedkommende lærer bør ansettes såfremt han eller hun ikke ytrer sine politiske meninger i klasserommet (muslimer ligger lavere her fordi så mange har valgt «ansette uten forbehold» for denne kategorien). Det er altså en forholdsvis høy grad av toleranse overfor ulike politiske syn, såfremt dette eksplisitt holdes utenfor undervisningen, i tråd med vår hypotese 1 om en vidtrekkende toleranse. Det store unntaket her er vurderingen av en lærer som er høyreekstrem. Litt over en fjerdedel i befolkningen, 27,4 prosent, vil ikke ansette vedkommende uansett. Her er journalistene på linje med befolkningen.

I sammenligningen mellom grupper er det verdt å merke seg tre forhold. For det første skiller særlig journalistene, men her også befolkningen, svært tydelig mellom muslimer og islamister når det gjelder dette spørsmålet. For det andre skiller høyreekstremisme seg klart ut som den gruppen eller det politiske synet som er minst kompatibelt med undervisning i norsk skole. For det tredje uttrykker både journalistene og befolkningen omtrent samme grad av toleranse overfor islamister som overfor innvandringskritikere hvis vi ser på hvor

14. Se <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/pegidas-max-hermansen-tar-permisjon-fra-laererjobb/a/23505293/>

15. <http://www.nrk.no/ho/vil-ikke-ha-ekstreme-samfunnsfaglaerere-1.12641420>

mange som ikke ville ansatt vedkommende i det hele tatt. Når det gjelder den andre enden av skalaen, ansettelse uten forbehold, er det en betydelig større gruppe som mener islamister bør ansettes uforbeholdent, enn de som mener at innvandringskritikere bør det (20,7 vs. 12,1 prosent).

Tabell 4.3. Tenk deg at en [...] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.

	Ansette vedkommende uten forbehold		Ansette vedkommende såfremt han forplikter seg til å ikke ytre sine politiske meninger i klasserommet		Ikke ansette vedkommende		Vet ikke	
	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF
Muslim (n=479/316)	45,2	79,1	44,0	19,9	7,0	0,0	3,8	0,9
Islamist (n=499/342)	20,7	28,4	63,0	48,2	12,0	14,6	4,3	8,8
(t-test grupper)	**	**	**	**	**	**		**
Innvandringskritiker (n=517/342)	12,1	23,1	68,7	61,4	13,6	9,6	5,6	5,8
Høyreekstrem (n=509/326)	8,5	11,3	59,9	55,5	27,4	23,6	4,1	9,5
(t-test grupper)	*	**	**		**	**		*

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

*p<0.05 **p<0.01. Uthevede tall indikerer signifikante forskjeller (p<0.05, t-test) mellom befolkningen og journalister. Samlet variasjon (kvikvadrat): 302,6** (befolkning), 417,1** (journalister).

NOTE: Spørsmålsformuleing: «Tenk deg at en muslim/ islamist /innvandringskritiker/ høyreekstrem søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene. Befolkningsdataene er vektet på kjønn, alder og utdanning.

Funnene er delvis i tråd med våre hypoteser om ulik behandling av grupper (2 og 4), men viser samtidig et komplekst bilde, spesielt når vi ser dem i lys av det vi fant i de foregående analysene. Det er helt tydelig at både befolkning og journalister behandler ulike grupper ulikt, og at behandlingen varierer avhengig av hvilken rettighet det dreier seg om. I den grad det er snakk om å trekke en grense for fellesskapet, ser det ut til at den høyreekstremer gruppen mest konsekvent behandles som annerledes enn de andre gruppene. Det samme gjelder ikke islamister, i motsetning til det vi fremsatte i vår hypotese 2. Selv om befolkningen skiller klart mellom muslimer og islamister når det gjelder å uforbeholdent ansette, er det likevel slik at langt flere aksepterer uforbeholdent ansettelse av en islamist enn en innvandringskritiker. Forholdsvis få vil uforbeholdent nekte en islamist å bli ansatt i norsk skole.

Vi merker oss også den varierende behandlingen av gruppen innvandringskritikere, som på spørsmålet om ansettelse i norsk skole behandles på linje med islamister, men som i spørsmålet om liste ved stortingsvalg i langt større grad tilkjennes denne rettigheten enn de andre gruppene. En mulig fortolkning av dette, som vi kan se nærmere på når vi analyserer aksept for ulike typer ytringer senere i kapitlet, er at befolkningen og journalister for denne gruppen skiller mellom rett til ytring i det offentlige rom og formelle politiske rettigheter.

Som ovenfor spiller et komplekst sett av bakgrunnsfaktorer inn i befolkningens vurdering av dette spørsmålet. Når det gjelder vurderingen av islamisters og muslimers rett til å bli ansatt som samfunnsfaglærere, er de mest religiøse og de med et negativt innvandringsyn mest restriktive. Tilsvarende er positivt innvandringsyn og plassering til venstre i politikken de viktigste bakgrunnsfaktorene når det gjelder å begrense innvandringskritikerens og høyreekstremes mulighet til å bli ansatt som samfunnsfaglærere.

Ytringer i norske medier

Med fremveksten av Internett og sosiale medier har det skjedd en grunnleggende endring i forutsetningene for publikumsdeltagelse i offentlig debatt generelt, og på de redigerte mediernes flater spesielt. Denne endringen har blitt formulert som en endring fra «gate keeping» til «gate watching» (Bruns, 2005). Det vil si en endring fra en situasjon der mediene var portvoktere for hva som kunne ytres i offentligheten, til en situasjon der mediene kan moderere, men ikke kontrollere. Dette setter mediene i et spenningsfelt mellom det Karoline Ihlebæk har kalt en «intervenerende» og en «åpen» tilnærming til redaksjonell kontroll (Ihlebæk, 2013: 98). En intervensjonsstil drives først og fremst av hensynet til mediets redaksjonelle ansvar og å opprettholde kvalitet og legitimitet. En åpen stil drives derimot av hensyn til ytringsfrihet og mangfold, og samtidig, av hensynet til kvantitet og inntjening. Hvilken stil en gitt avis legger seg på, vil ha implikasjoner, både for hvem redaksjonen slipper til på kronikkplass, og hvordan redaksjonen forholder seg til moderering av kommentarfeltene.

I undersøkelsen lot vi respondentene i befolkningen og blant journalistene vurdere hva slags innhold som burde kunne publiseres henholdsvis på kronikkplass og i nettavisenes kommentarfelt. Dette er en måte å stille spørsmål om hvilke typer ytringer som er akseptable, og dessuten om hvordan man mener mediene bør utøve sin rolle som portvokter på ulike medieflater. I utgangspunktet kunne man ha en antagelse om at både befolkningen og journalistene skulle være mer tolerante overfor ytringer i kommentarfeltene enn på kronikkplass, fordi førstnevnte kunne betraktes som friere.

Publisering av kronikker

Innlegg på kronikkplass står i utgangspunktet for publikums regning, men det er samtidig en arena som mediene bruker tid og ressurser på å forme på den måten de mener er best, gjennom å vurdere hva slags innlegg som skal prioriteres, og gjennom aktivt å oppfordre ulike skribenter til å komme med bidrag. De valgene som her gjøres, vil over tid si noe om avisens profil.

I dette spørsmålet mente vi det ikke ville fungere å spørre om en kronikk med muslimsk innhold, fordi det ikke ville virke realistisk at en avis skulle la være å publisere en kronikk ut fra at innholdet i seg selv var muslimsk – og at det strengt tatt er vanskelig å forestille seg hva et «muslimsk innhold» egentlig skulle være. To grupper, de som hadde fått spørsmål om henholdsvis muslimer og islamister på de foregående spørsmålene, fikk dermed spørsmål om islamistisk innhold på kronikkplass her. Tabell 4.4 gjengir svarene fra gruppe 1 og 2 hver for seg, siden svarene deres kan avhenge av hva de fikk spørsmål om sist (om de fra før har fått tre spørsmål om muslimer eller islamister). I den grad «muslim» oppfattes som en mer moderat kategori enn «islamist», vil det være en hypotese at de som tidligere har fått spørsmål om muslimer, vil være tilbøyelig til å gi tilslutning til en rettighet i større grad enn de som har fått spørsmål om islamister.

Tabell 4.4. Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med [...] innhold. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.

	Publisere kronikken som den er		Publisere kronikken, men kreve at eventuelle krenkende utsagn fjernes		Ikke publisere kronikken		Vet ikke	
	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF
Islamistisk^a (n=480/317)	36,8	56,5	42,6	31,9	12,4	2,8	8,2	8,8
Islamistisk (n=499/345)	33,5	53,9	47,5	34,2	8,4	6,1	10,5	5,8
(t-test grupper)					*	*		
Innvandringskritisk (n=512/342)	32,3	45,0	49,5	45,6	10,7	1,5	7,5	7,9
Høyreekstremt (n=510/328)	16,8	26,2	46,3	53,4	27,5	11,6	9,4	8,8
(t-test grupper)	**	**		*	**	**		

Kilde: Status for yttringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

*p<0.05 **p<0.01. Uthevede tall indikerer signifikante forskjeller (p<0.05, t-test) mellom befolkningen og journalister. Samlet variasjon (kvikvadrat): 126,8** (befolkning), 104,1** (journalister).

NOTE: Spørsmålsformulering: «Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med islamistisk/innvandringskritisk/høyreekstremt innhold. Hva mener du VG bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene. Befolkningsdataene er vektet på kjønn, alder og utdanning.

^a Eksperimentgruppen fikk «muslim(sk)» i de foregående spørsmålene.

Vi ser av tabellen at en begrenset andel velger å si at en kronikk med islamistisk eller innvandringskritisk innhold ikke skal publiseres, selv om krenkende utsagn er fjernet. Som i de tidligere analysene skiller det høyreekstreme innholdet seg ut: 27,5 prosent i befolkningen mener at avisen ikke bør publisere en kronikk med høyreekstremt innhold. En langt mindre andel av journalistene, 11,6 prosent, mener det samme. I den grad vi finner støtte til vår hypotese 2 om forskjeller mellom grupper, er det altså her igjen den høyreekstreme gruppen som skiller seg ut. Om resultatet kan tolkes som en støtte til vår hypotese 1 om en vidtrekkende toleranse, er ellers avhengig av hvordan man veier de ulike tallene. Når 8 til 12 prosent i utvalget mener at islamistiske kronikker ikke bør publiseres selv når krenkende ytringer er tatt bort, og 11 prosent sier det samme om innvandringskritikere, viser dette at for rundt en tidel av befolkningen er ikke disse gruppenes ytringer akseptert i seg selv.

Når det gjelder spørsmålet om publisering av en kronikk i VG, henviser midtkategorien ikke til om kronikken er lovlig eller ikke, men til at den kan publiseres såfremt eventuelle krenkende utsagn er fjernet. Som i de tre foregående spørsmålene var dette en måte å skille ut de som ville akseptere eller motsette seg publisering av denne typen innhold i seg selv. Analysen viser at befolkningen og journalistene fordeler seg ulikt mellom de to alternativene som tillater publisering. Mens over halvparten av journalistene velger å si at avisen bør publisere en kronikk med islamistisk innhold som den er, velger rundt en tredjedel av befolkningen det samme. Forholdet er snudd om når det gjelder å kreve at krenkende utsagn fjernes før publisering. Journalistene er altså mindre tilbøyelige til å moderere en kronikk med islamistisk innhold enn det befolkningen er.

Journalistene er derimot mer tilbøyelige til å mene at avisen bør be om at eventuelt krenkende innhold fjernes, når det gjelder innvandringskritisk innhold, fremfor når det gjelder islamistisk innhold. 45,6 prosent av journalistene mener at avisen bør kreve at krenkende innhold i innvandringskritiske kronikker fjernes, mot 32–34 prosent i en islamistisk kronikk. Det er også en lavere andel blant journalistene som mener at den innvandringskritiske kronikken bør publiseres uforandret, enn det som gjelder en islamistisk kronikk, men så godt som ingen mener at den ikke bør publiseres i det hele tatt. Disse funnene er interessante i lys av vår hypotese 3 om forskjellen mellom journalister og befolkning. Hypotesen får støtte i den forstand at en lavere andel blant journalistene enn i befolkningen helt avviser at kronikker av ulik type kan publiseres. Journalistene gir altså alle grupper noe videre rettigheter enn befolkningen gjør. Men samtidig skiller altså journalistene tydeligere mellom islamistiske og innvandringskritiske kronikker enn befolkningen gjør, og gir mer uforbeholden støtte til å publisere kronikker med islamistisk innhold. Dette er et svært interessant funn. En mulig tolkning kan være at det finnes flere journalister med positive holdninger til islam og med negative holdninger til innvandringskritikere. Hvis så var tilfellet,

burde vi se at innvandrings syn, og kanskje politisk ståsted, skulle slå inn som bakgrunnsfaktorer. Når vi ser på bakgrunnsfaktorene som er aktuelle for dette spørsmålet, slik vi gjør i appendikset (A.4.10.), finner vi imidlertid at det bare er lav politisk interesse som spiller inn når det gjelder å være restriktiv med innvandringskritikere. Verken politisk ståsted eller innvandrings syn spiller inn her. En annen mulighet kan være at journalister har gjort seg erfaringer med henholdsvis innvandringskritiske og islamistiske ytringer som har ført til at de uttrykker sterkere ønske om å ta forbehold, ut fra omfang, innhold eller form. Det er verdt å merke seg at yrkesrelaterte faktorer, som hvorvidt man er journalist/redaktør, ikke slår inn på dette spørsmålet.

Blant de faktorene som har betydning for hvordan befolkningen vurderer dette spørsmålet, er politisk interesse og kjønn. Religiøse og de med lav politisk interesse er mer restriktive enn andre, og kvinner er mer restriktive enn menn. I tillegg finner vi igjen noe av det samme mønsteret som ovenfor når det gjelder politisk ståsted og holdninger til innvandring. De med negativt innvandrings syn gir i mindre grad støtte til publisering av islamistiske kronikker, mens de venstreorienterte og de med positivt innvandrings syn i mindre grad gir støtte til publisering av innvandringskritiske og høyreekstreme kronikker.

Publisering i nettavisenes kommentarfelt

Vi har altså sett at svært mange, både i befolkningen og blant journalistene, vil akseptere publisering av kronikker med både islamistisk og innvandringskritisk innhold i en landsdekkende avis, selv om en stor andel likevel vil gjøre forbehold om å fjerne krenkende utsagn. Når det gjelder en kronikk med høyreekstremt innhold, mener over en fjerdedel av befolkningen at avisen ikke bør publisere uansett. Som påpekt ovenfor er kronikker et format som er underlagt redaksjonell vurdering og seleksjon, selv om innholdet står for forfatterens regning. Med Ihlebæks (2014) begreper, som ble introdusert ovenfor, indikerer våre resultater et ønske om en balansegang mellom en åpen og en intervenerende tilnærming fra medienes side når det gjelder håndtering av kronikker. På den ene siden viser den lave andelen som vil avvise den tenkte kronikken, at de ønsker at et mangfold av ytringer skal slippes fram. På den annen side er det betydelig flere i befolkningen som velger alternativet, der avisen aktivt modererer kronikker ved å kreve at krenkende utsagn fjernes, enn de som velger den uforbeholdne publiseringen.

Hvordan stiller så dette seg når det gjelder håndteringen av kommentarfeltene? Vektlegger respondentene en enda åpnere tilnærming, eller finner vi indikasjoner om et ønske om mer intervensjon? Tabell 4.5 viser hvordan befolkningen og journalistene svarte da de ble bedt om å ta stilling til hvordan avisen burde behandle et innlegg med islamistisk, innvandringskritisk eller høyreekstremt innhold.

Tabell 4.5. Tenk deg at VG oppdager et innlegg med [...] innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.

	La innlegget stå som det står		La innlegget stå, men be avsenderen om å moderere eventuelle krenkende utsagn		Fjerne innlegget		Vet ikke	
	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF
Islamistisk^a (n=481/314)	32,7	43,6	39,9	43,6	18,1	7,0	9,3	5,7
Islamistisk (n=498/340)	25,7	41,2	41,0	42,9	22,2	11,2	11,2	4,7
(t-test grupper)	**						*	
Innvandringskritisk (n=516/341)	26,5	35,5	41,6	50,1	23,3	8,5	8,5	5,9
Høyreekstremt (n=512/325)	15,4	22,2	33,7	48,3	40,8	21,8	10,1	7,7
(t-test grupper)	**	**	**		**	**		

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

*p<0.05 **p<0.01. Uthevede tall indikerer signifikante forskjeller (p<0.05, t-test) mellom befolkningen og journalister. Samlet variasjon (kvikvadrat): 100,6** (befolkning), 66,5** (journalister).

NOTE: Spørsmålsformulering: «Tenk deg at VG oppdager et innlegg med islamistisk/ innvandringskritisk/ høyreekstremt innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene. Befolkningsdataene er vektet på kjønn, alder og utdanning.

^a Eksperimentgruppen fikk «muslim(sk)» i de foregående spørsmålene

Som i det foregående spørsmålet om kronikkpublisering plasserer den største gruppen i befolkningen, rundt 40 prosent, seg i midtkategorien når det gjelder nettkommentarer med islamistisk eller innvandringskritisk innhold. De mener altså at slike innlegg bør få stå, men med den betingelse at krenkende utsagn skal modereres. Dette gjelder ikke for høyreekstremistiske innlegg, der 33,7 ligger i midtkategorien og en tydelig overvekt, 40,8 prosent, mener at slike innlegg ikke burde publiseres i det hele tatt.

Samtidig er en tydelig tendens at både befolkningen og journalistene er mer restriktive når det gjelder innlegg i kommentarfeltene, enn når det gjelder kronikker. Mens 10,7 prosent i befolkningen og 1,5 prosent av journalistene mener at en kronikk med innvandringskritisk innhold ikke bør publiseres, mener henholdsvis 23,3 og 8,5 prosent det samme om innhold i kommentarfeltet. Med tanke på vår hypotese 1 kan vi konkludere at det er i forbindelse med nettavisenes kommentarfelt at vi finner den minst vidtrekkende toleransen for ulike typer ytringer. Samtidig gjenfinner vi hovedmønsteret vi har sett når det gjelder holdninger til ulike grupper (jf. hypotese 2): at høyreekstreme ytringer aksepteres i mindre grad.

I Status for ytringsfriheten-studien fra 2013–2014 fant vi at befolkningen i stor grad mente at avisene burde tilby nettdebatt, og 63 prosent sa seg enig i at deltagerne burde ha størst mulig frihet til å si det de ville. På den annen side var befolkningen mer delt når det gjaldt hvorvidt meninger som ikke ville ha kommet på trykk, burde tolereres i kommentarfeltene. Her var 42 prosent enige og 36 prosent uenige (Staksrud mfl., 2014: 83–85). Vi tolker disse resultatene i retning av at befolkningen anerkjenner betydningen av nettdebatt, men at mange samtidig ønsker at den skal modereres og reguleres til en viss grad. Nettdebattene fremstår dermed ikke som en arena for frislipp av ytringer. Snarere er det slik at de delene av nyhetsmedienes flater som er gjenstand for mer redaksjonell kontroll, er arenaer der mer aksepteres, kanskje nettopp fordi slik kontroll foregår.

På samme måte som med kronikker, behandler befolkningen islamistiske og innvandringskritiske innlegg omtrent likt når det gjelder om de skal publiseres, modereres eller ikke publiseres. Blant journalistene er det en tendens til at flere vil mene at et islamistisk innlegg bør få stå som det står, enn at et innvandringskritisk innlegg bør få stå uredigert (41–44 vs. 36 prosent). Men journalistene er klart mer tilbøyelige enn befolkningen til å tillate publisering av alle typer ytringer, noe som er i tråd med funnene fra de andre casene, og også i tråd med vår tredje hypotese om at journalister gjennomgående er mer liberale i slike spørsmål enn befolkningen.

Blant de faktorene som spiller inn i vurderingen av dette spørsmålet i befolkningen, er religiøsitet, politisk interesse og kjønn. Religiøse og de med lav politisk interesse er mer restriktive enn andre, og kvinner er mer restriktive enn menn. De med negativt innvandrings-syn gir i mindre grad støtte til at islamistiske kommentarer bør få stå i kommentarfeltene, mens de med positivt innvandrings-syn i mindre grad aksepterer innvandringskritiske og høyreekstreme kommentarer. Også venstreorienterte tenderer mot å i mindre grad akseptere at innvandringskritiske kommentarer bør få stå.

Diskusjon og konklusjon

I dette kapitlet har vi gjennomgått et sett ulike eksempler på hvordan befolkningen og journalistene forholder seg til fire bredt definerte gruppers rettigheter på ulike felt. Eksempelene berører politiske rettigheter (forsamlingsfrihet og stortingsvalg), ytringsfrihet og mediernes regulering, samt retten til å bli behandlet på lik linje med andre når det gjelder ansettelse i norsk skole. Innenfor hvert av disse eksemplene må vi se for oss at respondentene foretar en avveining (om enn ikke veldig eksplisitt) mellom det de tror og mener er rettigheter som er gitt ved ulike deler av norsk lov, det de mener er hensiktsmessig og godt for samfunnet, og sine egne verdier og holdninger, både til hva et velfungerende demokrati innebærer, og til de konkrete gruppene vi har spurt om.

Innledningsvis framsatte vi fire hypoteser om hva vi ville finne. Hva sier så analysen? For det første har vi overordnet sett funnet støtte for vår første hypotese om en vidtrekkende toleranse, særlig der hvor en gruppes handlinger ligger innenfor loven. Et gjennomgående trekk på tvers av caser og grupper er at hovedtyngden i begge utvalgene plasserer seg i midtkategorien, det vil si den som gir en garanti om at en gruppe følger norsk lov, at politikk holdes utenfor undervisningen, eller at eventuelle krenkende utsagn fjernes. Innenfor hver case er det en liten andel som velger det mest restriktive standpunktet, som går på å ikke tillate, ikke ansette eller ikke publisere overhodet. Samlet sett kan disse funnene leses som en forholdsvis høy grad av toleranse for ulike grupper, når det gjelder både politiske handlinger og ytringer.

Samtidig er det viktig å understreke at det er variasjoner i behandlingen av grupper, i tråd med vår andre hypotese. Høyreekstremer ytringer og grupper skiller seg ut som det man i minst grad vil akseptere, på tvers av caser. Mellom 19,8 prosent (liste ved stortingsvalg) og 40,8 prosent (ytringer i nettavisenes kommentarfelt) i befolkningen vil ikke tillate de høyreekstremer handlingene eller ytringene de blir presentert for. For de andre gruppene er det en liten andel som havner på det mest restriktive alternativet, riktignok med et viktig unntak for å la en gruppe stille liste ved stortingsvalg, og for publisering av både islamistiske og innvandringskritiske kommentarer i nettavisenes kommentarfelt. Her ligger nivået for ikke-aksept på rundt 20 prosent. At den høyreekstremer gruppen skiller seg ut, vil, ifølge Sniderman og kollegers (2014) resonnement, kunne forklares med at denne gruppen fremstår som den stiller seg utenfor samfunnets eller offentlighetens spilleregler, mens de tre andre gruppene er grupper man vil kunne være kritiske mot, men som man anerkjenner som del av det samme samfunnsfellesskapet.

Det er svært viktig å merke seg variasjonen mellom hvordan ulike grupper behandles i tilknytning til ulike rettigheter. I tråd med vår hypotese 4 ser vi tydelig på tvers av analyser at både befolkningen og journalistene gjør spesifikke avveininger i forbindelse med de ulike eksemplene, og behandler dem som ulike spørsmål. Men i motsetning til det vi antok, er man ikke entydig minst tolerant når det gjelder de politiske rettighetene, og mest tolerant når det gjelder ytringer. Riktignok finner vi at både befolkningen og journalistene er mest restriktive i forbindelse med den antatt sterkeste politiske rettigheten, nemlig å stille liste ved stortingsvalg. Dette kan synes å være i tråd med innsiktene fra Verkuyten og Slooter (2007), om at jo mer inngripende rettigheter, desto sterkere restriksjon i å gi denne rettigheten til en gruppe. Men samtidig finner vi ikke entydig støtte til at toleransen overfor gruppers ytringer er høyere enn toleransen for deres praksiser, siden tendensen til å ikke tillate ulike typer ytringer i nettavisenes kommentarfelt er sterk, for alle grupper. Her ser vi et delt bilde, med relativt høy toleranse for alle typer ytringer på kronikkplass, og langt lavere toleranse for

ytringer i kommentarfeltet. Det kan dermed se ut til at befolkningen ønsker seg mer regulering og moderering av de ikke-redaksjonelle digitale debattforaene, og at de tolererer mindre av ulike typer ytringer her.

I tråd med vår hypotese 3 er journalister gjennomgående mer støttende til ulike typer rettigheter for de ulike gruppene enn befolkningen, når det gjelder både politiske rettigheter, ytringer på kronikkplass og i nettavisenes kommentarfelt og ansettelse i norsk skole. Tendensen er at forskjellen mellom befolkningen og journalistene er aller størst når det gjelder holdningen til muslimer. En mulig tolkning av dette er at journalistene er seg mer bevisst at det å være muslim ikke er en politisk kategori, til forskjell fra islamist, som har et tydeligere politisk innhold. Det kan også ha å gjøre med en mer positiv holdning til muslimer blant journalister enn blant folk flest. I analysen av bakgrunnsfaktorer finner vi at journalistenes positive eller negative holdning til innvandring slår inn i tilknytning til noen spørsmål (se appendiks Tabell A.4.6–Tabell A.4.10), men denne sammenhengen forklarer ikke forskjellen mellom befolkningen og journalistene.

Det er også viktig å merke seg at befolkningens og journalistenes holdninger stort sett følger det samme mønsteret når det gjelder forholdet mellom grupper og vektingen mellom de fem ulike casene. Vi har her gjennomgående ikke redegjort for hvilke bakgrunnsfaktorer som påvirker journalistenes standpunkter (men se fremstilling i appendikset, Tabell A.4.6–Tabell A.4.10). I det store bildet er det færre faktorer som slår ut, noe som til dels henger sammen med mindre variasjon i svarene (svært få journalister gir det mest restriktive svaret på de ulike spørsmålene). Dette er også forenlig med et visst felles profesjonsethos. Men også hos journalistene spiller kjønn, utdanning, politisk interesse og religiøsitet en viss betydning på noen spørsmål. Kvinnelige journalister og journalister med lav politisk interesse og høy religiøsitet tenderer mot å være mer restriktive til noen rettigheter. Innvandringssyn spiller også inn i tilknytning til noen spørsmål, i samme retning som hos befolkningen. Negativt innvandringssyn er forbundet med lavere toleranse for muslimers og islamisters rettigheter, og positivt innvandringssyn er forbundet med lavere toleranse for høyreekstremisters rettigheter. Også politisk orientering slår inn på noen punkter, ved at venstreorienterte journalister i mindre grad tolererer at høyreekstreme partier stiller liste til stortingsvalg, og at høyreekstreme kronikker eller kommentarer publiseres. Kjønnetegnet ved medietypen eller arbeidssituasjonen har i liten grad betydning.

Helt til slutt i dette kapitlet mener vi det er viktig å peke på noen interessante trekk når det gjelder variasjonen i hvilke rettigheter ulike grupper gis i ulike situasjoner. Et spesielt interessant funn er knyttet til innvandringskritikere og deres rett til å ytre seg på kronikk- og kommentarplass, samt å få jobb som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Innvandringskritiske innlegg og kronikker behandles på linje med islamistiske, og langt færre mener at en innvandringskritisk lærer enn en muslimsk eller islamistisk lærer bør ansettes uten forbehold

(selv om svært få mener at en slik lærer ikke bør ansettes i det hele tatt). Det ser altså ut til at det finnes en større skepsis til lærere med et innvandringskritisk syn enn til en islamist eller en med muslimsk bakgrunn når det gjelder disse spørsmålene. En side ved dette er at det ser ut til at befolkningen gjennomgående har behandlet «islamistisk» som en mer moderat kategori enn det som var intensjonen da vi lagde eksperimentet, og det er også vanskelig å avgjøre helt hva som ligger i denne. Like fullt er reservasjonen når det gjelder innvandringskritiske ytringer, interessant. At både befolkningen og journalistene utviser en såpass skeptisk holdning til innvandringskritikerne i flere spørsmål, gir en viss støtte til påstanden om at det knytter seg et stigma rundt en innvandringskritisk posisjon i norsk offentlighet. Det er også interessant å se dette funnet i sammenheng med funnene i kapittel 3, som viste at de med et negativt innvandringsyn både var blitt mer forsiktige med selv å utsette seg for sosial risiko i perioden fra 2013 til 2015, og samtidig var tilbøyelige til å ytre seg på tross av at andre kunne bli støtt eller såret. Det kan se ut som om det foregår et komplekst samspill mellom holdninger, forventninger og handlinger, blant både innvandringskritikere og deres motstandere.

På den annen side finner at betydelig færre (7 prosent) vil nekte et innvandringskritisk parti å stille liste til stortingsvalg enn det som gjelder de andre gruppene (mellom 20 og 23 prosent). Det kan altså se ut til at befolkningens holdning er at den innvandringskritiske gruppen i stor grad tilkjennes politiske rettigheter – forsamlingsfrihet og retten til å stille partiliste –, men at det samtidig er en tendens til i mindre grad å støtte retten til å være samfunnsfaglærer og ytre seg i mediene, så lenge det ikke legges inn forbehold om at politiske meninger skal holdes utenfor, eller at krenkende utsagn fjernes. For muslimer er forholdet mellom retten til å stille liste ved stortingsvalg og å bli ansatt som lærer omvendt. Støtten til å ansette en muslimsk lærer uten forbehold er langt høyere enn for de andre gruppene, mens når det gjelder retten til å stille liste ved stortingsvalg, ligger nivået for å ikke tillate omtrent på nivå med et høyreekstremt parti. Som antydnet kan svarene på dette spørsmålet reflektere hvilke typer partier som finnes på Stortinget per i dag. Men det kan også indikere at det gjøres en grensedragnings mot muslimske partier og organisasjoner når det gjelder mer inngripende politiske rettigheter.

5 Aksept for publisering av karikaturtegninger

Ridicule is a distinct kind of expression; its substance cannot be repackaged in a less offensive rhetorical form without expressing something very different from what was intended. That is why cartoons and other forms of ridicule have for centuries, even when illegal, been among the most important weapons of both noble and wicked political movements.¹⁶

Temaet for dette kapitlet er holdninger til publisering av karikaturtegninger, i befolkningen og blant medlemmer av Norsk Journalistlag og Norsk Redaktørforening. Vi innleder kapitlet med dette sitatet av Ronald Dworkin, ikke for å markere et moralfilosofisk ståsted i debatter om ytringsfrihet, men fordi det tydelig får fram det særegne med karikaturen som form. Karikaturer har på distinkte måter vært brukt som virkemiddel i politiske og religiøse kamper, og utgjort sterke former for maktkritikk. I tiden etter Jyllands-Postens publisering av de såkalte Muhammed-karikaturene i 2005 er det liten tvil om at publisering av karikaturtegninger med religiøst og politisk innhold har vært et helt sentralt omdreiningspunkt for debatter om ytringsfrihet i et flerkulturelt, globalt samfunn. Den påfølgende «karikaturstriden» resulterte i protester og vold i flere land, men også i et direkte angrep på mannen bak tegningen, Kurt Westergaard (Favret-Saada, 2015; Klausen, 2014). Terrorangrepet mot redaksjonen i den satiriske ukeavisen *Charlie Hebdo* i 2015 reaktualiserte på en brutal måte spørsmålet om hvilken religionskritikk som er mulig i dagens samfunn, spesielt knyttet til islam, og førte også til en gjenvissit av argumenter og reaksjonsformer brukt av ulike aktører under karikaturstriden i 2005–2006.

Publisering av religionskritiske karikaturer berører et sett av hensyn som Ytringsfrihetskommisjonen trakk opp i sin diskusjon av blasfemiparagrafen allerede i 1999, nemlig hvorvidt religion skal ses som et offentlig eller individuelt anliggende, og om hvordan faren for å støte individers følelser eller utfordre kollektive identiteter bør veies mot det tap det vil være for ytringsfriheten om denne formen for maktkritikk begrenses. Blant de argumenter som i tillegg er kommet sterkere inn¹⁷ gjennom karikaturstriden og gjennom angrepet mot *Charlie Hebdo*, er faren for voldelige represalier enten rettet mot journalister og tegnere eller mot tredjepart som blir berørt av striden. Den dansk-amerikanske

16. Innlegg av Ronald Dworkin på New York Books webside «The Right to Ridicule» kan leses her: <http://www.nybooks.com/articles/2006/03/23/the-right-to-ridicule/>

17. Her må selvfølgelig Rushdie-affæren, samt angrepet mot William Nygaard i forbindelse med publiseringen av den norske utgaven av «Sataniske vers» også pekes på, som tidligere, viktige eksempler på voldelige represalier. Faavret-Saada (2015) leser dette som det avgjørende vendepunktet i europeiske lands diskusjoner om blasfemi.

statsviteren Jytte Klausen har estimert at opp mot 248 mennesker ble drept i demonstrasjoner mot Muhammed-karikaturene i ulike land våren 2006, og at rundt 800 ble såret (Klausen, 2009:107). Gjennom 2000-tallet har spørsmålet om blasfemi og religionskritikk i Norge og i andre europeiske land i økende grad blitt definert som et spørsmål om hvor grensene går for kritikk av islam og muslimer. Blant de spørsmålene som har blitt reist, er hvordan man skal veie de negative konsekvensene av islamkritiske ytringer, slik de fremstår i et geopolitisk perspektiv, der en urolig situasjon i Midtøsten og Vestens historiske involvering i regionen er sentrale elementer, mot verdien av å holde prinsippfast på ytringsfriheten (Linjakumpu., 2010).

Gjennom å studere befolkningens og journalistenes holdninger til publisering av karikaturtegninger berører vi dermed noen sentrale og dagsaktuelle spørsmål knyttet til ytringsfrihetens grenser. Særlig to elementer har vært viktig for oss i tilnærmingen til denne delen av undersøkelsen. For det første var det viktig for oss å ikke avgrense studiet til bare å omhandle islam. Også andre religioner har blitt og blir karikert, og vi vet ikke om aksepten for publisering av karikaturtegninger avhenger av innholdet eller om et prinsipielt syn på religionskritikk gjør at innholdet ikke har betydning. Som indikert ovenfor finnes det et sett prinsipielle argumenter for og imot å akseptere religionskritiske ytringer, og samtidig finnes argumenter som er mer kontekstbetingede, slik som den historiske relasjonen og maktforholdet mellom grupper. For det andre har vi ønsket å studere aksept for publisering av karikaturtegninger i et medieperspektiv. Med andre ord er vi opptatt av holdninger til hvordan mediene bør forholde seg til publisering av karikaturtegninger, ikke holdninger til karikaturtegninger generelt. I debattene under og etter karikaturstriden og etter angrepet mot *Charlie Hebdo* har flere pekt på at de vurderinger som gjøres av lovgivere og politikere, nødvendigvis må være andre enn de presseetiske vurderingene som redaktører må gjøre fra dag til dag.¹⁸ Samtidig behandles som regel ikke disse vurderingene adskilt. Det pressen gjør, som for eksempel å velge å publisere Muhammed-karikaturene eller ikke, ses av mange som frontlinjen for kampen om ytringsfrihetens grenser for samfunnet generelt. Det er likevel synet på de presseetiske vurderingene vi har vært opptatt av å studere.

I utgangspunktet formulerte vi to hypoteser om hva vi ville finne. Den første hypotesen handler om forskjellen mellom befolkningen og journalister, mens den andre dreier seg om forskjellen mellom karikaturtegninger med ulikt innhold.

Den første Status for ytringsfriheten i Norge-undersøkelsen viste at journalister i større grad enn befolkningen aksepterer ytringer som håner religion, eller nedsettende ytringer om ulike religiøse grupper og religion (Staksrud mfl., 2014: 20). Slik sett kan man anta at journalister generelt vil uttrykke større aksept enn befolkningen for publisering av karikaturtegninger. Dette kan i så fall henge

18. Se for eksempel Dworkin (2006) og Kierulf (2015).

sammen med et profesjonsethos, der tilslutning til ytringsfriheten som prinsipp inngår. I den journalistiske profesjonsideologi knyttes pressefrihet tett til ytringsfrihet. Pressen, som den fjerde statsmakt, skal være fri til å kritisere og avsløre mektige institusjoner (Raaum, 1999).

Samtidig kunne man tenke seg et motsatt argument, nemlig at journalister og redaktører, som er vant til å gjøre presseetiske og redaksjonelle vurderinger, ville uttrykke mer nyanserte forbehold mot publisering enn befolkningen når de fikk mulighet til det. Sistnevnte blir mer en spekulasjon, og basert på tidligere empiri og på argumentet om pressens profesjonsideologi velger vi å fremsette en hypotese i tråd med det første argumentet. Vår første hypotese er derfor at journalister uttrykker større aksept enn befolkningen når det gjelder publisering av (religionskritiske) karikaturer.

Den andre hypotesen knytter vi til det faktum at publisering av islamkritiske karikaturer har stått sentralt i de siste årenes ytringsfrihetsdebatter, og at et ofte hevdet synspunkt i denne debatten er at det er blitt vanskeligere å kritisere islam i norsk offentlighet. Reaksjonene i kjølvannet av karikaturstriden i 2005–2006 og angrepet på *Charlie Hebdo* i 2015 kan ha ført til at mange vil uttrykke mer varsomhet når karikaturer omhandler islam, enn når karikaturer omhandler kristendom. Utover de rent faktiske hendelsene representerer også islam en minoritetsreligion i Norge, noe som kan føre til at folk føler behov for å gi denne sterkere vern. Slik Ytringsfrihetskommissjonen også skrev i sin diskusjon av blasfemiparagrafen (NOU, 1999: 27), ble ulike former for kritikk av kristendommen i stor grad etablert og akseptert gjennom siste del av 1900-tallet. Det kan altså være grunn til å hevde at kampene og konfliktene knyttet til blasfemi og kristendom stort sett er tilbaketrukket, og at dette var grunnen til at blasfemiparagrafen i mange år var sovende.¹⁹ Flere hendelser, som saken mot Arnulf Øverland og debatten rundt sensureringen av Monty Pytons «Life of Brian» har bidratt til å stadfeste retten til satire, og en rekke satirikere og komikere har harselert med kristendommen på 1970-, 80- og 90-tallet. Våre egne analyser fra 2013 og 2015 har også vist at befolkningen aksepterer nedsettende ytringer om kristne i større grad enn om muslimer (se analyser i kapittel 2 og Enjolras & Steen-Johnsen, 2014a: 41).

Samtidig kan man tenke seg flere innvendinger også til dette argumentet. Vi kan ta som utgangspunkt at folk har prinsipielle synspunkter om viktigheten av religionskritikk, og at de derfor ikke skiller mellom ulike typer karikaturtegninger. Dette kan ha blitt forsterket gjennom den omfattende debatten som oppstod etter angrepet mot *Charlie Hebdo*. I sin studie av reaksjonene på karikaturstriden viser for eksempel Sniderman og medforfattere at danskenes støtte til ytringsfriheten var høy våren 2006, noe de tolker som en respons på offentlig debatt om saken (2014:43). En annen innvending er at en eventuell varsomhet kan gjelde

19. Men merk diskusjonene rundt blasfemiparagrafen på 2000-tallet, jf. denne rapportens kapittel 2.

religiøse minoriteter generelt, heller enn muslimer spesielt. Karikaturer som kan virke krenkende på jøder, kan altså tenkes å være enda mindre akseptable enn karikaturer som krenker muslimer. Den historiske bakgrunnen, med holocaust og erfaringen med å være en utsatt religiøs minoritet, kunne tilsi en spesiell varsomhet overfor denne gruppen. Gitt den aktuelle debattkonteksten når det gjelder publisering av karikaturtegninger, der grensene for krenkelse av muslimer er sakens kjerne, er vår andre hypotese likevel at aksepten for publisering av karikaturer som kan virke krenkende, er mindre overfor muslimer enn overfor andre religiøse grupper.

Metodisk tilnærming

For å studere aksept for publisering av karikaturtegninger med ulikt innhold, utformet vi et surveyeksperiment. Formålet med eksperimentet var å studere hvorvidt respondentenes aksept for publisering av karikaturtegninger ble påvirket av hvem karikaturen var rettet mot, og av hvorvidt den ville føre til en opplevelse av krenkelse for de som tilhørte denne gruppen. Eksperimentet ble gjennomført både i befolkningsurveyen og i surveyen blant medlemmer av Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (RF).

Respondentene ble delt inn i seks like store grupper. Inndelingen skjedde tilfeldig (såkalt «randomisering»), slik at gruppene skal være så like som mulig. På denne måten kan vi anta at variasjoner i svar er forårsaket av variasjoner i spørsmålsformuleringer – ikke av egenskaper ved respondentene. De seks gruppene fikk ulike spørsmål, men identiske svaralternativer. Den første gruppen – kontrollgruppen – ble, uten å få nærmere informasjon, bedt om å ta stilling til hvilken av tre påstander som var mest i tråd med deres mening: 1) «Media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende»; 2) «Media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende»; 3) «Media bør ikke publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende».

De fem andre gruppene ble også bedt om å ta stilling til disse tre påstandene, men de fikk i tillegg mer kontekstualisert informasjon – det som gjerne kalles «stimuli». Gruppe 2 fikk formuleringen: «De siste årene har det vært mye diskusjon om publisering av karikaturtegninger i pressen. Gitt at en karikatur kan virke krenkende, hvilken av påstandene under er mest i tråd med din mening?» Stimulien bestod med andre ord av å «friske opp» respondentenes minne om offentlige debatter om karikaturtegninger, samt å presisere at denne debatten ofte har handlet om at noen har følt seg krenket av karikaturer. Respondentene i gruppene 3 til 5 fikk samme tekst som gruppe 2, men fikk i tillegg enn presisering av at en konkret religiøs gruppe kan føle seg krenket av karikaturer, nærmere bestemt kristne, muslimer eller jøder. I gruppe 6 inkluderte vi alle de tre religiøse gruppene i spørsmålsformuleringen. Formålet med dette var å studere hvorvidt

det å slå sammen alle stimuliene hadde en ekstra sterk effekt på svarene, vet at flere grupper av mennesker føler seg krenket. En slik sammenslåing kunne også bidra til å gjøre spørsmålet mer generelt eller prinsipielt. Eksperimentgrupper med tilhørende spørsmålsformulering er oppsummert i Tabell 5.1.

Tabell 5.1. Karikatureksperiment. Gruppeinndeling og spørsmålsformuleringer. Befolkning og journalister.

Eksperimentgrupper	Spørsmålsformulering
1. Kontrollgruppe	Hvilken av de følgende påstandene er mest i tråd med din mening?
2. Krenkende	De siste årene har det vært mye diskusjon om publisering av karikaturtegninger i pressen. Gitt at en karikatur kan virke krenkende, hvilken av påstandene under er mest i tråd med din mening?
3. Krenkende på kristne	De siste årene har det vært mye diskusjon om publisering av karikaturtegninger i pressen. Gitt at en karikatur kan virke krenkende på kristne, hvilken av påstandene under er mest i tråd med din mening?
4. Krenkende på muslimer	De siste årene har det vært mye diskusjon om publisering av karikaturtegninger i pressen. Gitt at en karikatur kan virke krenkende på muslimer, hvilken av påstandene under er mest i tråd med din mening?
5. Krenkende på jøder	De siste årene har det vært mye diskusjon om publisering av karikaturtegninger i pressen. Gitt at en karikatur kan virke krenkende på jøder, hvilken av påstandene under er mest i tråd med din mening?
6. Krenkende på kristne, muslimer og jøder	De siste årene har det vært mye diskusjon om publisering av karikaturtegninger i pressen. Gitt at en karikatur kan virke krenkende på kristne, muslimer eller jøder, hvilken av påstandene under er mest i tråd med din mening?

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

Når vi valgte å fokusere på ytringens konsekvens, i form av opplevd krenkelse hos bestemte grupper, var det for å tydeliggjøre at det her var snakk om provoserende karikaturer, og for å ha en bestemt konsekvens å vise til. Vi er samtidig klar over at alle formuleringer vi måtte velge i denne sammenheng, ville måtte åpne for et monn av fortolkning. Begrepet «krenkelse» har vært hyppig brukt og debattert i norsk offentlighet det siste året, og noe av diskusjonen har gått på om individer og grupper urettmessig påberoper seg krenkelse og på denne måten begrenser ytringsfriheten.²⁰ I tolkningen av svarene må vi derfor ta med i betraktningen at respondentene kan tenke på at noen grupper uberettiget påberoper seg krenkelse, noe som kan tilsi at man i høyere grad aksepterer karikaturer som kan virke krenkende.

Etter at respondentene hadde svart på spørsmålet om aksept for publisering av karikaturer, ble alle bedt om å beskrive hvorfor de hadde svart som de hadde

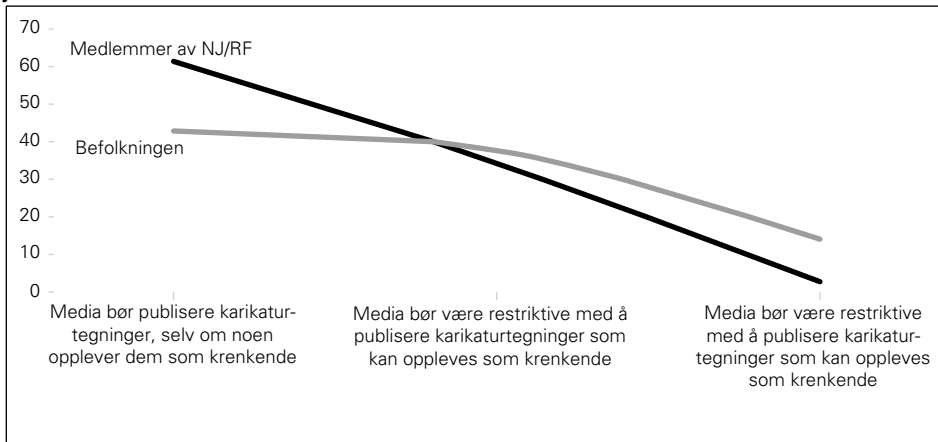
20. Internasjonalt, særlig i USA, har det også vokst frem en stor diskusjon om en ny sensibilitet overfor krenkelser, og dens implikasjoner for ytringsfriheten. Se for eksempel Campell og Manning (2014).

gjort. Disse åpne svarene ble senere omkodet²¹ til ulike begrunnelseskategorier, slik at vi kan utarbeide statistikk. Formålet med dette spørsmålet var å studere henholdsvis hvordan svarene begrunnes, hvordan dette varierer mellom befolkningen og journalister, og hvordan begrunnelsene varierer etter hvilket stimuli respondentene fikk. Kodingen skjedde gjennom en grundig prosess, der én person først hadde ansvaret for å kode seg gjennom og gruppere utsagn. Deretter ble kodenenes innhold og avgrensning diskutert av en gruppe på tre, før settet ble gjennomgått og kodet på nytt.

Hvor akseptert er publisering av krenkende karikaturer?

Vi starter med å se på svarfordelingen på spørsmålet om aksept for publisering av ulike typer karikaturer. I og med at vi sammenligner seks eksperimentgrupper i to utvalg (journalister og medlemmer av NJ/RF), genererer resultatene en omfattende tabell. Før vi ser på denne, starter vi derfor med å se på en forenklet framstilling av forskjellen mellom befolkningen og journalister. Figur 5.1 viser svarfordelingen i de to utvalgene når alle eksperimentgruppene er slått sammen. Ytterst til venstre ser vi andelen som i størst grad uttrykker aksept for at media skal publisere karikaturtegninger, og helt til høyre ser vi andelen som i minst grad aksepterer dette.

Figur 5.1. Enighet i ulike påstander om publisering av karikaturtegninger. Befolkning og journalister. Prosent.

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

Sig: $p < 0.01$ (kjkvadrat: 13.159)

NOTE: Seks eksperimentgrupper slått sammen. Befolkningsutvalget er vektet på kjønn, alder og utdanning. Uvektet antall (n) er 2012 (befolkning) og 1318 (NJ/RF). Svarfordelingen inkluderer også en andel som har svart «vet ikke». Disse er utelatt fra figuren.

21. En stor takk til Hanna Bugge for koding av åpne svar.

Det er særlig to ting det er verdt å merke seg i Figur 5.1. For det første er det et klart mindretall, både blant medlemmer av NJ/RF (heretter «journalister») og i befolkningen, som svarer at media ikke bør publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Aksepten for publisering framstår således som stor. Likevel er det en betydelig andel i begge utvalgene som velger midtkategorien, det vil si at media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Hva som forklarer disse svarene, skal vi se nærmere på senere i kapitlet.

For det andre viser figuren at aksepten for publisering av karikaturtegninger er betydelig høyere blant journalister enn blant befolkningen for øvrig. Andelen som svarer at media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende, er nærmere 20 prosentpoeng høyere blant journalister enn i befolkningen. Motsatt er andelen som svarer at media ikke bør publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende, om lag 12 prosentpoeng høyere blant befolkningen enn blant journalistene. Vår første hypotese bekreftes således av disse tallene: Journalister uttrykker større aksept enn befolkningen for publisering av (religionskritiske) karikaturer.

Det neste spørsmålet er hvilken effekt de ulike spørsmålsformuleringene har. De komplette resultatene fra karikatureksperimentet er oppsummert i Tabell 5.2. Tabellen viser svarfordelingen for hver enkelt gruppe, i henholdsvis befolkningsutvalget og i utvalget av medlemmer i Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (RF).

Tabellen viser flere interessante tendenser. For det første ser vi at det særlig er én tendens som gjør seg gjeldende både i befolkningen og blant journalistene: Det er tydelig større aksept for publisering av karikaturer som kan virke krenkende på kristne (gruppe 3), enn for karikaturer som kan virke krenkende på muslimer (gruppe 4). 39 prosent i befolkningsutvalget og 59 prosent av journalistene svarer at media bør publisere karikaturtegninger som kan virke krenkende på muslimer, selv om noen opplever dem som krenkende. De tilsvarende tallene er 48 og 70 prosent når det spørres om karikaturtegninger som kan virke krenkende på kristne. Forskjellen er med andre ord om lag 10 prosentpoeng mellom eksperimentgruppe 3 og 4 både i befolkningen og blant journalister, og den er statistisk signifikant.

Mens det i befolkningen kun er signifikant forskjell mellom dem som fikk spørsmål om muslimer og kristne, er det blant journalistene en tydeligere tendens til at gruppen som fikk spørsmål om kristne, skiller seg ut fra alle andre grupper. Aksepten for publisering av karikaturer som kan virke krenkende på kristne, er signifikant høyere enn både kontrollgruppen (gruppe 1) og de som fikk spørsmål om karikaturer som kan virke krenkende på muslimer (gruppe 4), jøder (gruppe 5) og kristne, muslimer og jøder (gruppe 6).

Tabell 5.2. Karikatureksperiment. Hvilken påstand er mest i tråd med din mening? Befolkning og journalister. Prosent.

	Media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende		Media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende		Media bør ikke publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende		Vet ikke	
	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF	Befolkningen	NJ/RF
1. Kontrollgruppe (n=351/223)	40,9	52,0	38,3	43,5	15,7	2,2	5,2	2,2
2. Krenkende (n=328/191)	42,0	67,0	38,2	28,3	16,0	2,1	3,8	2,6
3. Krenkende på kristne (n=331/230)	47,5	69,6	33,4	27,4	14,3	1,3	4,9	1,7
4. Krenkende på muslimer (n=341/225)	39,2	59,1	42,7	34,2	13,1	4,4	5,1	2,2
5. Krenkende på jøder (n=337/216)	42,5	59,7	33,2	36,1	14,3	0,9	10,0	3,2
6. Krenkende på kristne, muslimer og jøder (n=324/234)	43,1	59,8	39,0	33,8	12,8	3,8	5,1	2,6
(sig forskjell grupper)	3 4	3 1, 4, 5, 6	3, 4 5	1 2, 3 4 5 2, 3	4, 6 3, 5	5 1, 2, 3, 4, 6		

Kilde: Status for yttringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

*p<0.05 **p<0.01. Uthevede tall indikerer signifikante forskjeller (p<0.05, t-test) mellom befolkningen og journalister. Samlet variasjon (kjkvadrat): 25,3* (befolkning), 28,0* (journalister).

NOTE: Respondentene ble tilfeldig delt inn i seks grupper, som hver fikk ulike spørsmål men identiske svaralternativer. For fullstendige spørsmålsformuleringer, se Tabell 5.1.

Både i befolkningen og blant journalistene skyldes variasjonene mellom eksperimentgrupper bare i liten grad at flere mener karikaturtegninger om muslimer ikke bør publiseres overhodet. Det som skaper forskjellen mellom grupper, er primært at flere velger midtkategorien når det gjelder karikaturtegninger som kan virke krenkende på muslimer. Flere i gruppe 4 (om muslimer) enn i gruppe 3 (om kristne) svarer at media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Blant dem som svarer at media ikke bør publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende, er det små variasjoner. Avhengig av eksperimentgruppe, svarer mellom 13 og 16 prosent i befolkningen og mellom 1 og 4 prosent av journalistene det mest restriktive alternativet.

For det andre kan det se ut til at det å overhodet introdusere presiseringer av spørsmålene har sterkere effekt på journalister enn på befolkningen. I kontrollgruppen er andelen som svarer at media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende, 11 prosentpoeng høyere blant journalister enn i befolkningen. I eksperimentgruppene der det introduseres ulike stimuli, varierer forskjellen mellom 17 (krenkende på kristne, muslimer og jøder) og 25 (krenkende) prosentpoeng.

I befolkningsutvalget har kontrollgruppen påfallende lik svarfordeling som alle de andre gruppene – bortsett fra gruppe 3 (krenkende på kristne). Med unntak for denne gruppen har med andre ord stimuliene vi introduserte, svært liten effekt på svarene til befolkningen. Det er kun formuleringene «krenkende på muslimer» og «krenkende på kristne» som bidrar til variasjon i befolkningen. I journalistutvalget, derimot, skiller svarfordelingen i kontrollgruppen seg ut ved at det i denne gruppen er færre som gir uforbeholden støtte til publisering. I stedet er andelen journalister som velger midtkategorien – at media bør være restriktive med å publisere – klart størst i kontrollgruppen (44 prosent).

Forskjellene vi observerte i figur 5.1, framstår med andre ord klart når det introduseres stimuli, altså når det blir presisert at karikaturer kan virke krenkende, generelt, eller på bestemte grupper. En mulig tolkning av dette er at journalistene har et mer bevisst forhold til karikaturdebatten, og at de dermed er mer vare for nyansene i spørsmålsformuleringene. Når det ikke inkluderes nærmere informasjon i spørsmålsteksten, velger mange å gi en noe mer forbeholden støtte til publisering av karikaturtegninger.

Oppsummert finner vi delvis støtte til vår andre hypotese om at det er mindre aksept for publisering av karikaturtegninger som kan virke krenkende på muslimer enn på andre konkrete grupper. Samtidig er det viktig å påpeke at det ikke er slik at flere mener at mediene ikke bør publisere karikaturtegninger som kan virke krenkende på muslimer, i det hele tatt. Forskjellen består i at flere velger mellomalternativet når det spørres om muslimer: at pressen bør være restriktiv med å publisere karikaturtegninger som kan virke krenkende. Dette kan vi tolke som at de aksepterer at karikaturtegninger om muslimer publiseres, men at de mener man bør være varsomme når man gjør det. I senere avsnitt vil vi analysere hvordan slike svar begrunnes.

Til sist er det verdt å merke seg at effekten av å inkludere alle stimuliene på en gang (gruppe 6) ikke er sterkere enn å inkludere én enkelt stimuli. Respondentene i gruppe 6 fikk spørsmål om karikaturer som kan virke krenkende på både kristne, muslimer og jøder. Det er altså ikke slik at aksepten for publisering påvirkes av at potensielt flere personer kan føle seg krenket. På den annen side kan det innvendes at resultatet vi ser for gruppe 6, virker logisk. Svarfordelingen i denne gruppen er nærmest gjennomsnittet av svarfordelingen i de andre gruppene. Når de største forskjellene vi observerer, er mellom de som får spørsmål

om kristne og muslimer, er det kanskje ikke overraskende at de som får spørsmål om både kristne og muslimer, plasserer seg et sted midt mellom.

I det som følger, skal vi undersøke variasjonene vi ser i eksperimentet nærmere, blant annet ved å analysere begrunnelsene respondentene gir for å svare det de gjør. Først skal vi imidlertid undersøke om svarene på spørsmålene varierer systematisk med noen bakgrunnsfaktorer, som for eksempel politisk ståsted, innvandringssyn eller religiøsitet.

Hvem aksepterer, og hvem gjør det ikke?

For å få fram sammenhengen mellom aksept for publisering og ulike bakgrunnsfaktorer, måtte vi sammenligne gruppene som hadde valgt de ulike svaralternativene. Dette ble gjort på litt forskjellig måte for befolkningsutvalget og for journalistutvalget, ut fra hvordan svarene fordelte seg i de to utvalgene.

I befolkningsdataene kunne vi sammenligne alle tre grupper. Nærmere bestemt tok vi utgangspunkt i dem som svarte at media ikke burde publisere karikaturtegninger som kunne virke krenkende, og undersøkte hvordan de som hadde valgt de to andre svaralternativene, skilte seg fra disse.²² I journalistdataene gjennomførte vi logistiske regresjonsanalyser, der vi sammenlignet dem som svarte at media bør publisere uten forbehold, med dem som svarte at media bør være restriktive, eller at media ikke bør publisere (referansekategori). Årsaken til at vi slo sammen de to sistnevnte kategoriene i journalistdataene, er at svært få journalister svarte at media ikke bør publisere – og dermed gir det ikke mening å skille ut denne gruppen som egen kategori. Når det gjelder journalistene, sammenligner vi altså hovedsakelig de som mener at media uforbeholdent bør publisere karikaturtegninger, og de som mener media bør være restriktive.

Vi kontrollerte for en rekke bakgrunnsfaktorer: kjønn, alder, hvorvidt en har fulgt karikaturdebatten, hvorvidt en selv har opplevd å føle seg krenket av karikaturtegninger publisert i pressen, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre–høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring.²³

Tabell 5.3 oppsummerer de viktigste resultatene fra regresjonsanalysene gjennomført på befolkningsdataene. Her har vi igjen slått sammen alle eksperimentgruppene, slik som i figur 5.1. Den andre kolonnen viser hvilke faktorer som forklarer sannsynligheten for å svare at media bør publisere karikaturtegninger selv om noen opplever dem som krenkende. Den tredje kolonnen viser hvilke faktorer som forklarer sannsynligheten for å svare at media bør være restriktive

22. Vi gjennomførte multinominale regresjonsanalyser per eksperimentgruppe, i henhold til dette oppsettet.

23. I tillegg kontrollerte vi for utdanning og innvandringsbakgrunn i befolkningsanalysene. I analysene av journalistdataene kontrollerte vi også for hvorvidt en jobber som journalist, redaktør eller annet, kort eller lang erfaring som journalist (tid) og hvorvidt en jobber i en nasjonal mediebedrift eller ikke.

med å publisere. I begge tilfeller sammenligner vi med dem som svarte at media ikke bør publisere karikaturtegninger (fjerde kolonne).

Tabell 5.3. Variasjoner i aksept for publisering av karikaturtegninger. Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.

	Media bør publisere, selv om noen opplever dem som krenkende	Media bør være restriktive med å publisere	Media bør ikke publisere
1. Kontrollgruppe	(Menn), høy utdanning, lav religiøsitet, høyreorienterte, (negativt innvandringsssyn)	Høy utdanning, (lav religiøsitet)	(ref)
2. Krenkende	Unge, (fulgt karikaturdebatten), lav religiøsitet, negativt innvandringsssyn	Menn	(ref)
3. Krenkende på kristne	Høy utdanning, (ikke følt seg krenket), (lav religiøsitet)	Venstreorienterte	(ref)
4. Krenkende på muslimer	Menn, unge, fulgt karikaturdebatten, lav religiøsitet	Unge, (ikke følt seg krenket),	(ref)
5. Krenkende på jøder	(Høy utdanning), fulgt karikaturdebatten, lav religiøsitet	Høy utdanning, lav religiøsitet	(ref)
6. Krenkende på kristne, muslimer og jøder	Unge, fulgt karikaturdebatten, lav religiøsitet	Unge, høyreorienterte, positivt innvandringsssyn	(ref)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skiller mellom de som svarte at media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende, de som svarte at media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende og media bør ikke publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende (referansekategori). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, hvorvidt en har fulgt karikaturdebatten, hvorvidt en har opplevd å føle seg krenket av karikaturtegninger publisert i pressen, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring.

Begynner vi med den andre kolonnen – de som svarte at media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende – ser vi at religiøsitet er den eneste faktoren som slår ut på tvers av eksperimentgruppene. Jo mindre religiøse respondentene er, jo mer sannsynlig er det at de mener karikaturtegninger bør publiseres uten forbehold. Og motsatt, jo mer religiøse respondentene er, jo mer sannsynlig er det at de mener at media ikke bør publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Her er det viktig å minne om at «religiøsitet» i våre data som regel betyr kristendom, da materialet primært inneholder respondenter fra den etniske majoritetsbefolkningen, samt innvandrere fra vestlige land. Resultatene betyr således ikke at personer som tilhører minoritetsreligioner, er mer restriktive enn andre, men at religiøse mer generelt er mer restriktive til publisering av karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Dette resultatet gir mening, i den forstand at mennesker som

selv er religiøse, antagelig lettere kan identifisere seg med tanken om religion som noe hellig, og med følelsen av krenkelse.

Av andre trekk ser vi at unge i større grad enn eldre, og i noen tilfeller menn i større grad enn kvinner, uttrykker aksept (med eller uten forbehold) for publisering av karikaturtegninger. Forskjellen mellom kvinner og menn har vi sett flere steder i denne rapporten og også i tidligere publikasjoner (Enjolras, Rasmussen & Steen-Johnsen, 2014).

Ser vi på de to gruppene som skilte seg mest fra hverandre – gruppe 3 (krenkende om kristne) og gruppe 4 (krenkende om muslimer) – ser vi noen interessant trekk i hva som kjennetegner dem som mener karikaturer bør publiseres uten forbehold. Andelen som svarer at media bør publisere karikaturer som kan oppleves krenkende på kristne er noe høyere blant personer som har høy utdanning (i tillegg blant de ikke-religiøse og de som selv ikke har følt seg krenket av karikaturer, $p < 0.1$). Ser vi på aksepten for å publisere karikaturer som kan oppleves som krenkende på muslimer, ser vi imidlertid at oppmerksomhet om karikaturdebatten har betydning. De som svarte at de har fulgt med på karikaturdebatten, har større sannsynlighet for å svare at karikaturer som muslimer kan oppleve som krenkende, bør publiseres uten forbehold. Med andre ord har de som uttrykker skepsis til publisering av slike karikaturtegninger, gjerne fulgt lite med på karikaturdebatten. Én mulig tolkning av dette er at oppmerksomhet om karikaturdebatten henger sammen med et mer prinsipielt forsvar for ytringsfriheten, jf. diskusjonen om betydningen av politisk bevissthet i kapittel 3 (jf. Zaller, 1992).

Denne tolkningen framstår som styrket når vi ser på analysen av journalistdataene. Resultatene fra analyser av hvilke bakgrunnskjennetegn som har betydning når journalistene svarer, er oppsummert i Tabell 5.4. Den andre kolonnen viser hvilke kjennetegn som henger sammen med det å mene at media bør publisere karikaturtegninger selv om noen opplever dem som krenkende. Sammenligningsgrunnlaget er de som mener at media bør være restriktive med å publisere (kolonne 3).

Generelt er det færre faktorer som slår ut i journalistdataene, men det som har betydning, minner tydelig om det vi så i befolkningsdataene: De i journalistutvalget som er lite religiøse, og som har fulgt med på karikaturdebatten, har stort sett gjennomgående større sannsynlighet for å svare at media bør publisere karikaturtegninger uten forbehold. Imidlertid ser vi igjen at oppmerksomhet om karikaturdebatten ikke forklarer variasjon i synet på publisering av karikaturer som kan oppleves krenkende av kristne. Dette er et interessant funn i seg selv. Et relevant forhold for tolkningen av dette kan være at karikaturdebatten ikke primært har dreid seg om kristne karikaturer, og at det å ha fulgt med på debatten dermed ikke har like stor relevans. Det kan også være at kritikk av kristne ses som et annet fenomen enn kritikk av muslimer og jøder, i den

forstand at kristendom i Norge forbindes med statsmakt, mens muslimer og jøder er religiøse minoriteter.

Tabell 5.4. Variasjoner i aksept for publisering av karikaturtegninger. Journalister. Viktigste bakgrunnsfaktorer.

	Media bør publisere, selv om noen opplever dem som krenkende	Media bør være restriktive med å publisere /Media bør ikke publisere
1. Kontrollgruppe	Fulgt karikaturdebatten	(ref)
2. Krenkende	(Ikke redaktør), fulgt karikaturdebatten	(ref)
3. Krenkende på kristne	Lav religiøsitet	(ref)
4. Krenkende på muslimer	Fulgt karikaturdebatten, lav religiøsitet	(ref)
5. Krenkende på jøder	Fulgt karikaturdebatten, lav religiøsitet	(ref)
6. Krenkende på kristne, muslimer og jøder	Fulgt karikaturdebatten, lav religiøsitet	(ref)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (NJ/RF).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på logistisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at media bør publisere karikaturtegninger, selv om noen opplever dem som krenkende – og alle andre. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, hvorvidt en jobber som journalist, redaktør eller annet, kort eller lang erfaring som journalist (tid), hvorvidt en jobber i en nasjonal mediebedrift eller ikke, hvor nøye en har fulgt karikaturdebatten, hvorvidt en har opplevd å føle seg krenket av karikaturtegninger publiserte i pressen, religiøsitet, ideologi (venstre-høyre) og innvandringsyn.

Samlet viser resultatene fra undersøkelsen i befolkningen og blant journalistene nokså like tendenser: Aksepten for publisering av karikaturtegninger med politisk eller religiøst innhold henger nært sammen med religiøsitet, og – med unntak for karikaturer om kristne – henger det også nært sammen med oppmerksomhet om karikaturdebatten. Vi skal nå se nærmere på hvilke begrunnelser de ulike gruppene selv gir for sine standpunkter.

Begrunnelser for å publisere karikaturtegninger

Den andre inngangen vi bruker til å studere variasjon i synet på publisering av karikaturtegninger, er altså å se på hvilke begrunnelser respondentene gir for at mediene bør publisere karikaturtegninger. Tabell 5.5 oppsummerer hvilke typer begrunnelser som ble gitt blant dem som svarte at media bør publisere karikaturtegninger selv om noen opplever dem som krenkende. Tabellen viser svarene til henholdsvis befolkningen og journalister, alle eksperimentgrupper slått sammen. Svarfordelingen per eksperimentgruppe finnes i appendikset (Tabell A.5.1).

Tabell 5.5. Begrunnelser for å publisere karikaturtegninger (eksperimentgrupper slått sammen). Befolkning og journalister. Prosent.

	Befolkning	NJ/RF
Ytringsfrihet, uten nærmere begrunnelse	49,1	45,7
Ytringsfrihet, religionskritikk	10,2	13,7
Ytringsfrihet, makt- og samfunnskritikk	3,9	12,8
Ytringsfrihet, pressefrihet	7,1	6,0
Ytringsfrihet, meningsmangfold og meningsbrytning	4,2	6,0
Ytringsfrihet, statuere eksempel	4,9	6,0
Ytringsfrihet, med forbehold	3,5	14,0
Ytringsfrihet, kunstnerisk frihet	1,1	0,6
Ingen grupper skal særbehandles	8,5	6,0
Humor	9,6	3,6
Norsk kultur og lov	4,3	1,9
Annet	7,2	4,4
(n uvektet)	717	634

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

Signifikante forskjeller ($p < 0.05$) mellom befolkningen og medlemmer av NJ/RF er uthevet.

NOTE: Begrunnelsene er kodet med utgangspunkt i åpne svar. Hver begrunnelse kan passe til flere koder.

Kolonneprosentene kan derfor summeres til over 100. Befolkningstallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning

Tabellen viser at den klart vanligste begrunnelsen som nevnes for å publisere karikaturtegninger, både i befolkningen og blant journalister, er viktigheten av ytringsfrihet – uten at det gis noen nærmere begrunnelse. Mange har for eksempel bare skrevet «Ytringsfrihet» i det åpne feltet. Tabellen viser videre at en del henviser eksplisitt til ytringsfrihet, men at de deretter gir en nærmere, mer eller mindre prinsipiell, begrunnelse for dette, for eksempel betydningen av religionsfrihet, pressefrihet og makt- og samfunnskritikk. Noen eksempler på hvordan slike svar er kodet, er:

- Religionsfrihet: «Man kan ikke gi etter for fornærmede religiøse folk», «Religion må aldri få styre demokratisk lovgivning eller ytringsfrihet som ikke oppfordrer til vold»
- Pressefrihet: «Forhindre selvsensur i pressen», «Pressen må ha frie tøyler»
- Makt- og samfunnskritikk: «Karikaturtegninger har alltid vært en måte for de underordnede å blottlegge makthavere», «Vi må kunne tulle med alle maktinstanser. Politikere, mektige folk og alle religioner»

Sammenligner vi befolkningen og journalister, ser vi at journalistene oftere enn befolkningen begrunner svaret sitt med viktigheten av religionskritikk og av makt- og samfunnskritikk. De vektlegger altså den funksjonen ytringer har i å avdekke ulike former for maktstrukturer i samfunnet. Denne funksjonen henger

nært sammen med utøvelsen av journalistprofesjonen, og det er således ikke unaturlig at journalister nevner det oftere enn befolkningen. Interessant nok viser relativt få av journalistene eksplisitt til pressefrihet når de begrunner svaret sitt, og de nevner det ikke oftere enn befolkningen. Men her kan det innvendes at makt- og samfunnskritikk og pressefrihet henger nært sammen.

En annen begrunnelse som journalister oftere enn befolkningen viser til, er den vi har kalt «Ytringsfrihet, med forbehold». I denne kategorien ligger det at respondentene viser til viktigheten av ytringsfrihet, og at det ikke må være noen formelle barrierer mot å publisere, men at de samtidig understreker at man også bør tenke seg om før man publiserer – at karikaturene bør ha et journalistisk poeng eller tilføye noe i en debatt, og at man ikke bør publisere bare for å provosere. Et par typiske eksempler på slike begrunnelser er:

«Hvis det er relevant for saken, men ikke om det kun er for å provosere»

«Ikke publisere for publiseringens skyld, men må være i en redaksjonell sammenheng. Hvis en slik karikatur ikke tilfører og styrker artikkelen, bør den droppes. Dette må baseres på en redaksjonell fri, selvstendig og saklig vurdering»

Med andre ord fanger denne typen begrunnelser opp en viktig nyansering hos journalistene. Støtte til prinsippet om at ytringer ikke skal begrenses, står sterkt i profesjonen, men samtidig spiller andre hensyn knyttet til relevans og nyhetsverdi inn når man vurderer publisering eller ikke. Denne typen begrunnelse kan ligne på midtkategorien i eksperimentspørsmålet: at media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger. Det er likevel en kvalitativ forskjell mellom dette standpunktet og å først svare at media bør publisere uten forbehold og i neste hånd utdype svaret med at karikaturen bør ha et journalistisk poeng.

Man kunne tenkt seg at slike forbehold var særlig hyppige blant respondenter i gruppe 4 (krenkende for muslimer), men det tyder ikke dataene på. Tabell A.5.1 i appendikset viser imidlertid en tendens til at de som får spørsmål om muslimer, noe oftere gir en mer fyldig begrunnelse av svaret sitt, sammenlignet med dem som får spørsmål om kristne. Journalister begrunner for eksempel oftere svaret sitt med viktigheten av religionskritikk når det spørres om muslimer, enn når det spørres om kristne. Og både i befolkningen og blant journalister er det mange som skriver at ingen grupper (som regel gruppen det spørres om) skal stå i noen særstilling, det vi har kalt «Demokratisk likhet mellom grupper» i tabellen.

Begrunnelser for å være restriktiv med å publisere

Forskjellene mellom befolkningen og journalistene framstår som tydeligere når vi snur på spørsmålet og ser på begrunnelser blant dem som svarte at media bør være restriktive med å publisere, eller at media ikke bør publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende.

Tabell 5.6. Begrunnelser for å være restriktiv med å publisere/ ikke publisere karikaturtegninger (eksperimentgrupper slått sammen). Befolkning og journalister. Prosent.

	Befolkning	NJ/RF
Unødvendig å støte	42,0	23,0
Vold og represalier	26,6	12,1
Mening og nyhetsverdi	13,7	48,1
Respekt for religion	14,9	11,6
Stigmatisering og polarisering	7,3	10,1
Andre medier	2,0	3,1
Annet	6,8	5,7
(n uvektet)	767	387

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

Signifikante forskjeller ($p < 0.05$) mellom befolkningen og medlemmer av NJ/RF er uthevet.

NOTE: Begrunnelsene er kodet med utgangspunkt i åpne svar. Hver begrunnelse kan passe til flere koder.

Kolonneprosentene kan derfor summeres til over 100. Befolkningstallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning

Tabell 5.6 viser at en klar tendens til at befolkningen oftere enn journalister peker på begrunnelser knyttet til hvilke følger eller konsekvenser publiseringen kan få, enten i form av at noen kan føle seg krenket, såret, fornærmet eller lignende, eller at publiseringen kan føre til vold og represalier. I befolkningsutvalget begrunner 42 prosent svaret sitt med at det er unødvendig å støte, mens 27 prosent begrunner svaret sitt med vold og represalier. De tilsvarende tallene blant journalister er 23 og 12 prosent.

Journalister peker langt oftere enn befolkningen på *innholdet i selve ytringen*. Dette inkluderer begrunnelser som at det ikke er nødvendig å publisere karikaturtegninger dersom de ikke har en relevant mening eller en spesifikk nyhetsverdi. Hensikten må gå utover det å bare krenke. Denne typen begrunnelser er beslektet med kategorien «ytringsfrihet, med forbehold», som ble nevnt av 14 prosent av journalistene i forrige analyse (se Tabell 5.5). Blant journalistene fremstår dermed vurderingen av en karikaturts nyhetsverdi og den hensikten det vil ha å publisere, som det klart viktigste vurderingsgrunnlaget når det gjelder å la være å publisere. I denne sammenhengen er det også interessant å merke seg at trusler om vold og represalier fremstår som en langt mindre viktig grunn blant journalister, og nevnes av 12 prosent. Debatten etter angrepet på *Charlie Hebdo* har nettopp gått på at mediene er kommet i en ny situasjon der de trues til selvsensur. Det kan innvendes mot spørsmålet vi stiller her, at det er hypotetisk, og at det ikke kan sammenlignes med en reell valg situasjon der en redaktør/journalist vurderer publisering. Å erkjenne at man gir etter for trusler om vold, kan dessuten være mindre legitimt enn andre begrunnelser. Likevel er det interessant at det heller er de sosiale konsekvensene (faren for å støte) og journalistiske nyhetsvurderinger som dominerer i journalistenes svar.

Bakgrunnstallene viser noen interessante variasjoner mellom eksperiment-grupper. Med bakgrunn i karikaturstriden i 2005–2006 og angrepet på *Charlie Hebdo* i 2015 kunne man tenke seg at de som får spørsmål om karikaturtegninger som kan virke krenkende på muslimer (gruppe 4), oftere enn andre ville begrunne svaret sitt med at det er unødvendig å støte, og at de frykter vold og represalier, stigmatisering og polarisering. Vi finner noen slike tendenser i materialet, slik det fremgår av Tabell A.5.2 i appendikset, men disse er ikke entydige. Respondenter i gruppe 4 (krenkende om muslimer) og dels også i gruppe 5 (krenkende om jøder) begrunner oftere enn andre svaret sitt med at publisering av karikaturtegninger kan skape mer stigmatisering og polarisering mellom grupper. Det er med andre en tendens til at begrunnelser om stigmatisering og polarisering gis når karikaturtegninger kan oppleves krenkende på minoritetsgrupper mer generelt, ikke bare muslimer spesielt. Vi finner heller ingen forskjell mellom karikaturer som kan virke krenkende på muslimer, kristne eller jøder når det gjelder å unngå å støte eller av frykt for vold og represalier i befolkningen. Journalister som får spørsmål om muslimer, og til dels de som får spørsmål om jøder, peker derimot oftere på at det er unødvendig å støte, og at publisering kan føre til vold og represalier, enn de som får spørsmål om kristne. Forskjellene er likevel forholdsvis små. For vold og represalier varierer gruppene mellom 13 og 14 prosent for karikaturtegninger som kan virke krenkende på henholdsvis muslimer og jøder, og 8 prosent for karikaturer som kan virke krenkende på kristne. I befolkningen er det interessant nok ingen tilsvarende forskjell.

Diskusjon og konklusjon

Spørsmålet om publisering av karikaturtegninger har vært et omdreiningspunkt for internasjonal debatt om ytringsfrihetens og religionskritikkens grenser på 2000-tallet, og i enda sterkere grad etter angrepet mot *Charlie Hebdo* i januar 2015. I dette kapitlet har vi studert befolkningens og journalisters aksept for publisering av karikaturtegninger, i tilfeller der noen kan oppleve disse som krenkende. For å studere variasjon i aksept for ulike typer karikaturtegninger utformet vi et surveyeksperiment der respondentene ble tilfeldig inndelt i seks grupper, og hvor hver enkelt gruppe fikk ulik informasjon om karikaturene.

Vi har undersøkt både den generelle aksepten for publisering av ulike typer karikaturtegninger, og hvilke begrunnelser befolkningen og journalistene gir for både å publisere og ikke å publisere. I tillegg til det generelle nivået var det av spesiell interesse for oss å finne ut om det er store forskjeller mellom journalister/redaktører og befolkningen når det gjelder aksept for publisering. I og med at debatten om ytringsfrihetens grenser gjennom karikaturtegninger først og fremst har vært rammet inn som en debatt om grensene for kritikk av islam, mente vi også at det var viktig å undersøke om holdningene til publisering av

karikaturer som kan virke krenkende på muslimer, skiller seg ut fra holdninger til karikaturer som kan oppleves som krenkende av jøder eller kristne.

Et overordnet funn er at nesten ingen journalister (1–4 prosent), og kun en begrenset andel av befolkningen (13–16 prosent), mener at media *ikke bør* publisere karikaturtegninger som noen kan oppleve som krenkende. Dette kan tolkes som en forholdsvis sterk støtte til at media skal kunne publisere karikaturer selv om de virker krenkende, generelt, eller for bestemte grupper. Samtidig er det viktig å merke seg at forholdsvis mange markerer for det vi har omtalt som midtkategorien, altså at media bør være restriktive når det gjelder å publisere karikaturer som kan virke krenkende. Selv om det er lite uforbeholden avvisning av det å publisere, finner vi altså heller ikke en uforbeholden aksept, men derimot en utstrakt *varsomhet* i spørsmålet om publisering av karikaturer som kan virke krenkende.

For å fortolke disse resultatene og hva de betyr for de debattene som har utspilt seg i den norske offentligheten etter *Charlie Hebdo*, er det viktig å undersøke de begrunnelsene befolkningen og journalistene oppgir for uforbeholdent å publisere karikaturer eller for å være mer restriktive. I begge grupper er prinsippet om ytringsfriheten den viktigste begrunnelsen for å publisere karikaturtegninger. Mange oppgir ytringsfrihet uten ytterligere begrunnelse; ytringsfriheten kan for mange derfor se ut til å være en god nok grunn i seg selv. Men journalister begrunner i tillegg oftere enn befolkningen publisering av karikaturer med viktigheten av makt-, samfunns- og religionskritikk.

Blant dem som svarer at mediene bør være restriktive med å publisere, eller at de ikke bør publisere karikaturtegninger som kan virke krenkende, peker en stor andel av befolkningen på følger eller konsekvenser publiseringen kan få, enten i form av at noen kan føle seg krenket, såret, fornærmet eller lignende, det vi har kalt «unødvendig å støte» (42 prosent), eller i form av at publiseringen kan føre til vold og represalier (27 prosent). Blant journalister er den viktigste grunnen til å være restriktiv med å publisere at karikaturene må ha nyhetsverdi, og at det må gi mening å publisere dem (48 prosent). At det er unødvendig å støte, er den nest viktigste grunnen til å være restriktiv blant journalistene (23 prosent). Konsekvenser i form av vold og represalier er mindre viktig blant journalister (12 prosent) enn i befolkningen (27 prosent). Befolkningen og journalistene skiller seg dermed fra hverandre ved at hensynet til å unngå provokasjon og faren for vold og represalier er viktigst for befolkningen, mens nyhetsverdi er klart viktigst blant journalistene. Ut fra disse tallene i seg selv er det altså ikke grunnlag for å hevde at faren for voldelige represalier er det som først og fremst definerer journalisters vurdering av karikaturpublisering etter *Charlie Hebdo*, men det er verdt å merke seg den høye andelen i befolkningen som trekker frem dette som en viktig begrunnelse for varsomhet eller for ikke å trykke karikaturer overhodet.

Når det gjelder vår første hypotese, finner vi som forventet at journalister gjennomgående uttrykker større aksept for publisering av karikaturtegninger enn det befolkningen gjør, på tvers av hvilke grupper karikaturen kan tenkes å krenke. Journalister og befolkning skiller seg også fra hverandre når det gjelder de begrunnelser de gir for sitt standpunkt.

Når det gjelder vår andre hypotese – at det skulle være mindre aksept i befolkningen for publisering av karikaturer som kunne virke krenkende på muslimer enn på jøder og kristne – er resultatene mer sammensatt. Den uforbeholdne aksepten er størst for publisering av karikaturtegninger som kan virke krenkende på kristne, og minst for karikaturtegninger som kan oppleves krenkende for muslimer, med karikaturer som kan virke krenkende på jøder, i en mellomposisjon. Forskjellen skyldes imidlertid ikke at flere vil nekte media å publisere karikaturtegninger som kan virke krenkende på muslimer. Snarere skyldes denne forskjellen at flere uttrykker en varsomhet overfor slike karikaturer; de mener at media bør være restriktive. Mens det i befolkningen kun er signifikant forskjell mellom dem som fikk spørsmål om henholdsvis muslimer og kristne, er det blant journalistene en tydeligere tendens til at gruppen som fikk spørsmål om kristne, skiller seg ut fra alle andre grupper ved en mer uforbeholden aksept for publisering av karikaturer som kan oppleves som krenkende.

En mulig tolkning av at det først og fremst er krenkelser av kristne som skiller seg ut, er at kristendommen er den klart største religionen i Norge. Islam og jødedom har på sin side begrenset utbredelse i Norge, og muslimer og jøder som grupper representerer således religiøse minoriteter i samfunnet. Mange vil mene at minoritetsgrupper har større behov for vern enn det majoriteten har. Dette gir også mening i lys av en forståelse av religionskritikk som maktkritikk, i og med at kristendom i Norge tradisjonelt har hatt nære bånd til makten, og at kirken også inntil nylig var en formell del av staten gjennom statskirkeordningen. Når vi ser på begrunnelsene for å ikke publisere, finner vi et visst hold for en slik tolkning, i den forstand at det er flere som oppgir det å unngå stigmatisering og polarisering mellom grupper når det spørres om jøder og muslimer, enn når det spørres om kristne.

Undersøkelsen ble gjennomført i august 2015, altså et halvt år etter angrepet mot *Charlie Hebdo*. Bakteppet var dermed et halvt år med intens offentlig debatt om karikaturers betydning, konsekvensene av publisering og om ytringsfrihetens status mer allment. I og med at vi ikke har spurt om holdninger til karikaturpublisering tidligere, er det vanskelig å avgjøre hvordan hendelsene og debatten i 2015 har påvirket holdningene i befolkningen og hos journalistene. Da Sniderman og kolleger (2014) målte holdninger til ytringsfrihet under og rett etter karikaturkrisen i 2006, fant de en høyere tilslutning til ytringsfrihetsprinsippene og til at disse skulle omfatte muslimer, i mars 2006 enn i mai 2006. Dette tolket de som en mobilisering mens debatten raste for fullt, med etterfølgende

normalisering av holdninger. Et slikt forløp er også vist når det gjelder for eksempel mobilisering av tillit til folk med annen religion og nasjonalitet etter en krise (Wollebæk mfl., 2012).

Vi vet ikke om det vi målte i august 2015, var et øyeblikk av tilbakefall til en normaltilstand, eller om det vi finner, er uttrykk for en høynet bevissthet om ytringsfriheten i lys av den store oppmerksomheten som publisering av karikaturer har hatt i den offentlige debatten. Som vist i kapittel 3 er det bare små endringer mellom 2013 og 2015 når det gjelder befolkningens holdninger til ytringsfriheten mer overordnet. Det er likevel tydelig at det er en viss sammenheng mellom det som foregår i offentlig debatt, og befolkningens og journalistenes holdninger, siden vi finner at de som har fulgt debatten nøye, uttrykker et mer prinsipielt forsvar for publisering av karikaturtegninger som kan virke krenkende også på minoritetsgrupper. I motsetning til det vi finner i relasjon til ytringsfriheten generelt og til politisk toleranse (kap. 2–4), er holdninger til publisering av krenkende karikaturtegninger i mindre grad forbundet med politiske holdninger og innvandringssyn. Derimot har religiøsitet betydning. De mest religiøse er de som uttrykker mest skepsis til publisering av karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Motsatt er det de mest sekulære som uttrykker størst aksept for publisering. Dette gjelder både i befolkningen og blant journalister. Igjen er det viktig å understreke at religiøsitet i vår studie primært viser til kristendom, og at resultatene således ikke drives av religiøse minoritetsgrupper.

6 Avslutning

I denne rapporten har vi utforsket ytringsfrihetens grenser i Norge. Analysene bygger på en spørreundersøkelse rettet mot et befolkningsutvalg, som ble gjennomført i 2013 og 2015, samt en spørreundersøkelse blant medlemmer av Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (RF) gjennomført i 2015. Spenningsforholdet mellom retten til å ytre seg fritt og retten til vern mot hatytringer og forfølgelse på etnisk, religiøst eller annet grunnlag, har vært det sentrale omdreiningspunktet for våre analyser. Med dette som utgangspunkt har vi studert grensedragninger fra ulike vinkler, både når det gjelder ulike typer ytringer, de gruppene de rettes mot og de gruppene som ytrer dem. Spørsmålet om grensedragninger har dermed ikke bare omfattet hvilke grenser befolkningen som helhet og journalistene trekker når det gjelder ytringers innhold og konsekvens, men også de grensene som trekkes rundt deltagelse i det demokratiske fellesskapet i Norge.

Selv om de fleste av de spørsmålene vi har formulert er allmenne, springer de likevel ut av, og blir analysert i, en bestemt kontekst. Angrepene mot *Charlie Hebdo* i Paris og mot *Krudttønden* i København i januar og februar 2015 satte ytringsfriheten høyt på den offentlige agendaen og rettet fokus både på truslene mot ytringsfriheten og på spenningsforholdet mellom ytringsfriheten og vern av etniske og religiøse minoriteter. Under arbeidet med denne rapporten opplevde Paris nye terrorangrep 13. november 2015, og et sentralt debatttema var kampen mot den islamistiske organisasjonen IS. Denne gangen ble ikke terroreren tolket direkte som et anslag mot ytringsfriheten, men hendelsene knyttet likevel an til, og ga næring til, debatter om hvordan ytringsfrihet, og da særlig religionskritikk, trues av selvsensur og av frykt for vold og represalier.

Våre undersøkelser ble gjennomført i august 2015, et halvt år etter angrepene mot *Charlie Hebdo* og *Krudttønden*, men før de siste terrorangrepene i Paris i november. Spørsmål knyttet til ytringsfriheten står sentralt i arbeidet til ansatte i mediehusene generelt, men gitt tematikkens økte aktualitet blant annet i lys av disse hendelsene, tok vi som utgangspunkt at også befolkningen ville være oppmerksomme på spørsmål knyttet til ytringsfriheten. Samtidig var vi klar over at eventuell respons på angrepene i januar og den etterfølgende debatten, kunne ha roet seg på dette tidspunktet. I og med at vi kunne koble vår undersøkelse til tilsvarende undersøkelser i 2013, kunne vi likevel anlegge et endringsperspektiv – et før og etter *Charlie Hebdo*. Vi håper også at rapporten, gitt dens kontekst, kan gi interessante innsikter i hvorvidt og hvordan ytringsfriheten utfordres av det som av mange oppfattes som et polarisert debattklima.

Rapportens bidrag

Innledningsvis formulerte vi to sentrale kunnskapsbidrag vi ønsket at rapporten skulle gi. For det første å spesifisere hvilke grenser befolkningen trekker for ytringsfriheten. Det vil si om grensene som trekkes opp handlet om sosiale reaksjoner og normer, eller om de handlet om mer formelle, eventuelt juridiske, sanksjoner. Dette temaet behandlet vi spesielt i kapittel 2. For det andre formulerte vi en ambisjon om å undersøke variasjoner i grensedragninger rundt ytringsfriheten, både knyttet til typer av ytringer, og til hvilke grupper som enten fremsetter eller blir rammet av ytringer. Disse tematikkene belyses gjennomgående i rapporten, men særlig i kapitlene 2, 4 og 5. Gjennom de eksplisitte spørsmålene vi har stilt i spørreundersøkelsene, og gjennom analysene av hvordan holdninger henger sammen med bakgrunnsfaktorer, får vi fram et komplekst bilde, der det er tydelig at ulike ytringer mobiliserer forskjellige spenninger og avveininger i ulike deler av befolkningen. I kapittel 3 behandlet vi i tillegg eksplisitt spørsmålet om holdningsendringer i perioden fra 2013 til 2015.

I *Kapittel 2* sammenlignet vi aksepten for ulike kritiske ytringer rettet mot religioner, innvandrere og etniske og religiøse minoriteter. Resultatene viste stor variasjon i aksept for ulike ytringer, avhengig av formuleringenes styrke og innhold, og av om de rettet seg mot institusjoner («religion») eller mot en definert etnisk eller religiøs gruppe. Aksepten for ytringer som kritiserer religioner er høy (70 prosent svarer dette), og et flertall aksepterer også ytringer som kan oppleves krenkende på muslimer, jøder og kristne. Langt færre støtter retten til å fremsette ytringer som er hånende, nedsettende eller rasistiske, også når det understrekes at ytringen ikke innebærer oppfordring til vold. Det er også viktig å merke seg at religiøse gruppers sikkerhet veies betydelig tyngre enn deres følelser, når dette blir satt opp mot ytringsfriheten. Med andre ord viser studien at ytringsfriheten strekker seg langt når ytringer inneholder kritikk som kan oppfattes å være i tråd med ytringsfrihetens intensjon, inkludert ytringer som kan føre til at noen føler seg krenket. Men samtidig settes det klare grenser for hånende, nedsettende eller truende ytringer.

Grensene som trekkes for ytringer fremstår først og fremst som sosiale, ikke juridiske. Blant de som svarer at de ikke vil akseptere nedsettende og krenkende ytringer i offentligheten, er det mange som likevel svarer at slike ytringer ikke bør få noen konsekvenser. Og blant de som mener at ytringene bør få konsekvenser, er det langt flere som peker på sosiale snarere enn juridiske reaksjoner. I de konkrete eksemplene vi spør om, finner vi altså at svært få ønsker å endre de juridiske grensene for ytringsfriheten i Norge. Samtidig merker vi oss at en god del ønsker at nedsettende ytringer bør sanksjoneres gjennom formaliserte ikke-juridiske reaksjoner, slik som fellelse i PFU eller utestengelse fra sosiale medier. Vi har tolket dette som et ønske om at nedsettende ytringer skal kunne møtes

med mer institusjonaliserte reaksjoner enn det som er tilfellet i dag, særlig i sosiale medier.

I *Kapittel 3* undersøkte vi om det har skjedd endringer i befolkningens holdninger til ytringsfriheten og i deres tilbøyelighet til selvbegrensning i perioden 2013-2015. Undersøkelsen var direkte motivert av hendelsene vinteren 2015, og av spørsmålet om den etterfølgende debatt hadde ledet til en mobilisering for ytringsfriheten – et «Je suis Charlie». Analysene våre tyder på at det alt i alt har vært relativt små endringer i befolkningens holdninger i perioden. Enten vi spør om verdien av ytringsfrihet målt opp mot andre samfunnshensyn eller aksept for nedsettende ytringer, finner vi stort sett små bevegelser. Noen færre uttrykker et ønske om å begrense ytringer – selv når disse håner, mobber eller er nedsettende, men denne endringen ser i hovedsak ut til å skyldes en økt aksept for nedsettende ytringer innenfor den private sfæren.

Samtidig finner vi en tendens til noe mer selvbegrensning i perioden, i den forstand at flere sier de ikke ville uttrykt en mening som var viktig for dem i lys av ulike former for sosial risiko. Den økte selvbegrensningen gjelder særlig når den sosiale risikoen peker mot en selv som avsender – snarere enn mot mottakeren – for eksempel hvis ytringen kan føre til at en blir latterliggjort. Dette peker mot at det ikke er redselen for å støte andre som har økt mest i betydning, men kanskje snarere en opplevelse av at det offentlige ordskiftet er risikofylt for de som deltar. Endringen i tilbøyelighet til selvbegrensning er særlig framtreddende blant personer med negativt innvandringsyn.

I *Kapittel 4* undersøkte vi befolkningens og journalistenes toleranse overfor fire bredt definerte grupper: muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme. Graden av toleranse ble undersøkt gjennom spørsmål om politiske rettigheter (forenings- og samlingsfrihet og stortingsvalg), om retten til å kunne bli ansatt som samfunnsfaglærer norsk skole, samt retten til ytringer på kronikkplass og i kommentarfelter. Overordnet fant vi høy grad av toleranse overfor ulike grupper, så lenge forutsetningen ble gitt om overholdelsen av norsk lov. Likevel var det også tydelige variasjoner i behandlingen av grupper. Høyreekstreme ytringer og grupperinger skilte seg ut som det man i minst grad ville akseptere, på tvers av scenarier. Islamister skilte seg mindre fra muslimer enn vi hadde forventet, og ble av befolkningen i de fleste scenarier sidestilt med muslimer. Journalistene gjorde derimot et skarpere skille mellom muslimer og islamister og var vesentlig mindre tolerante overfor sistnevnte gruppe. For øvrig er særlig vurderingen av henholdsvis innvandringskritikere og muslimer interessant. Innvandringskritikere tilkjennes i stor grad politiske rettigheter – forenings- og samlingsfrihet og retten til å stille partiliste i stortingsvalg – men toleransen er mindre overfor deres rett til å være samfunnsfaglærer og til å ytre seg i nettavisenes kommentarfelter. For muslimer var forholdet omvendt. Mange er skeptiske til at et muslimsk parti skal kunne stille liste til Stortingsvalg, mens

det er greit at en muslim kan tilsettes om samfunnsfaglærer i skolen. Når det gjelder spørsmålet om stillingen som samfunnsfagslærer skiller befolkningen for øvrig tydelig mellom muslimer og islamister og er klart mer tolerante overfor førstnevnte gruppe.

Både befolkning og journalister var mest restriktive når de ble spurt om den antatt sterkeste politiske rettigheten, nemlig å stille liste ved stortingsvalg. Når det gjaldt ytringer så vi et tydelig delt bilde, med relativt høy toleranse for alle typer ytringer på kronikkplass, men langt lavere toleranse for ytringer i kommentarfelter. Tendensen til å ikke tillate ulike typer ytringer i nettavisenes overhodet, er forholdsvis sterk både når det spørres om innlegg med islamistisk og innvandringskritisk innhold, og enda sterkere når det spørres om høyreekstremt innhold. Dette kan reflektere en oppfatning om at debattklimaet i kommentarfeltene framstår som polariserte og med mange harde ytringer. Én mulig tolkning er derfor at svarene reflekterer en skepsis til innholdet i kommentarfelter mer generelt, ikke nødvendigvis et ønske om å innskrenke ytringsfriheten som sådan.

Journalister var gjennomgående mer tolerante enn befolkningen overfor de ulike gruppene, både når det gjaldt politiske rettigheter, ytringer på kronikkplass og i nettavisenes kommentarfelter og ansettelse i norsk skole. Tendensen er at forskjellen mellom befolkningen og journalistene er aller størst når det gjelder holdningen til muslimer – overfor denne gruppen er journalistene gjennomgående mer tolerante. Samtidig følger i hovedsak holdningene til journalistene samme mønster som befolkningen når det gjelder forholdet mellom grupper, og vektingen mellom de fem ulike eksemplene.

Kapittel 5 tok opp et helt sentralt fenomen i den internasjonale debatten om ytringsfrihetens grenser, nemlig mediernes publisering av karikaturtegninger med religiøst innhold. Vi undersøkte både den generelle aksepten for publisering av ulike typer karikaturtegninger, og hvilke begrunnelser befolkningen og journalistene ga for både å publisere og ikke å publisere karikaturer som kunne oppleves som krenkende av kristne, muslimer eller jøder. Journalistene uttrykte gjennomgående større aksept for publisering av karikaturtegninger enn det befolkningen gjorde, på tvers av hvilke grupper karikaturen kunne tenkes å krenke. Svært få blant journalistene og kun en begrenset andel av befolkningen, mente at media *overhodet ikke* bør publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Samtidig fant vi likevel et uttrykk for utstrakt varsomhet. Forholdsvis mange, både i befolkningen og blant journalistene, svarte at media bør være restriktive med å publisere karikaturer som kan oppleves som krenkende. Selv om det er lite uforbeholden avvisning av det å publisere, fant vi altså heller ikke en uforbeholden aksept.

Et sentralt spørsmål i debatten om publisering av karikaturtegninger har vært hvorvidt vi ser fremveksten av en kultur av selvsensur, der mediene vegrer seg

for å publisere, enten av frykt for å støte eller av frykt for voldelige represalier. Vi fant at grunnene som oppgis for å være restriktiv med publisering varierte mellom befolkningen og journalistene. Befolkningen vektla oftere enn journalister følger eller konsekvenser publiseringen kunne få, at det er unødvendig å støte, og at publiseringen kunne føre til vold og represalier. Journalistene begrunnet derimot oftere enn befolkningen svarene sine med viktigheten av at karikaturen måtte ha nyhetsverdi og at publiseringen måtte gi mening. At det er unødvendig å støte var den nest viktigste grunnen til å være restriktiv blant journalistene, mens bare en mindre andel nevnte faren for vold og represalier. Her er det viktig å påpeke at den lave svarprosenten i journalistundersøkelsen gjør at vi ikke kan si noe sikkert om holdningene til alle journalister og redaktører i Norge. Men skal vi tolke svarene fra journalistene bokstavelig, kan vi i alle fall konkludere med at det ikke er grunnlag for å hevde at faren for voldelige represalier er det mest fremtredende i deres vurdering av karikaturpublisering etter terroren i Paris og København, og ikke minst mange år med debatt etter karikaturstriden i 2005–06.

Når det gjelder varsomhet overfor forskjellige religiøse grupper, skilte karikaturer som kunne virke krenkende på kristne seg ut som den typen karikaturtegninger det var mest aksept for å publisere uforbeholdent. Samtidig var det både i befolkningen og blant journalistene noe mer varsomhet når det gjaldt publisering av karikaturer som kan oppleves krenkende av muslimer og jøder. Det er altså ikke slik at muslimer skiller seg markant ut når en annen religiøs minoritet også inkluderes. Vår tolkning av dette er at respondentene trekker et hovedskille mellom religionskritikk som retter seg mot en religiøs majoritet og den etablerte makten på den ene siden, og religionskritikk som retter seg mot minoriteter på den andre. Som den klart største religionen i Norge og med tradisjonelt sterke koblinger til statsmakten, vil mange mene at kristne ikke har samme behov for vern som det minoritetsgrupper har.

Ytringsfriheten og det demokratiske fellesskapet i Norge anno 2016

Et av de sentrale temaene i denne rapporten er hvor grensene går, ikke bare for yringer, men for det demokratiske fellesskapet. Med andre ord, gis ulike grupper ulike rettigheter når det gjelder å delta i politikk og samfunnsliv, samt å ytre seg i redigerte og uredigerte fora? Dette spørsmålet har vi først og fremst behandlet i kapitlet om politisk toleranse, hvor vi spurte om hvilke rettigheter befolkningen og journalistene ville gi henholdsvis muslimer, islamister, innvandringskritikere og høyreekstreme. På tross av noen interessante variasjoner, konkluderte vi overordnet sett med en vidstrakt toleranse når det gjaldt rettigheter for disse gruppene, med høyreekstreme som et unntak. Samtidig har vi i kapittel 2 og 3 også sett at grensen befolkningen setter for ytringsfriheten henger nært sammen med hvor «harde» yringer det er snakk om. Det er stor aksept for yringer som

noen kan oppleve som krenkende, men langt mindre aksept for nedsettende og hånende ytringer.

Det kan være vanskelig å avgjøre hvilket nivå av ikke-aksept som utgjør en fundamental grensedragnings mot en gruppes deltagelse. I tråd med den logikken Sniderman og kolleger (2014) anlegger i sin studie av reaksjonene på karikaturstriden i Danmark, mener vi det er fornuftig å vektlegge den relative forskjellen mellom grupper heller enn nivåene i seg selv. Legger man dette prinsippet til grunn, skiller den høyreekstremer gruppen seg klart ut ved at denne tillegges mindre rettigheter enn andre. Samtidig er det svært interessant at vi ikke finner en gjennomgående grensedragnings mellom muslimer og islamister. I noen tilfeller behandles disse gruppene likt, i andre tilfeller er toleransen høyere for muslimer enn for islamister. Disse funnene står i kontrast til den danske studien, og også til en studie gjennomført noen måneder tidligere i Norge. I sistnevnte ble det også spurt om konkrete grupper, og da skilte Profetens Ummah seg klart ut som en gruppe som i mindre grad ble tilkjent ulike politiske rettigheter. Selv om «islamist» som regel behandles mer restriktivt enn «muslim» i vår undersøkelse, og vi ser tydelige variasjoner mellom ulike spørsmålsstillinger, kan vi ikke utelukke at ulike forståelser av islamistbegrepet er lagt til grunn av ulike respondenter i vår undersøkelse. Likevel mener vi funnene våre tyder på at de fleste ikke nødvendigvis forbinder begrepet «islamist» med ekstremist.

Grensene for det demokratiske fellesskapet handler ikke bare om *hvorvidt* det trekkes grenser for deltagelse, men om *hvilke rettigheter* det trekkes grenser for. Ulike rettigheter har ulik betydning, og ulik grad av sentralitet (Sniderman mfl., 2014: 20). Som beskrevet over fant vi noen interessante kontraster i synet på gruppene muslimer og innvandringskritikere, idet muslimer i større grad ble tilkjent rett til uforbeholden ytring (og ansettelse som samfunnsfaglærer) enn innvandringskritikere, men i mindre grad rett til å stille liste ved Stortingsvalg. Resultatene tyder for det første på at det er når de mest sentrale, inngripende rettighetene vurderes, at grensedragnings mot grupper som kan forstås som annerledes enn en selv slår inn (Verkuyten mfl., 2007). For det andre kan det synes som om tenkningen rundt det offentlige ordskiftet følger en egen logikk. En forholdsvis stor andel av befolkningen kan se ut til å ønske seg et mer regulert ordskifte, spesielt i sosiale medier. Vi har sett indikasjoner på dette både i spørsmålene om sanksjoner i kapittel 2 og i spørsmålene om rett til ytringer i kapittel 4. I debatter om kvaliteten på det offentlige ordskiftet, og om netthets og hatytringer, har problemstillinger knyttet til innvandrings- og islamkritikk vært fremtredende. Det samme har ikke vært tilfellet når det gjelder islamistiske ytringer.

En grunn til at toleransen er mindre på disse punktene kan være at innvandringskritikers rolle i ordskiftet forstås mer som et problem. I denne sammenhengen er det verdt å bringe inn funnene om selvbegrensning fra

kapittel 3, der vi fant at mennesker med negativt innvandrings-syn i 2015 i noe mindre grad uttrykte tilbøyelighet til selvsensur når det var fare for å støte andre eller oppfattes som rasistisk, enn de gjorde i 2013. Samtidig var innvandrings-skeptikerne blitt noe mer tilbøyelige til å sensurere seg selv dersom de selv kunne bli utsatt for reaksjoner i form av blant annet latterliggjøring eller mobbing. Våre funn gjenspeiler dermed den problematiseringen av posisjoner i det digitale ordskiftet som har funnet sted de siste årene, spesielt med tanke på innvandringskritikkens rolle, men antagelig også de erfaringer som innvandrings-kritiske debattanter har gjort seg. Disse problemstillingene vil bli utforsket nærmere i senere arbeider i prosjektet Status for ytringsfriheten i Norge. Dette leder oss til en ytterligere inngang til spørsmålet om grensene for det demokratiske fellesskapet, nemlig spørsmålet om hvordan disse grensene ser ut sett fra ulike posisjoner og ståsteder. Vi har særlig vært opptatt av hvordan holdninger varierer etter ulike mål på politisk bevissthet og politisk ståsted og religiøsitet. For det første finner vi en positiv sammenheng mellom politisk bevissthet og tilslutning til ytringsfriheten og andre demokratiske rettigheter. Konkret innebærer dette blant annet at høyt utdannede, politisk interesserte og personer som har fulgt nøye med på karikaturdebatten, oftere enn andre tillegger ytringsfriheten større verdi enn andre konkurrerende hensyn.

For det andre har vi sett at innvandrings-syn og plassering på den politiske venstre-høyre-aksen har betydning for hvilke holdninger som uttrykkes. Disse faktorene slår inn på interessante, om kanskje ikke uventede, måter. Positivt innvandrings-syn er forbundet med en noe sterkere tilbøyelighet til vern av etniske og religiøse minoriteter. Negativt innvandrings-syn på sin side henger ofte sammen med en tilbøyelighet til i større grad å akseptere ulike typer nedsettende og hånende ytringer. Også når det gjelder politisk toleranse finner vi en klar deling, der de med negativt innvandrings-syn i mindre grad gir rettigheter til muslimer og islamister, mens de med positivt innvandrings-syn i mindre grad gir tilsagn til innvandringskritikeres og høyreekstremes rettigheter. Plassering på venstre-høyre-aksen har også betydning for noen spørsmål. Særlig er det slik at venstreorienterte i mindre grad enn andre vil gi rettigheter til innvandrings-kritikere og høyreekstreme, mens høyreorienterte er mer tilbøyelige til å akseptere ytringer som kan oppleves krenkende for ulike grupper.

I noen grad er det altså slik at de grensedragningene som gjøres avhenger av de politiske holdningene man har til de gruppene som rammes av en ytring, og hvis vern må veies mot ytringsfriheten. Samtidig er det ikke slik at alle spørsmål kan reduseres til dette. Et viktig funn i kapitlet om karikaturer er at det primært er religiøsitet og oppmerksomhet om karikaturstriden, som har betydning for vurderingen av publisering. De religiøse i vårt utvalg uttrykker større varsomhet når det gjelder publisering av karikaturer. Her er det viktig å minne om at befolkningsutvalget vårt primært er representativt for majoritetsbefolkningen, og at

religiøsitet i denne sammenhengen derfor hovedsakelig betyr kristendom. Vi har tolket dette dithen at de som selv er religiøse i sterkere grad har sympati for et synspunkt om at religion er hellig, og at de dessuten er mer sensitive til følelsen av å bli krenket. Når det gjelder synet på publisering av karikaturer ser det dermed ikke ut til at innvandringssyn eller politisk ståsted har avgjørende betydning.

Sommes-nous Charlie?

Spørsmålet om hvorvidt noen eller noe «er Charlie», er etter angrepet mot *Charlie Hebdo* blitt et hyppig anvendt retorisk grep for å diskutere om noen fremstår som forsvarere av ytringsfriheten eller ikke. Ett år etter angrepene stilles også spørsmålet om hvorvidt vi som følge av angrepene er blitt «mer eller mindre Charlie». I utgangspunktet er dette et spørsmål som retter seg mot mediene og andre publisister, som må fatte avgjørelser om offentliggjøring av potensielt krenkende materiale, men det er i sin bruk også blitt et mer allment begrep som omfatter både politikere, den vanlige borger og hele samfunn.

Det sier seg selv at det ikke er så lett å konkludere i spørsmålet om hvorvidt noen er Charlie, og svaret vil i stor grad også avhenge av den holdningen man i utgangspunktet har til ytringsfriheten som prinsipp. Vårt utgangspunkt her er, som uttrykt innledningsvis, at selv om ytringsfriheten regnes som en grunnleggende rettighet i demokratiske samfunn, kan den likevel ikke utøves uforbeholdent til enhver tid. I mange tilfeller vil ytringsfrihetens verdi måtte avveies mot hensynet til å verne individer og grupper mot hat og forfølgelse, for eksempel på grunnlag av etnisk eller religiøs bakgrunn. Spørsmålet er dermed kanskje ikke *hvorvidt* det trekkes grenser, men hvor, når og hvorfor disse grensene trekkes. Undersøkelsen vår gir noen innganger til å diskutere disse spørsmålene.

Når det gjelder spørsmålet om vi er blitt *mer* Charlie siden 2013, tyder vår undersøkelse på at så ikke er tilfelle. Aksepten for ytringer som håner religion og for nedsettende ytringer rettet mot ulike etniske og religiøse minoriteter er begrenset i befolkningen, og denne har bare økt marginalt siden 2013. Samtidig er det viktig å påpeke at aksepten heller ikke har gått tilbake, og som sådan ikke ser ut til å ha blitt svekket i lys av det siste årets hendelser. Spørsmålet som reises er om de grensedragningene befolkningen gjør innebærer en utfordring for ytringsfriheten som verdi i Norge i dag? Andre spørsmål i undersøkelsen gir oss noen innganger til å diskutere dette.

For det første er et viktig funn at befolkningen trekker ulike grenser avhengig av hvordan spørsmålet formuleres og hvilken avveining man dermed stilles overfor. Mens kritikk av religion som en institusjon i stor grad aksepteres, er det mindre aksept for hån og krenkelsener som rammer etniske eller religiøse minoriteter. Det er også slik at det trekkes skillelinjer mellom den kritikken og de krenkelsene en mener kristne, som den største religiøse gruppen i Norge,

bør kunne utsettes for, og den kritikk og krenkelse en mener minoritetsgrupper bør kunne utsettes for. Et poeng er også den store forskjellen mellom aksept for nedsettende og krenkende ytringer. Mens få aksepterer nedsettende ytringer om ulike grupper, aksepterer et klart flertall ytringer som kan oppleves som krenkende. Det gjøres også et tydelig skille mellom konsekvenser i form av krenkede følelser, og i form av trusler mot en gruppes sikkerhet. Disse forholdene tyder samlet sett på at befolkningen gjør vurderinger som gjenspeiler de hensynene som ligger i jussens grensedragninger rundt ytringsfriheten. Det er større aksept for religionskritikk når den kan tolkes som maktkritikk, og det er mindre aksept for ytringer som kan ramme etniske og religiøse minoriteter. Videre veies ytringsfriheten betydelig tyngre når den settes opp mot de krenkedes følelser enn når den vurderes opp mot deres sikkerhet. Selv om det dermed virker som om de avgrensninger befolkningen gjør om ytringsfriheten gjenspeiler reelle hensyn som også bør tillegges vekt, kan og må det selvfølgelig diskuteres hva det betyr at grensen trekkes der den gjør. Et interessant eksempel i så henseende er at 35 prosent i befolkningen sier seg helt eller delvis uenig i at det bør være greit å kritisere etniske minoritetsgrupper i offentligheten.

For det andre har vi sett en nokså vidstrakt toleranse innenfor rammen av norsk lov når det gjelder ulike gruppers rettigheter. Selv om journalister er mer tolerante enn befolkningen, er det også i befolkningen bare et mindretall som ønsker å nekte ulike grupper de rettighetene vi har målt. Unntaket er synet på høyreekstreme som gruppe eller høyreekstreme ytringer, som gjennomgående vurderes mindre tolerante enn de andre gruppene vi har målt. Spørsmålet er om dette er en utfordring for ytringsfriheten i Norge i dag. En grunn til å mene at dette ikke nødvendigvis er en utfordring for ytringsfriheten, er at rasisme og hatytringer er forbudt i Norge, og at det er sannsynlig at mange assosierer høyreekstreme med nettopp dette. Dermed kan det argumenteres for at mindre toleranse overfor nettopp denne gruppen reflekterer hensyn som er uttrykt i gjeldende lov. Samtidig er det i denne sammenhengen alltid verdt å diskutere nivåer; hva er høyt og hva er lavt når vi snakker om prosenttall i en spørreundersøkelse? Selv om det gjennomgående er et mindretall som uttrykker det minst tolerante synet overfor de ulike gruppene, er det for eksempel om lag 20 prosent som svarer at et muslimsk, islamistisk eller innvandringskritisk parti *ikke* burde få stille liste ved stortingsvalg. Det kan argumenteres for at dette er en betydelig andel og at det således reflekterer en utfordring for ytringsfriheten. Det er ikke mulig å gi et fasitsvar på hva som i et slikt konkret tilfelle reflekterer «stor» eller «liten» toleranse, og det vil således være opp til den enkelte å vurdere.

Alt i alt vil vi imidlertid vurdere det dithen at resultatene i denne rapporten samlet sett ikke gir støtte til å hevde at ytringsfriheten som verdi står svakt i den norske befolkningen. Riktignok er det nok å si at en stor del av befolkningen kjennetegnes av en varsomhet. Dette underbygges av et tredje og siste poeng.

Karikatureksperimentene er kanskje det mest direkte og konkrete målet på det som har vært fokus for debatten etter angrepene mot *Charlie Hebdo* og *Krudt-tønden*. Uavhengig av hva slags type karikaturtegning det er vi spør om, er det kun et mindretall som svarer at media ikke bør publisere slike dersom noen opplever dem som krenkende. Med andre ord er det få som ønsker å forby publisering, noe som er i tråd med funnene i kapittel 2 om at svært få uttrykte ønske om at ulike typer ytringer skulle medføre juridiske sanksjoner. Samtidig er det mange som svarer at media bør være restriktive med å publisere karikaturtegninger som kan oppleves som krenkende. Dette begrunnes ofte med at de ønsker å unngå provokasjoner og fordi de frykter vold og represalier (befolkningen), eller fordi de ikke ser noen grunn til å publisere karikaturtegninger dersom de ikke har noen nyhetsverdi eller konkret mening (journalister).

Hvorvidt man mener at disse grensedragningene representerer en trussel mot ytringsfriheten som verdi, er i siste instans et normativt spørsmål. Enkelte vil kunne hevde at enhver (selv)begrensning er et sykdomstegn for ytringsfriheten, mens andre vil kunne hevde at de grensedragningene vi finner snarere handler om en veiing av prinsipper og verdier som alltid vil være nødvendig – av hensyn til sosiale normer og de juridiske begrensninger på ytringsfriheten som allerede finnes. Vårt bidrag i denne rapporten har vært å dokumentere hvordan disse grensene trekkes i praksis. På den måten håper vi å kunne bidra med empirisk innsikt og nyanser til polariserte, normative diskusjoner om hvor ytringsfrihetens grenser bør gå.

7 Appendiks

Tabeller, kapittel 2

Tabell A.2.1. Variasjoner i holdninger til til ytringsfrihet. Religion og etniske minoritetsgrupper. Viktigste bakgrunnsfaktorer. Befolkning.

	Enighet i påstander
Ytringer som <u>håner</u> religion bør være tillatt (n=1032)	Innvandringsbakgrunn, menn, unge, høy utdanning, høy politisk interesse, lav religiøsitet, negativt innvandringsssyn
Ytringer som <u>kritiserer</u> religion bør være tillatt (n=965)	Menn, unge, høy utdanning, høy politisk interesse, lav religiøsitet
Ytringsfriheten er viktigere enn beskyttelse av religiøse menneskers <u>følelser</u> (n=2004)	Menn, unge, høy utdanning, høy politisk interesse, lav religiøsitet, høyreorienterte, negativt innvandringsssyn
Ytringsfriheten er viktigere enn beskyttelse av religiøse minoriteters <u>sikkerhet</u> (n=2002)	Menn, høy politisk interesse, lav religiøsitet, høyreorienterte, negativt innvandringsssyn
2013: Rasistiske ytringer bør tolereres (n=2054)	(Innvandringsbakgrunn), menn, (unge), høyreorienterte
2015: Det bør være greit å ytre rasistiske meninger i offentligheten så lenge det ikke innebærer oppfordringer til vold (n=2004)	Menn, unge, høy politisk interesse, lav religiøsitet, høyreorienterte, negativt innvandringsssyn
2015: Det bør være greit å kritisere etniske minoritetsgrupper i offentligheten (n=2006)	Menn, unge, høy politisk interesse, lav religiøsitet, høyreorienterte, negativt innvandringsssyn

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 og 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Analysene er basert på lineære regresjonsmodeller (OLS), hvor det er kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologi (venstre-høyre) og innvandringsssyn. I analysen av spørsmålet fra 2013 («Rasistiske ytringer bør tolereres») er det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse og ideologi (venstre-høyre).

Tabell A.2.2. Aksept for nedsettende/krenkende ytringer på offentlige arenaer. Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Ingen arenaer	Ikke-offentlige arenaer	Offentlige arenaer: Nedsettende ytringer om...	Offentlige arenaer: Ytringer om (...) som oppleves krenkende
Religioner	Ref	Ikke vist	Menn, unge, høy utdanning, høy politisk interesse, lav religiøsitet, negativt innvandringsssyn	Høyreorienterte
Innvandrere	Ref	Ikke vist	Innvandringsbakgrunn, menn, unge, høy politisk interesse, negativt innvandringsssyn	Unge, høyreorienterte, negativt innvandringsssyn
Kristne som gruppe	Ref	Ikke vist	Innvandringsbakgrunn, menn, unge, høy politisk interesse, lav religiøsitet, negativt innvandringsssyn	Unge
Muslimere som gruppe	Ref	Ikke vist	Menn, unge, negativt innvandringsssyn	Menn, unge, høy politisk interesse, høyreorienterte, negativt innvandringsssyn
LHBT	Ref	Ikke vist	Innvandringsbakgrunn, menn, unge, høy utdanning, negativt innvandringsssyn	Menn, unge, (høy politisk interesse), høyreorienterte, (negativt innvandringsssyn)
Politikere	Ref	Ikke vist	Menn, unge, negativt innvandringsssyn	(Menn)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at ytringene ikke bør aksepteres på noen arenaer (ingen arenaer; referansekategori), de som svarte at nedsettende ytringer kan aksepteres blant nærmeste venner og familie og på arbeidsplassen (ikke-offentlige arenaer) og de som svarte at nedsettende ytringer bør aksepteres i nyhetsmediene, i nettavisenes kommentarfelt, i sosiale medier og i kunst, musikk og litteratur (offentlige arenaer). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering (venstre-høyre) og innvandringsssyn.

Tabell A.2.3. Konsekvenser av nedsettende ytringer i redigerte medier. Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Ingen konsekvens	Sosiale reaksjoner	Ikke-juridisk straff	Juridisk straff
Religioner	Ref	Kvinner, eldre, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandrings syn	Kvinner, lav utdanning, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandrings syn	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandrings syn
Innvandrere	Ref	Kvinner, eldre, lav politisk interesse, positivt innvandrings syn	(Ikke innvandringsbakgrunn), kvinner, (eldre), lav politisk interesse, positivt innvandrings syn	Kvinner, (lav politisk interesse), positivt innvandrings syn
Kristne som gruppe	Ref	Kvinner, eldre, lav politisk interesse, (høy religiøsitet), positivt innvandrings syn	Lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandrings syn	Lav politisk interesse, positivt innvandrings syn
Muslimer som gruppe	Ref	Kvinner, (lav politisk interesse), positivt innvandrings syn	(Ikke innvandringsbakgrunn), kvinner, positivt innvandrings syn	Kvinner, positivt innvandrings syn
LHBT	Ref	Kvinner, eldre, (høyreorienterte), positivt innvandrings syn	Kvinner, positivt innvandrings syn	(Ikke innvandringsbakgrunn), kvinner, positivt innvandrings syn
Politikere	Ref	Kvinner, eldre, positivt innvandrings syn	Kvinner, lav utdanning, (høyreorienterte), positivt innvandrings syn	-

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at ytringen burde få 1) ingen konsekvenser, 2) sosiale reaksjoner, 3) ikke-juridisk straff (fellelse i Pressens faglige utvalg) og 4) juridisk straff (bot og kort eller lang fengselsstraff). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologi (venstre-høyre) og innvandrings syn. Antall (n) varierer mellom 437 og 901.

Tabell A.2.4. Konsekvenser av krenkende ytringer i redigerte medier. Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Ingen konsekvens	Sosiale reaksjoner	Ikke-juridisk straff	Juridisk straff
Religioner	Ref	Kvinner, lav utdanning	(Eldre), høy religiøsitet, (positivt innvandringsssyn)	-
Innvandrere	Ref	Kvinner, positivt innvandringsssyn	(Kvinner), eldre, (lav utdanning), (høy religiøsitet), positivt innvandringsssyn	Høy utdanning, lav politisk interesse, (positivt innvandringsssyn)
Kristne som gruppe	Ref	Kvinner, lav utdanning	Kvinner, lav utdanning, (lav politisk interesse), høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	-
Muslimer som gruppe	Ref	Kvinner	Kvinner, (lav utdanning), positivt innvandringsssyn	(Lav politisk interesse)
LHBT	Ref	Kvinner	(Kvinner), lav utdanning, (høy religiøsitet), positivt innvandringsssyn	Innvandringsbakgrunn, lav politisk interesse, venstreorienterte
Politikere	Ref	Kvinner	Eldre, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	(Lav politisk interesse)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at ytringen burde få 1) ingen konsekvenser, 2) sosiale reaksjoner, 3) ikke-juridisk straff (fellelse i Pressens faglige utvalg) og 4) juridisk straff (bot og kort eller lang fengselsstraff). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologi (venstre-høyre) og innvandringsssyn. Antall (n) varierer mellom 414 og 864.

Tabell A.2.5. Konsekvenser av nedsettende ytringer i sosiale medier. Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Ingen konsekvens	Sosiale reaksjoner	Ikke-juridisk straff	Juridisk straff
Religioner	Ref	Kvinner, (eldre), høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	(Ikke innvandringsbakgrunn), kvinner, eldre, lav utdanning, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	Lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn
Innvandrere	Ref	Kvinner, (eldre), lav politisk interesse, positivt innvandringsssyn	Ikke innvandringsbakgrunn, kvinner, eldre, lav politisk interesse, positivt innvandringsssyn	Lav politisk interesse, venstreorienterte, positivt innvandringsssyn
Kristne som gruppe	Ref	Kvinner, eldre, lav politisk interesse, positivt innvandringsssyn	Eldre, lav utdanning, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	Lav politisk interesse, (høy religiøsitet), (positivt innvandringsssyn)
Muslimer som gruppe	Ref	Kvinner, positivt innvandringsssyn	Kvinner, (eldre), positivt innvandringsssyn	Kvinner, lav politisk interesse, (venstreorienterte)
LHBT	Ref	Kvinner, positivt innvandringsssyn	Ikke innvandringsbakgrunn, kvinner, eldre, (lav utdanning), positivt innvandringsssyn	Kvinner, positivt innvandringsssyn
Politikere	Ref	Kvinner, (eldre), positivt innvandringsssyn	(Ikke innvandringsbakgrunn), kvinner, lav utdanning, høyreorienterte, positivt innvandringsssyn	(Unge)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at ytringen burde få 1) ingen konsekvenser, 2) sosiale reaksjoner, 3) ikke-juridisk straff (utestengelse fra det sosiale mediet) og 4) juridisk straff (bot og kort eller lang fengselsstraff). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologi (venstre-høyre) og innvandringsssyn. Antall (n) varierer mellom 418 og 873.

Tabell A.2.6. Konsekvenser av krenkende ytringer i sosiale medier. Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Ingen konsekvens	Sosiale reaksjoner	Ikke-juridisk straff	Juridisk straff
Religioner	Ref	(Kvinner), (lav utdanning)	(Kvinner), lav politisk interesse, (høy religiøsitet), (positivt innvandringsssyn)	Innvandringsbakgrunn
Innvandrere	Ref	Innvandringsbakgrunn, kvinner, (eldre), (positivt innvandringsssyn)	Kvinner, eldre, positivt innvandringsssyn	(Positivt innvandringsssyn)
Kristne som gruppe	Ref	Kvinner, lav utdanning	(Lav politisk interesse), høy religiøsitet, (høyreorienterte), positivt innvandringsssyn	-
Muslimer som gruppe	Ref	Kvinner, positivt innvandringsssyn	Kvinner, (lav utdanning), positivt innvandringsssyn	-
LHBT	Ref	Kvinner, lav utdanning	Kvinner, lav politisk interesse, positivt innvandringsssyn	Innvandringsbakgrunn, venstreorienterte
Politikere	Ref	Kvinner	Ikke innvandringsbakgrunn, kvinner, (høy utdanning)	Lav utdanning, (positivt innvandringsssyn)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at ytringen burde få 1) ingen konsekvenser, 2) sosiale reaksjoner, 3) ikke-juridisk straff (utestengelse fra det sosiale mediet) og 4) juridisk straff (bot og kort eller lang fengselsstraff). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologi (venstre-høyre) og innvandringsssyn. Antall (n) varierer mellom 406 og 854.

Tabell A.2.7. Konsekvenser for den ansvarlige ved å publisere nedsettende eller krenkende ytringer i redigerte medier. Andel av de som mener ulike ytringer ikke bør aksepteres på noen arenaer bortsett fra familie og venner. Befolkning. Prosent.

Nedsettende ytringer om... / Ytringer om (...) som kan oppleves krenkende	Sosiale reaksjoner i offentlig debatt	Fellelse i Pressens faglige utvalg (PFU)	Bot	Kort fengselsstraff for redaktøren (inntil 6 måneder)	Lang fengselsstraff for redaktøren (mer enn 6 måneder)		Annet	Det bør ikke få noen konsekvenser
religioner	61,4 / 38,6 **	39,7 / 25,1 **	9,6 / 12,9	1,8 / 3,5	0,4 / 1,1	4,4 / 11,5 **	12,4 / 29,5 **	
innvandrere	62,5 / 51,3 **	43,0 / 31,2 **	12,0 / 15,6	2,5 / 3,9	0,9 / 0,7	4,9 / 7,1	10,6 / 20,7 **	
muslimer som gruppe	61,9 / 50,5 **	46,9 / 36,5 *	10,6 / 11,3	1,6 / 4,5 *	0,1 / 0,3	4,8 / 11,6 **	10,7 / 20,3 **	
kristne som gruppe	63,8 / 39,4 **	36,5 / 36,6	9,8 / 15,1	2,5 / 3,4	0,9 / 2,2	5,2 / 6,6	10,7 / 26,0 **	
LHBT	61,1 / 49,2 **	43,8 / 39,4	16,6 / 15,4	4,0 / 3,7	1,3 / 0,3	5,1 / 7,7	8,5 / 19,4 **	
politikere	57,8 / 33,0 **	39,3 / 21,7 **	8,3 / 5,6	1,2 / 1,7	0,4 / 0,4	5,5 / 17,7 **	13,5 / 31,2 **	

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning)

*p<0.05 **p<0.01 (t-test)

NOTE: Spørsmålsformulering: «Dersom noen av de følgende typer ytringer blir publisert i norske redigerte medier (f.eks. avis, tv, radio). Hvilke konsekvenser, om noen, mener du dette bør få for det aktuelle mediet [dersom noen opplever ytringen som krenkende]?» Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning. Spørsmålet ble kun stilt til de som svarte at de ulike ytringene ikke bør aksepteres på noen arenaer eller som svarte at de kun burde aksepteres blant nærmeste familie og venner (jf. Tabell 2.2). Uvektet antall (n) varierer mellom 358 og 850 for «nedsettende ytringer» og mellom 126 og 326 for «krenkende ytringer».

Tabell A.2.8. Konsekvenser for avsender ved å publisere nedsettende eller krenkende ytringer i sosiale medier. Andel av de som mener ulike ytringer ikke bør aksepteres på noen arenaer bortsett fra familie og venner. Befolkning. Prosent.

Nedsettende ytringer om... / Ytringer om (...) som kan oppleves krenkende	Sosiale reaksjoner fra andre i sosiale medier	Utestengelse fra det sosiale mediet	Bot	Kort fengselsstraff (inntil seks måneder)	Lang fengselsstraff (mer enn seks måneder)	Annet	Det bør ikke få noen konsekvenser
religioner	61,1 / 48,2 **	41,8 / 43,5	6,1 / 13,6 **	2,2 / 1,6	0,4 / 1,5	4,6 / 4,8	11,5 / 13,3
innvandrere	64,3 / 60,4	43,1 / 48,3	8,7 / 15,6 **	2,9 / 3,4	0,9 / 0,0	4,4 / 4,2	8,8 / 7,4
muslimer som gruppe	66,6 / 58,7	45,3 / 40,3	6,6 / 8,9	3,6 / 3,0	0,1 / 0,0	4,1 / 9,0 *	7,6 / 12,0
kristne som gruppe	60,2 / 52,4	41,8 / 47,4	7,4 / 21,7 **	3,9 / 1,9	0,3 / 2,0	3,7 / 4,2	11,3 / 10,3
LHBT	62,4 / 55,8 *	43,7 / 43,5	10,8 / 14,7	3,1 / 2,5	1,4 / 0,9	4,2 / 6,8	9,6 / 11,2
politikere	60,9 / 59,8	37,5 / 47,1 **	5,8 / 13,7 **	1,8 / 2,1	0,7 / 0,4	5,6 / 5,6	13,7 / 8,8 *

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning)

*p<0.05 **p<0.01 (t-test)

NOTE: Spørsmålsformulering: «Og dersom noen av ytringene blir fremført i sosiale medier (f.eks. Facebook, Instagram, Twitter). Hvilke konsekvenser, om noen, mener du det bør få for den personen som gjør det [dersom noen opplever ytringen som krenkende]?» Tallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning. Spørsmålet ble kun stilt til de som svarte at de ulike ytringene ikke bør aksepteres på noen arenaer eller som svarte at de kun burde aksepteres blant nærmeste familie og venner (jf. Tabell 2.2). Uvektet antall (n) varierer mellom 329 og 788 for «nedsettende ytringer» og mellom 118 og 286 for «krenkende ytringer».

Tabeller, kapittel 3

Tabell A.3.1 Aksept for nedsettende ytringer på ikke-offentlige og offentlige arenaer (2013). Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

Arenaer:			
Nedsetten- de ytringer om...	Ingen arenaer	Ikke-offentlige arenaer	Offentlige arenaer
religioner	Ref	(Kvinner), lav religiøsitet, negativt innvandringssyn	(Ikke innvandringsbakgrunn), menn, unge, høy utdanning, høy politisk interesse, lav religiøsitet, negativt innvandringssyn
innvandrere	Ref	Unge, negativt innvandringssyn	Menn, unge, negativt innvandringssyn
kristne som gruppe	Ref	(Unge), lav religiøsitet, negativt innvandringssyn, høyreorienterte	Menn, unge, (høy politisk interesse), lav religiøsitet, negativt innvandringssyn, venstreorienterte
muslimer som gruppe	Ref	Negativt innvandringssyn	Menn, unge, negativt innvandringssyn
LHBT	Ref	(Høy utdanning), negativt innvandringssyn	Menn, unge, negativt innvandringssyn
politikere	Ref	Kvinner, (negativt innvandringssyn)	Menn, unge negativt innvandringssyn

Kilde: Status for ytringsfriheten 2013 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at ytringene ikke bør aksepteres på noen arenaer (ingen arenaer; referansekategori), de som svarte at nedsettende ytringer kan aksepteres blant nærmeste venner og familie og på arbeidsplassen (ikke-offentlige arenaer) og de som svarte at nedsettende ytringer bør aksepteres i nyhetsmediene, i nettavisenes kommentarfelt, i sosiale medier og i kunst, musikk og litteratur (offentlige arenaer). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet (2015), innvandringssyn (2015) og ideologisk plassering (venstre-høyre).

Tabell A.3.2 Vilje til å uttrykke sin mening på ulike arenaer i lys av sosial risiko (2013). Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

Du ville sagt din mening selv om...	Ingen arenaer	Ikke-offentlige arenaer	Offentlige arenaer
Meningen kan virke støtende på personer eller grupper	Ref	Unge, høy utdanning, lav religiøsitet, negativt innvandringsssyn (høyreorienterte)	Menn, unge, (høy utdanning), høy politisk interesse, negativt innvandringsssyn
Meningen kan såre folk du bryr deg om	Ref	Unge	Menn, unge, negativt innvandringsssyn, venstreorienterte
Du kan oppfattes som uhøflig	Ref	Unge, høy utdanning, positivt innvandringsssyn	Menn, unge, høy utdanning
Det kan føre til at overordnede på arbeidsplassen reagerer negativt	Ref	Menn, unge, høy utdanning	Menn, høy utdanning, (venstreorienterte)
Politi eller myndigheter kan overvåke det du uttrykker	Ref	-	Menn, høy utdanning, (høy politisk interesse)
Det kan være du dummer deg ut	Ref	Kvinner, unge, høy utdanning	Innvandringsbakgrunn, unge
Du tror du kan oppfattes som rar eller annerledes	Ref	Kvinner, unge, høy utdanning	Innvandringsbakgrunn, unge, (høy utdanning), lav religiøsitet
Du tror du kan oppfattes som rasistisk	Ref	Unge, (lav religiøsitet), negativt innvandringsssyn, høyreorienterte	Menn, (lav utdanning), negativt innvandringsssyn
Det kan føre til at du blir latterliggjort	Ref	Kvinner, unge	Menn, unge
Du kan oppleve trakassering og mobbing	Ref	-	Menn, unge, høy politisk interesse, (venstreorienterte)
Du kan oppfattes som en som mobber eller trakasserer andre	Ref	(Negativt innvandringsssyn)	Menn, unge, høy religiøsitet, negativt innvandringsssyn

Kilde: Status for yttringsfriheten 2013 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse, der det skilles mellom de som svarte at de ville ytre seg blant nærmeste venner og familie og på arbeidsplassen (ikke-offentlige arenaer) og de som svarte at de ville ytre seg på en åpent tilgjengelig nettside og i sosiale medier (offentlige arenaer). I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, religiøsitet (2015), innvandringsssyn (2015) og ideologisk plassering (venstre-høyre). Spørsmålsformulering: «Noen sier sin mening uansett situasjon og arena, mens andre er mer forsiktige. Nedenfor ber vi deg tenke på meninger som er viktige for deg. På hvilke av disse arenaene ville du sagt din mening selv om...».

Tabeller, kapittel 4

Tabell A.4.1 Tenk deg at en [...] organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Tillate møtet uten betingelser	Tillate møtet såfremt organisasjonen følger norsk lov	Ikke tillate møtet
Muslimsk	Ref	Lav politisk interesse, negativt innvandrings syn	Lav utdanning, negativt innvandrings syn
Islamistisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, (høyreorienterte)	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, negativt innvandrings syn
Innvandringskritisk	Ref	Eldre, lav politisk interesse, venstreorienterte	Kvinner, eldre, lav politisk interesse, venstreorienterte, (positivt innvandrings syn)
Høyreekstrem	Ref	Innvandringsbakgrunn, lav politisk interesse, venstreorienterte, positivt innvandrings syn	Innvandringsbakgrunn, lav politisk interesse, venstreorienterte, positivt innvandrings syn

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at en muslimsk/ islamistisk /innvandringskritisk/ høyreekstrem organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre?» » Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

Tabell A.4.2 Tenk deg at et [...] parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Tillate partiet å stille liste uten betingelser	Tillate partiet å stille liste såfremt de følger norsk lov	Ikke tillate partiet å stille liste
Muslimsk	Ref	Kvinner, negativt innvandrings-syn	Kvinner, (eldre), lav utdanning, lav (politisk interesse), negativt innvandrings-syn
Islamistisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, (høy religiøsitet), negativt innvandrings-syn	Kvinner, lav utdanning, lav politisk interesse, høy religiøsitet, negativt innvandrings-syn
Innvandringskritisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, (høy religiøsitet), venstreorienterte	Kvinner, lav utdanning, lav politisk interesse
Høyreekstremt	Ref	(Kvinner), lav politisk interesse, lav religiøsitet	Kvinner, (lav utdanning), lav politisk interesse, venstreorienterte

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at et muslimsk/ islamistisk/ innvandringskritisk/ høyreekstremt parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

Tabell A.4.3 Tenk deg at en [...] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Ansette vedkommende uten forbehold	Ansette vedkommende såfremt han forplikter seg til å ikke ytre sine politiske meninger i klasserommet	Ikke ansette vedkommende
Muslim	Ref	Eldre, lav utdanning, (lav politisk interesse), høy religiøsitet, venstreorienterte, negativt innvandrings syn	(Eldre), høy religiøsitet, negativt innvandrings syn
Islamist	Ref	Lav utdanning, negativt innvandrings syn	(Kvinner), høy religiøsitet, negativt innvandrings syn
Innvandringskritiker	Ref	Kvinner, eldre, positivt innvandrings syn	(Kvinner), lav utdanning, venstreorienterte, positivt innvandrings syn
Høyreekstrem	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, (venstreorienterte)	Kvinner, lav politisk interesse, venstreorienterte

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformuleing: «Tenk deg at en muslim/ islamist /innvandringskritiker/ høyreekstrem søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

Tabell A.4.4 Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med [...] innhold. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	Publisere kronikken som den er	Publisere kronikken, men kreve at eventuelle krenkende utsagn fjernes	Ikke publisere kronikken
Islamistisk^a	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, venstreorienterte	Kvinner, (lav utdanning), negativt innvandringsssyn
Islamistisk	Ref	Kvinner, eldre, (lav utdanning), lav politisk interesse, høy religiøsitet, (negativt innvandringsssyn)	(Innvandringsbakgrunn), kvinner, (lav utdanning), lav politisk interesse, høy religiøsitet, negativt innvandringsssyn
Innvandringskritisk	Ref	Kvinner, (eldre), lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	(Innvandringsbakgrunn), kvinner, lav utdanning, lav politisk interesse, venstreorienterte
Høyreekstremt	Ref	Innvandringsbakgrunn, kvinner, lav politisk interesse, positivt innvandringsssyn	Kvinner, (lav utdanning), lav politisk interesse, (høy religiøsitet), positivt innvandringsssyn

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med islamistisk/innvandringskritisk/høyreekstremt innhold. Hva mener du VG bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

^a Eksperimentgruppen fikk «muslim(sk)» i de foregående spørsmålene

Tabell A.4.5 Tenk deg at VG oppdager et innlegg med [...] innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.

	La innlegget stå som det er	La innlegget stå, men be avsenderen om å moderere eventuelle krenkende utsagn	Fjerne innlegget
Islamistisk^a	Ref	Kvinner, lav utdanning, (lav politisk interesse), (høy religiøsitet)	Kvinner, lav utdanning, negativt innvandringsssyn
Islamistisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet	Kvinner, lav utdanning, lav politisk interesse, høy religiøsitet, negativt innvandringsssyn
Innvandringskritisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, venstreorienterte, positivt innvandringsssyn
Høyreekstremt	Ref	Innvandringsbakgrunn, (kvinner), lav politisk interesse, positivt innvandringsssyn	(Innvandringsbakgrunn), kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for innvandringsbakgrunn, kjønn, alder, utdanning, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at VG oppdager et innlegg med islamistisk/ innvandringskritisk/ høyreekstremt innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

^a Eksperimentgruppen fikk «muslim(sk)» i de foregående spørsmålene

Tabell A.4.6 Tenk deg at en [...] organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.

	Tillate møtet uten betingelser	Tillate møtet såfremt organisasjonen følger norsk lov	Ikke tillate møtet
Muslimsk	Ref	(Ikke redaktør), nasjonal mediebedrift	-
Islamistisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, høy religiøsitet, negativt innvandringsssyn	Kvinner, negativt innvandringsssyn
Innvandringskritisk	Ref	Ikke journalist, positivt innvandringsssyn	Ikke journalist, (lav religiøsitet)
Høyreekstrem	Ref	-	-

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (NJ/RF).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, jobber som journalist, jobber som redaktør, erfaring som journalist (år), jobber i nasjonal mediebedrift, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at en muslimsk/ islamistisk /innvandringskritisk/ høyreekstrem organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

Tabell A.4.7 Tenk deg at et [...] parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.

	Tillate partiet å stille liste uten betingelser	Tillate partiet å stille liste såfremt de følger norsk lov	Ikke tillate partiet å stille liste
Muslimsk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse, negativt innvandringsssyn	-
Islamistisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse	Kvinner, negativt innvandringsssyn
Innvandringskritisk	Ref	Kvinner	-
Høyreekstremt	Ref	(Kvinner), lav politisk interesse, venstreorienterte	Lav politisk interesse, venstreorienterte

Kilde: Status for yttringsfriheten 2015 (NJ/RF).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, jobber som journalist, jobber som redaktør, erfaring som journalist (år), jobber i nasjonal mediebedrift, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at et muslimsk/ islamistisk/ innvandringskritisk/ høyreekstremt parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

Tabell A.4.8 Tenk deg at en [...] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.

	Ansette vedkommende uten forbehold	Ansette vedkommende såfremt han forplikter seg til å ikke ytre sine politiske meninger i klasserommet	Ikke ansette vedkommende
Muslim	Ref	Eldre, negativt innvandringsssyn	-
Islamist	Ref	Høy religiøsitet, negativt innvandringsssyn	Negativt innvandringsssyn
Innvandringskritiker	Ref	Lav politisk interesse, venstreorienterte, positivt innvandringsssyn	Lav politisk interesse, (venstreorienterte), (positivt innvandringsssyn)
Høyreekstrem	Ref	Høy religiøsitet, positivt innvandringsssyn	Høy religiøsitet, (venstreorienterte), positivt innvandringsssyn

Kilde: Status for yttringsfriheten 2015 (NJ/RF).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, jobber som journalist, jobber som redaktør, erfaring som journalist (år), jobber i nasjonal mediebedrift, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring. Spørsmålsformulering: «Tenk deg at en muslim/ islamist /innvandringskritiker/ høyreekstrem søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

Tabell A.4.9 Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med [...]innhold. Hva mener du VG bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.

	Publisere kronikken som den er	Publisere kronikken, men kreve at eventuelle krenkende utsagn fjernes	Ikke publisere kronikken
Islamistisk^a	Ref	(Redaktør), høy religiøsitet	(Kvinner)
Islamistisk	Ref	(Kvinner), ikke journalist, høy religiøsitet, (positivt innvandringsssyn)	(Negativt innvandringsssyn)
Innvandringskritisk	Ref	Lav politisk interesse	-
Høyreekstremt	Ref	(Høy religiøsitet), positivt innvandringsssyn	Venstreorienterte, (positivt innvandringsssyn)

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (NJ/RF).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, jobber som journalist, jobber som redaktør, erfaring som journalist (år), jobber i nasjonal mediebedrift, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring.

Spørsmålsformulering: «Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med islamistisk/innvandringskritisk/høyreekstremt innhold. Hva mener du VG bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

^a Eksperimentgruppen fikk «muslim(sk)» i de foregående spørsmålene.

Tabell A.4.10 Tenk deg at VG oppdager et innlegg med [...] innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.

	La innlegget stå som det er	La innlegget stå, men be avsenderen om å moderere eventuelle krenkende utsagn	Fjerne innlegget
Islamistisk^a	Ref	(Unge), høy religiøsitet, venstreorienterte, positivt innvandringsssyn	(Høy religiøsitet), venstreorienterte, positivt innvandringsssyn
Islamistisk	Ref	Kvinner, (ikke journalist), høy religiøsitet	-
Innvandringskritisk	Ref	Kvinner, lav politisk interesse	Lav politisk interesse
Høyreekstremt	Ref	(Unge), høy religiøsitet, venstreorienterte, positivt innvandringsssyn	(Høy religiøsitet), venstreorienterte, positivt innvandringsssyn

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (NJ/RF).

Faktorer i parentes er signifikante $p < 0.1$. Andre faktorer er signifikante minimum $p < 0.05$.

NOTE: Basert på multinomisk regresjonsanalyse. I analysene ble det kontrollert for kjønn, alder, jobber som journalist, jobber som redaktør, erfaring som journalist (år), jobber i nasjonal mediebedrift, politisk interesse, religiøsitet, ideologisk plassering på venstre-høyre-aksen og holdninger til innvandrere og innvandring.

Spørsmålsformulering: «Tenk deg at VG oppdager et innlegg med islamistisk/innvandringskritisk/høyreekstremt innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre?» Hver respondent har kun forholdt seg til en av gruppene.

^a Eksperimentgruppen fikk «muslim(sk)» i de foregående spørsmålene.

Tabeller, kapittel 5

Tabell A.5.1 Begrunnelser for å publisere karikaturtegninger (per eksperimentgruppe). Befolkning og journalister. Prosent.

	1. Kontroll- gruppe		2. Krenkende		3. Krenkende på kristne		4. Krenkende på muslim- mer		5. Krenkende på jøder		6. Krenkende på kristne, muslim- er og jøder	
	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF
Ytringsfrihet, ubegrunnet	40,1	48,4	57,0	36,3	51,4	48,7	42,9	42,3	53,2	51,5	48,2	47,2
Ytringsfrihet, pressefrihet	6,5	3,2	6,5	10,8	6,4	7,6	9,0	8,1	9,0	1,0	5,6	4,7
Ytringsfrihet, makt og samfunns- kritikk	6,8	8,6	1,1	11,8	3,5	11,8	3,0	10,8	5,9	19,4	3,3	14,2
Ytringsfrihet, kunstnerisk frihet	3,9	0,0	1,1	0,0	2,1	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	0,0	0,9
Ytringsfrihet, menings- mangfold og menings- brytning	5,4	8,6	0,7	4,9	5,8	7,6	5,3	2,7	5,7	6,8	2,4	5,7
Ytringsfrihet, statuere eksempel	5,2	12,9	7,4	2,9	4,2	3,4	2,2	6,3	1,8	3,9	8,3	7,5
Ytringsfrihet, med forbe- hold/restrik- sjoner	3,3	15,1	3,9	13,7	4,5	13,4	5,0	15,3	2,9	16,5	1,1	10,4
Demokratisk likhet mel- lom grupper	8,2	4,3	4,5	7,8	3,4	3,4	15,4	9,9	9,0	4,9	11,7	5,7
Norsk kultur og lov	5,2	2,2	3,5	1,0	5,3	2,5	6,2	1,8	3,7	1,9	2,3	1,9
Humor	7,9	4,3	12,4	4,9	6,9	0,8	11,1	4,5	10,9	2,9	8,7	4,7
Ytringsfrihet, religions- kritikk	6,5	15,1	9,0	17,6	15,5	12,6	10,4	16,2	9,2	7,8	9,7	13,2
Annet	11,8	3,2	5,1	6,9	7,9	5,9	4,4	2,7	4,6	5,8	10,0	1,9
(n uvektet)	121	93	116	102	134	119	114	111	123	103	109	106

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

NOTE: Begrunnelserne er kodet med utgangspunkt i åpne svar. Hver begrunnelse kan passe til flere koder. Kolonneprosentene kan derfor summeres til over 100. Befolkningstallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning.

Tabell A.5.2 Begrunnelser for å være restriktiv med å publisere/ ikke publisere karikaturtegninger (per eksperimentgruppe). Befolkning og journalister. Prosent.

	1. Kontroll- gruppe		2. Krenkende		3. Krenkende på kristne		4. Krenkende på musli- mer		5. Krenkende på jøder		6. Krenkende på kristne, muslimer og jøder	
	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF	Bef	NJ/ RF
Unødvendig å støtte	44,1	22,0	37,3	29,5	41,6	17,0	40,7	27,9	46,9	22,2	43,1	20,6
Vold og represalier	26,9	2,4	34,8	22,7	28,6	7,5	22,2	13,2	23,1	13,9	22,9	17,6
Respekt for religion	18,0	13,4	11,5	4,5	13,7	17,0	17,6	13,2	9,6	11,1	18,8	8,8
Mening og nyhetsverdi	11,8	47,6	11,0	38,6	6,3	62,3	18,5	42,6	18,6	48,6	15,9	48,5
Stigmati- sering og polarisering	5,7	9,8	4,2	6,8	7,9	5,7	12,9	14,7	6,7	13,9	6,1	7,4
Andre medier	3,4	4,9	1,3	0,0	1,5	1,9	2,3	5,9	2,8	2,8	0,8	1,5
Annet	4,7	7,3	12,4	4,5	4,4	5,7	5,4	1,5	6,5	6,9	6,4	7,4
(n uvektet)	138	82	129	44	110	53	142	68	121	72	127	68

Kilde: Status for ytringsfriheten 2015 (Befolkning, NJ/RF).

NOTE: Begrunnelserne er kodet med utgangspunkt i åpne svar. Hver begrunnelse kan passe til flere koder. Kolonneprosentene kan derfor summeres til over 100. Befolkningstallene er vektet etter kjønn, alder og utdanning

Litteratur

- Aardal, B. (2015). Offentlig opinion - folkets vilje eller tilfeldige ytringer? I B. Aardal & J. Bergh (red.), *Valg og velgere. En studie av stortingsvalget 2013*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Aubert, V. (1991). *Sosiologi 1. Sosialt samspill*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bleich, E. (2011). *The Freedom to Be Racist? How the United States and Europe Struggle to Preserve Freedom and Combat Racism*. Oxford: Oxford University Press.
- Bruns, A. (2005). *Gatewatching: Collaborative Online News Production*. New York: Peter Lang.
- Campbell, B. & Manning, J. (2014). Microaggression and Moral Cultures. *Comparative Sociology*, 13(6), 692-726.
- Converse, P. E. (1964). «The Nature of Belief Systems Among Mass Publics». I D. Apter (red.), *Ideology and Discontent*. New York: Free Press.
- Downs, A. (1957). *An economic theory of democracy*. New York: Harper & Row.
- Enjolras, B., Karlsen, R., Steen-Johnsen, K. & Wollebæk, D. (2013). *Liker - liker ikke. Sosiale medier, samfunnsengasjement og offentlighet*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Enjolras, B., Rasmussen, T. & Steen-Johnsen, K. (red.). (2014). *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Enjolras, B. & Steen-Johnsen, K. (2014a). Frykten for å støte som begrensning. Hvilken betydning har sosiale normer for ytringsfriheten? I B. Enjolras, T. Rasmussen, & K. Steen-Johnsen (red.), *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Enjolras, B. & Steen-Johnsen, K. (2014b). Ytringsfrihet og sosiale medier. I B. Enjolras, T. Rasmussen, & K. Steen-Johnsen (red.), *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Favret-Saada, J. (2015). *Comment produire une crise mondiale. Avec douze petits dessins*. Paris: Fayard.
- Finseraas, H. & Listhaug, O. (2013). It can happen here: the impact of the Mumbai terror attacks on public opinion in Western Europe. *Public Choice*, 156(1-2), 213-228.
- Fritt Ord (2013). *Ytringsfrihetsbarometeret*. Oslo: Fritt Ord.
- Gallup (2015). *Terrorism in the United States*. Hentet fra <http://www.gallup.com/poll/4909/terrorism-united-states.aspx>
- Hetherington, M. & Suhay, E. (2011). Authoritarianism, Threat, and Americans' Support for the War on Terror. *American Journal of Political Science*, 55(3), 546-560.
- Huddy, L., Feldman, S., Taber, C. & Lahav, G. (2005). Threat, Anxiety, and Support of Antiterrorism Policies. *American Journal of Political Science*, 49(3), 593-608.
- Hurwitz, J. & Mondak, J. J. (2002). Democratic Principles, Discrimination and Political Intolerance. *British Journal of Political Science*, 32(01), 93-118.
- Ihlebak, K. A. (2013). *Balanskunst : publikumsdeltakelse og tilnærminger til redaksjonell kontroll*. (Ph.d.-avhandling), Institutt for medier og kommunikasjon, Det humanistiske fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Ihlebak, K. A. (2014). Ytringsfriheten og den offentlige debatten. I T. Rasmussen, B. Enjolras, & K. Steen-Johnsen (red.), *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Klausen, J. (2014). *The Cartoons that Shook the World*. New Haven & London: Yale University Press.

- Linjakumpu, A. (2010). *Globalized Islam in Europe: The Cartoon Crisis as Transnational Politics*. *Temenos*, 46(2), 175-195.
- McCombs, M. E. & Shaw, D. L. (1972). Agenda-Setting Function of Mass Media. *Public Opinion Quarterly*, 36(2), 176-&.
- Merolla, J. L. & Zechmeister, E. J. (2009). *Democracy at Risk. How terrorist threats affect the public*. Chicago: University of Chicago Press.
- Midtbøen, A. H. & Steen-Johnsen, K. (2014). Ytringsfrihet i det flerkulturelle og flerreligiøse Norge. I B. Enjolras, T. Rasmussen, & K. Steen-Johnsen (red.), *Status for ytringsfriheten i Norge. Hovedrapport fra prosjektet*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Midtbøen, A. H. & Steen-Johnsen, K. (2015). Ytringsfrihet. *Sosiologi i dag*, 45(4), 5-10.
- Mill, J. S. ([1859] 1989). *On Liberty and other writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nilsen, A. B. (2014). *Hatprat*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Noelle-Neumann, E. (1974). The Spiral of Silence. A Theory of Public Opinion. *Journal of Communication*, 24(2), 43-51.
- NOU (1999: 27). *Ytringsfrihet bør finne sted. Forslag til ny Grunnlov § 100*. Oslo: Norges offentlige utredninger.
- Peffley, M., Knigge, P. & Hurwitz, J. (2001). A Multiple Values Model of Political Tolerance. *Political Research Quarterly*, 54(2), 379-406.
- Raaum, O. (1999). *Pressen er løs! Fronter i journalistenes faglige frigjøring*. Oslo: Pax.
- Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. New York: Free Press.
- Seland, I. (2011). *Tilhørighet, rettighet, likhet : nasjonal identitet og integrasjon i velferdsstaten gjennom grunnskolen, 1970-2008*. (Ph.d.-avhandling), Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo, Oslo.
- Shamir, J. & Shamir, M. (2000). *The anatomy of public opinion*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Sniderman, P. M., Petersen, M. B., Slothuus, R. & Stubager, R. (2014). *Paradoxes of Liberal Democracy. Islam, Western Europe, and the Danish Cartoon Crisis*. Princeton University Press.
- Staksrud, E., Steen-Johnsen, K., Enjolras, B., Gustafsson, M. H., Ihlebæk, K. A., Midtbøen, A. H. mfl. (2014). *Ytringsfrihet i Norge: Holdninger og erfaringer i befolkningen. Resultater fra befolkningsundersøkelsen*. Oslo: Fritt Ord, ISF, IMK, FAFO.
- Sullivan, J. L. & Hendriks, H. (2009). Public Support for Civil Liberties Pre- and Post-9/11. *Annual Review of Law and Social Science*, 5(1), 375-391.
- Sullivan, J. L. & Transue, J. E. (1999). The Psychological Underpinnings of Democracy: A Selective Review of Research on Political Tolerance, Interpersonal Trust, and Social Capital. *Annual Review of Psychology*, 50(1), 625-650.
- Svare, H. & Svensson, T. (2015). Ytringskultur bør finne sted. *Sosiologi i dag*, 45(4), 67-89.
- Svensden, L. F. H. (2012). Ytringsfrihet, kritikk og toleranse. I L. Gauden-Kolbeinstveit (red.), *Ytringsfrihet. 10 essays*. Oslo: Civita.
- van Doorn, M. (2014). The nature of tolerance and the social circumstances in which it emerges. *Current Sociology*, 62(6), 905-927.
- Verkuyten, M. & Slooter, L. (2007). Tolerance of Muslim beliefs and practices: Age related differences and context effects. *International Journal of Behavioral Development*, 31(5), 467-477.
- Vogt, W. P. (1997). *Tolerance & Education. Learning To Live with Diversity and Difference*. Thousand Oaks, CA, London and New Delhi: Sage Publications.
- Waldahl, R. (2007). *Opinion og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Waldron, J. (2012). *The Harm in Hate Speech*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Wollebæk, D., Enjolras, B., Steen-Johnsen, K. & Ødegård, G. (2012). After Utøya: How a High-Trust Society Reacts to Terror—Trust and Civic Engagement in the Aftermath of July 22. *Political Science & Politics*, 45(01), 32-37.
- Zaller, J. R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Østerberg, D. (1984). *Sosiologiens nøkkelbegreper*. Oslo: Cappelen.

Oversikt over tabeller og figurer

Tabell 1.1. Hva jobber du først og fremst som? Medlemmer av Norsk Journalistlag (NJ) og Norsk Redaktørforening (RF). Antall og Prosent.	16
Tabell 2.1. Enighet i ulike påstander om ytringsfrihet. Religion og etniske minoritetsgrupper. Befolkning. Prosent.	24
Tabell 2.2. Aksept for nedsettende ytringer/ytringer som kan oppleves krenkende, på ulike arenaer. Flere svar mulig. Befolkning. Prosent.	28
Tabell 2.3. Konsekvenser for den ansvarlige ved å publisere nedsettende eller krenkende ytringer i redigerte medier. Befolkning. Prosent.	31
Tabell 2.4. Konsekvenser for avsender ved å publisere nedsettende eller krenkende ytringer i sosiale medier. Befolkning. Prosent.	33
Tabell 3.1. Enighet i ulike påstander om ytringsfrihet 2015 (endring fra 2013 i parentes). Befolkning. Prosent.	41
Tabell 3.2. Variasjoner i holdninger til ytringsfrihet. 2013 og endring 2013-2015. Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.	42
Tabell 3.3. Aksept for nedsettende ytringer på ulike arenaer (endring fra 2013 i parentes). Flere svar mulig. Befolkning. Prosent.	44
Tabell 3.4. Aksept for nedsettende ytringer på ulike arenaer. Holdningsendringer (2013–2015). Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.	46
Tabell 3.5. Vilje til å uttrykke sin mening på ulike arenaer i lys av sosial risiko, 2015 (endring fra 2013 i parentes). Befolkning. Prosent.	49
Tabell 3.6. Vilje til å uttrykke sin mening på ulike arenaer i lys av sosial risiko. Holdningsendringer (2013-2015). Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.	52
Tabell 4.1. Tenk deg at en [...] organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.	64
Tabell 4.2. Tenk deg at et [...] parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.	68
Tabell 4.3. Tenk deg at en [...] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.	71
Tabell 4.4. Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med [...] innhold. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.	73
Tabell 4.5. Tenk deg at VG oppdager et innlegg med [...] innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning og journalister. Prosent.	76
Tabell 5.1. Karikatureksperiment. Gruppeinndeling og spørsmålsformuleringer. Befolkning og journalister.	85
Figur 5.1. Enighet i ulike påstander om publisering av karikaturtegninger. Befolkning og journalister. Prosent.	86
Tabell 5.2. Karikatureksperiment. Hvilken påstand er mest i tråd med din mening? Befolkning og journalister. Prosent.	88
Tabell 5.3. Variasjoner i aksept for publisering av karikaturtegniger. Befolkning. Viktigste bakgrunnsfaktorer.	91
Tabell 5.4. Variasjoner i aksept for publisering av karikaturtegniger. Journalister. Viktigste bakgrunnsfaktorer.	93

Tabell 5.5. Begrunnelser for å publisere karikaturtegninger (eksperimentgrupper slått sammen). Befolkning og journalister. Prosent.	94
Tabell 5.6. Begrunnelser for å være restriktiv med å publisere/ ikke publisere karikaturtegninger (eksperimentgrupper slått sammen). Befolkning og journalister. Prosent.	96
Tabell A.3.1 Aksept for nedsettende ytringer på ikke-offentlige og offentlige arenaer (2013). Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	119
Tabell A.3.2 Vilje til å uttrykke sin mening på ulike arenaer i lys av sosial risiko (2013). Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	120
Tabell A.4.1 Tenk deg at en [...] organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	121
Tabell A.4.2 Tenk deg at et [...] parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	122
Tabell A.4.3 Tenk deg at en [...] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	123
Tabell A.4.4 Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med [...] innhold. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	124
Tabell A.4.5 Tenk deg at VG oppdager et innlegg med [...] innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre? Befolkning. Bakgrunnsfaktorer.	125
Tabell A.4.6 Tenk deg at en [...] organisasjon ønsker å holde et åpent møte i et kommunalt bygg. Hva mener du kommunen bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.	125
Tabell A.4.7 Tenk deg at et [...] parti stiller liste til Stortingsvalg. Hva mener du myndighetene bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.	126
Tabell A.4.8 Tenk deg at en [...] søker stilling som samfunnsfaglærer i ungdomsskolen. Gitt at vedkommende er best kvalifisert, hva mener du skolen bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.	126
Tabell A.4.9 Tenk deg at noen ønsker å publisere en kronikk i VG med [...] innhold. Hva mener du VG bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.	127
Tabell A.4.10 Tenk deg at VG oppdager et innlegg med [...] innhold i kommentarfeltet under en av sine artikler. Hva mener du VG bør gjøre? Journalister. Bakgrunnsfaktorer.	127
Tabell A.5.1 Begrunnelser for å publisere karikaturtegninger (per eksperimentgruppe). Befolkning og journalister. Prosent.	128
Tabell A.5.2 Begrunnelser for å være restriktiv med å publisere/ ikke publisere karikaturtegninger (per eksperimentgruppe). Befolkning og journalister. Prosent.	129

Denne rapporten handler om ytringsfrihetens grenser i Norge. Diskusjoner om ytringsfrihet handler gjerne om hvorvidt de grensene som settes av aktuell lov er de adekvate, og om hvilke sosiale og etiske grenser som kan eller bør trekkes innenfor rammene jussen setter. Hvor de sosiale og juridiske grensene for ytringsfriheten går aktualiseres blant annet i spenningsforholdet mellom retten til å ytre seg fritt på den ene siden, og retten til vern mot hatytringer og forfølgelse på etnisk, religiøst eller annet grunnlag, på den andre. Det er dette spenningsforholdet som særlig er temaet for denne rapporten.

Rapporten springer ut av prosjektet «Status for ytringsfriheten i Norge – Fritt Ords Monitorprosjekt», som nå er i sin andre runde. I den første runden av prosjektet studerte vi holdninger til og erfaringer med ytringsfrihet i den norske befolkningen og utvalgte grupper, i en bredt anlagt studie. I denne andre runden går vi dypere inn i de prosessene der grensene trekkes for hva som kan ytres og ikke ytres i norsk offentlighet.

